UNIVERSITATEA „DUNAREA DE JOS” GALATI

FACULTATEA DE DREPT

LUCRARE DE LICENŢĂ

ÎNTEMEIREA MOLDOVEI

Îndrumător ştiinţific,
Prof.univ.dr. APETREI CRISTIAN

Absolventă,
CHIRIŢĂ DANIELA

GALAŢI

-2012-

CUPRINS

INTRODUCERE

Intemeierea statului feudal românesc de sine-stătător din spaţiul est-carpatic a constituit un complex proces desfăşurat pe parcursul mai multor decenii din veacul al XIV-lea, astfel ca a reprezentat întotdeauna o preocupare constantă a istoriografiei româneşti care i-a dedicat numeroase studii şi lucrări de sinteză, din rândul cărora nu lipsesc interpretările inedite bazate pe noi izvoare.

După cum spunea pe bună dreptate Ştefan Ştefănescu, „*problema întemeierii statelor feudale româneşti, problemă centrală a istoriei noastre medievale, a atras în mod deosebit atenţia istoricilor vechi. Lipsa unei orientări cu adevărat ştiinţifice a cercetătorilor a făcut ca ei să nu poată pătrunde întru totul adevărul istoric, i-a împiedicat să cunoască legile fundamentale de dezvoltare ale vieţii sociale premergătoare apariţiei statului feudal, cauzele interne care au dus la organizarea lui. Naşterea statelor feudale româneşti era văzută prin prisma unei variante a teoriei antiştiinţifice normaniste. Locul criticii izvoarelor istorice 1-a luat adesea încrederea în legenda despre formarea statelor feudale ca rezultat al «descălecatului» lui Dragoş vodă din Maramureş, în Moldova, şi al lui Radu I Negru din Făgăraş, în Ţara Românească. Concluziile istoricilor nu depăşeau prea mult spusele cronicarilor*"[1].

Deşi s-a scris enorm despre această problemă complexă, ea nu a ajuns să fie încă lămurită pe deplin, în primul rînd din lipsa izvoarelor, ceea ce îl determina pe P.P. Panaitescu să afirme că întemeierea Moldovei este o pagină încă nescrisă din istoria noastră[2].

Studiul materialului bibliografic ce a stat la baza cercetarii temei abordate, ne-a condus la stabilirea urmatorului fir istoric parcurs de statele feudale romanesti si, in principal de statul feudal Moldova, in incercarile lor de constituire si organizare statala.

Astfel, ce am putut constata din paginile de istorie lasate in urma de cronicarii vremii este ca, după retragerea administraţiei şi a armatei romane din provincia imperială Dacia, izvoarele narative antice tîrzii şi medievale timpurii au continuat să desemneze această zonă geografică şi etnică cu denumirile vechi de Dada si daci. Romanitatea orientală abandonată de către împăratul Aurelian valurilor succesive ale neamurilor nomade intră de fapt intr-un anonimat terminologic, contemporanii alegînd între o terminologie ce nu-şi mai afla acoperirea oficială, şi una ce viza numai acea realitate politică sau etnică care-şi exercita efectiv sau nominal puterea şi în acest spaţiu.

---

[1] Şt. Ştefănescu, „ Întemeierea" Moldovei în istoriografia rotmânească („Studii", XII, 1959, nr. 6, p. 35).
[2] P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii româneşti,* Bucureşti, 1969, p. 306.

In acest cadru terminologic se va dezvolta romanitatea orientală din fosta Dacie imperială pînă se va constitui într-o nouă realitate etnică şi apoi pînă ce aceasta din urmă va alcătui o nouă realitate politică. Intrarea lor în conştiinţa vremii este marcată de primele menţionări scrise ale acestor noi realităţi, cea etnică fiind evident mult anterioară celei politice.

Incepînd cu cel de-al treilea deceniu al secolului al XIV-lea terminologia acestui spaţiu află o îmbogăţire calitativă datorită întemeierii primului stat feudal românesc. O mai veche terminologie, referitoare la acele „*ţări româneşti*", îşi găseşte acum o acoperire şi justificare deplină prin înscrierea primului stat feudal românesc pe harta politică a Europei sud-estice medievale.

Vitalitatea şi ascendentul internaţional al românilor şi „*ţărilor*" lor în perioada imediat premergătoare alcătuirilor statale este ilustrată pe de o parte de acţiunile românilor nord-dunăreni (ungro-vlahi) în Peninsula Balcanică (1323) dar şi în mai îndepărtata Austrie unde participă la bătăliile de la Muhldorf (1320,1326), aceasta fiind de fapt o prelungire a unei prezenţe româneşti militare semnalate pe aceste meleaguri încă din a doua jumătate a veacului trecut. Concomitent îşi face apariţia in izvoare Dobrogea (1320, chiar dacă încă nu sub acest nume), provincie veche românească, ce va intra în componenţa Ţării Româneşti la finele secolului constituirii sale.

Lumea orientală îşi sporeşte cunoştinţele terminologice, teritoriul viitoarei Moldove apărîndu-i ca o „*ţară a românilor*" (Avalac, încă în 1299) pentru ca geograful şi cronicarul arab Abulfeda să consemneze la 1321 şi el o „*ţară a vlahilor*" : *Alvalak*.

Această prezenţă a românilor nord-dunăreni în conştiinţa vremii de o calitate terminologică superioară perioadei premergătoare ilustrează ea însăşi gradul superior de dezvoltare a societăţii româneşti în ajunul constituirii ei -- în parte -- într-un stat de-sine-stătător.

Acesta a-a alcătuit prin contopirea mai multor formaţiuni politice prestatale. Procesul a fost condus de către un exponent al clasei dominante : domnul (voievodul) Basarab I, „*întemeietorul*" pe care documentele cancelariei angevine îl reţin începînd cu anul 1324 ca fiind „voievodul nostru Transalpin"[1].

Numele acestei creaţii statale româneşti a fost Ţara Românească (cu corespondentele ci externe Terra Valachorum, Walachenland, Zemlia Vlaşca, Zemila Woloska, etc.). Primul element al acestui nume de stat, *ţara*, reflectă terminologic procesul de alcătuire a Ţării Româneşti prin unificarea formaţiunilor politice locale - acele numeroase *ţări româneşti* din izvoarele anterioare. Al doilea element al denumirii are un conţinut exclusiv

[1] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 132, citand pe Hurmuzaki, 1/1, p. 591 — 592.

etnic. Ambele părţi componente ale denumirii (contopite in de asemenea mai vechile denumiri de Valachia, Walachei etc.) oglindesc de fapt pe plan terminologic teoria lui Nicolae Iorga despre străvechile „*romaniae populares*".

După trei decenii de la întemeierea Ţării Româneşti aflăm de constituirea celuilalt stat român : Ţara Moldovei. Prima componentă a acestei creaţii statale româneşti are valoarea terminologică şi semnificaţia politico-geografică identică cu cea din Ţara Românească.

Că Moldova a fost de asemenea o ţară românească o va ilustra cu prisosinţă conştiinţa terminologică pe care o vom prezenta mai jos, dar creaţia statală a lui Basarab luase oarecum posibilitatea unei reeditări terminologice analoage pentru o creaţie analoagă din mai multe puncte de vedere.

Formaţiunea statală românească a lui Bogdan de la est de Carpaţi s-a numit liniar Moldova. Acest termen a fost interpretat în mai multe feluri. S-a făcut o asociere etimologică între numele eponim al rîului Moldova şi denumirea statală sau între numele primei capitale moldovene Baia (Muldu, Molda, Moldau etc.) şi statul Moldovei[1]. Ambele explicaţii inversează raportul etimologic, atestările terminologice ale rîului şi oraşului fiind posterioare primei atestări a. termenului statal !

Un filolog român de renume mondial a încercat pe baze toponimice o etimologie : pornind de la numeroasele nume de localităţi *Molid* (şi variante) pe teritoriul Moldovei şi de la sufixul slav feminin -- *ova*, Iorgu Iordan opinează aşadar pentru „*o ţară a molizilor*"[2]. In sprijinul acestei interpretări ar putea fi adus termenul (de mai tîrziu) al acelei „*ţări a fagilor*", Bucovina, dar în esenţă şi această etimologie este tributară, deci deficientă si nesatisfăcătoare, atestărilor documentare târzii ale toponimicelor *Molid*.

După opinia noastră, raliata la cea a majoritatii autorilor de specialitate, este necesară pornirea de la o terminologie precedentă pe care o aflăm în numele acelui demnitar tătar „*Ymor filius Molday*" din anul 1287[3]. Acest termen *Molday* (care poate însemna o persoană, dar şi un teritoriu!) a fost avansat de Aurel Decei ca o ipoteză etimologică pentru denumirea Moldovei, dar respins de Gheorghe I. Brătianu[4] şi de atunci nu a mai fost luat în seamă. Acest termen dovedeşte în orice caz existenţa „*Moldovei*" înaintea alcătuirii ei, aşa cum o face de altfel şi acel Alexander Moldaowicz din anul 1334/35[5], interpretat de P. P. Panaitescu ca un negustor din Baia (Mulda), de unde concluzia sa : aceasta ar dovedi existenţa

---

[1] Trecerea in revistă a acestor explicaţii la Vasile Maciu, *Semnificaţia denumirii statelor istorice române* („Revista de istorie", XXVIII, 1975, nr. 9, p. 1301 — 1332).
[2] Iorgu Iordan, Numele Moldovei („Viaţa românească", aprilie 1920, p. 275 — 277).
[3] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.253.
[4] *O enigmă şi un miracol istoric: poporul român*, Bucureşti, 1940, p. 111 şi n. 2.
[5] Nicolae Iorga, *Istoria romanilor*, III, p. 204; D. Onciul, Scrieri istorice, ed. A. Sacerdoţeanu, Bucureşti, 1968, p. 484.

oraşului „*înainte de întemeierea ţării. Deci, intîi a fost rîul, numele său 1-a luat tîrgul, apoi toată ţara*" [1]. Mai degrabă numele acestui martor trimite la acel Molday tătar din anul 1287. Credem aşadar că Moldova îşi reclamă originea din acest mediu terminologic, în favoarea opiniei noastre amintim de frecventa recurgere a denumirilor de ţări pornindu-se de la numele unei persoane extins asupra întregului teritoriu, exemplele cele mai elocvente şi cu rezonanţe româneşti fiind „*Blachia terra Assani*", „*Terra Basarab*", „*Basarabia*" şi „*Bogdani*a". Să nu uităm în plus implicaţiile internaţionale tătare ale descălecării moldovene ca act de constituire statală! In favoarea opiniei noastre stă şi apariţia termenului *Moldova* la un an după creaţia statală din anul 1359.

Primele decenii de existenţă statală românească au fost marcate de efortul de consolidare internă şi de aflarea unor graniţe etnice şi politico-geografiee care să acopere întreaga realitate etnică românească precum şi de un efort similar extern de a-şi apăra fiinţa statală împotriva pretenţiilor marilor puteri feudale vecine. Acest efort conjugat îşi va găsi o oglindire adecvată — şi o încoronare -- în titlurile domnilor români de la finele secolului întemeierilor.

In acest cadru, intern şi extern, va evolua şi terminologia geografico-politică şi etnică a spaţiului românesc.

Prima menţionare documentară a Moldovei se plasează în anul 1360, cînd Ludovic cel Mare îl laudă la 20 martie pe Dragoş pentru zelul său „*in restauratione terre nostre Moldauane*" (în reaşezarea ţării noastre Moldova)[2] . In anii următori asemenea menţiuni se înmulţesc, emise fiind de aceeaşi cancelarie sau de către cea papală, tema, fiind uneori specificată: *ducatus*, condus de un *dux*. Indată ce termenul este preluat de cancelaria internă el află o sporire calitativă semnificativă, expresia *Moldova*, fiind explicată şi completată cu indicarea realităţii etnice pe care o acoperea[3]. Dacă la l mai 1334, Petru mai era „*dei gratia dux Terre Moidavie*"[4], trei ani mai tîrziu, în documentele de prestare a jurămîntului de fidelitate faţă de coroana iagelonă, e.l este „*Wayeuoda Muldauiensis*", dar se precizează că el este stăpîn într-o ţară românească : *in terra Valachie*, locuitorii ei fiind *terrigenarii Terre Valachie*[5]. Dincolo de această manifestare a unei puternice conştiinţe de neam, terminologia aceasta stă la originea terminologiei polone aplicată Moldovei, numită în chip predilect *Valachia*.

[1] *Nurnele neamului şi al ţării noastre* (Interpretări româneşti, Bucureşti, 1947, p. 103).
[2] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.253.
[3] Idem, citand din Hurmuzaki, I/2, p. 94 (1365), p. 160-162 (1370), p.197 (1372), p. 333 (1390), p. 382-386 (1397).
[4] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.253.
[5] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, citand din Hurmuzaki, I/2, p. 295-297.

Acest din urmă termen se adoptă de asemenea în acest veac noilor creaţii politice româneşti, în chiar anii constituirii Ţării Româneşti, Giovanni Villani (1276—1348) ştie de existenţa unei *Brachia* la Dunăre, cînd enumera următoarele state din această parte a Europei: „Cumania, Rossia e Brachia e Bolgaria e Alania". Poziţia geografică a acestei ţări nu se poate stabili cu exactitate, ea putînd fi atît la nord, cît şi la sud de Dunăre.

Referiri certe la Ţara Românească sub termenul de *Valachia* le datorăm Curiei papale, ele legîndu-se de progresele catolicismului in spaţiul românesc[1]. Dar Curia papală face şi un pas înainte, desemnînd prin Walachia şi Moldova sau ambele ţări române[2]; ea ştie de *natio Wlachie, natio Wlachorum*, *lingua diete nationis*[3].

Curiei papale îi revine dealtfel şi meritul unei inovaţii terminologice ce va face carieră în veacurile următoare. Observînd uşurinţa confundării terminologice a celor două ţări româneşti, ea precizează (în anul 1372) Ţara Românească - - *Wlachia, Basarat* -- cu ajutorul unui adjectiv : *Maior Wlachia*[4]. Următorul pas pe linia acestei terminologii se realizează peste un sfert de veac (1395) în cancelaria lui Sigismund de Luxemburg : *Minor Valachia seu terra noittra Mulduana*[5].

O inoraţie terminologică externă în ceea ce priveşte ţările române o datorăm în această perioadă cancelariei ecumenice a Patriarhiei constantinopolitane. Am arătat mai sus că şi cealaltă cancelarie ecumenică, Curia papală, a avut însemnate iniţiative terminologice româneşti (*Vlachia*), Cancelaria patriarhală din Constantinopol foloseşte şi ea expresia *Vlachia* pentru Ţara Românească, dar ea preferă o noţiune proprie : Ungrovlahia, termen utilizat în chiar anul reorganizării bisericeşti a Ţării Româneşti (1359). Expresia va cunoaşte apoi o răspîndire atît de puternică încît va fi preluată de însăşi cancelaria domnească unde va fi folosită alături de alţi termeni, şi de cea a mitropoliei Ţarii Româneşti, unde ea se păstrează pînă în zilele noastre. Cînd Patriarhia constantinopolitană a trecut la organizarea bisericii celeilalte ţări româneşti, Moldova, ea numeşte această ţară — e drept pentru un timp foarte scurt -- *Rosovlahia* (corespondenţa cu Ştefan vodă din 1395 şi cu mitropolitul Ţării Româneşti din 1401)[6]. Ambele expresii sînt astăzi explicate exclusiv printr-un conţinut

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.253, citand din Hurmuzaki, I/2, p. 158-159 (1370: Vachia, Vlachia), p. 194-195 (1372: Walachia),

[2] Ibidem, p. 160, 163, 168, 402, 408.

[3] Ibidem, p. 160, 217, 220.

[4] Victor Spinei, *Moldova in sec.XI- XIV, Ed.Academiei*, Bucuresti, 1980, p. 345

[5] Ibidem, p. 362, p. 364 — 366 (cu greşeli, reeditat mai bine în Hurmuzaki, XV/1, p. 4*: Minor Volachia seu terra nostra Moldvana*).

[6] Pentru aceste atestări terminologice ale Ungrovlahiei, Rosovlahiei ca şi celelalte scrise în limba grecească v. Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.253., citand ca sursa Hurmuzaki, XIV/1, passim.

geografic, ele însemnînd aşadar Vlahia dinspre Ungaria, respectiv dinspre Rusia[1]. Explicaţia aceasta, pe care o avansase încă B. P. Hasdeu, pare convingătoare şi nu lipsită de temei. Dar D. Onciul atrăsese atenţia că această terminologie bizantină pentru ţările române ar putea avea şi temeiuri mult mai profunde[2]. Că bizantinii aveau cunoştinţe temeinice despre români şi ţările lor nu mai trebuie dovedit; ne-au dovedit-o ei înşişi datorită comunităţii confesionale şi legăturilor lor cu lumea înconjurătoare realităţilor româneşti.

Singuri bizantinii dau dovada unui simţ al preciziei terminologice româneşti; îl relevă şi în expresiile Ungrovlahia şi Rosovlahia. In ambele, avem impresia că nu aşezarea geografică este cea determinantă, ci condiţia politică exterioară a celor două ţări române — dependenţa mai veche a Ţării Româneşti de Ungaria şi cea polonă, de dată mai recentă, a Moldovei, regele Poloniei purtînd în titulatura sa şi Busia!

Aceasta din urmă va dispare în curînd din terminologia patriarhală din Constantinopol cedlnd locul, începînd cu anul 1407, expresiei *Moldovlachia*, mult mai adecvată şi pertinentă dealtfel, ea exprimînd de fapt o Valahie moldoveana. Acest termen se va menţine cel mai mult, fiind preluat uneori şi de occidentali[3]. Termenul apare uneori şi inversat, adică *Vlachomoldavia*[4].

Cînd, sub influenţa osmană, termenul de *Bogdania* se va impune, actele greceşti se vor conforma cu operativitate, Moldova devenind *Vlachobogdania*, termen ce nu poate înlocui cu desăvîrşire celelalte denumiri devenite familiare autorilor greci.

Dacă Vlachobogdania este un termen grec, constituit sub înrîurire osmană, se poate reţine un exemplu de înrhirire reciprocă bizantino-osmană în crearea unui termen românesc, căci bizantinii numeau Moldova încă din veacul al XIV-lea şi Maurovlahia. Această „*Moldovă Neagră*" este de asemenea o concretizare a unei terminologii medievale larg răspîndite în Europa răsăriteană şi de sud-est.

Poporul român se prezintă astfel, în izvoarele medievale străine într-o varietate terminologică care exprimă de fapt o unitate de fond, toate denumirile fiind variante cu deosebiri formale pentru desemnarea uneia şi aceleaşi realităţi etnice.

Ţările române preiau denumiri care existau anterior şi le aplică noilor creaţii politice. Izvoarele externe atestă baza românească a acestor alcătuiri statale pe care le

[1] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 121, citand din P. P. Panaitescu, *Numele neamului şi al ţării noastre*, p. 99; E. Stănescu, Unitatea teritoriului românesc in lumina menţiunilor externe, „Vlahia" şi sensurile ei („Studii", XXI, 1968, nr. 6, p. l 108-1109, l 112-1 113); V. Maciu, op. cit., p. l317.

[2] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.256 citand Scrieri istorice, I —II, passim (in mai multe scrieri ale sale, îndeosebi în articolele pentru „Enciclopedia Română" si în studiul rămas din păcate neîncheiat Titlul lui Mircea cel Bătrîn şi posesiunile lui; v. şi Teoria lui Rosler).

[3] Primul pare să fie papa Eugeniu al IV-lea care cunoaşte la 1435 o „Moldoblachia" (Hurmuzaki, I/2, p. 599).

[4] Florin Constantiniu**,** *O istorie sincera a poporului roman,* Ed. Univers enciclopedic Gold, Bucuresti, 2010 citand din. Hurmuzaki, XIII şl XIV (textele greceşti). V. consideraţiile lui D. Onciul, op. cit., I, p. 596.

desemnează prin termeni familiari lor, Valachia avînd fără îndoială cea mai înaltă valoare terminologică prin semnificaţiile ei majore. Ţara Românească cucereşte în conştiinţa vremii o prioritate în raport cu Moldova datorită ascendentului ei cronologic şi de întindere geografică, ea făcînd impresia unei Valahii mai mari decît Moldova, denumită *Valachia mică*.

Relativitatea criteriilor alegerii acestor termeni va ieşi pe deplin la iveală în perioada următoare, cînd importanţa internaţională mai mică sau mai mare a uneia din cele două state româneşti va condiţiona denumirile de Valachia (mai) mare sau Valachia (mai) mică.

Condiţia internaţională a ţărilor române extracarpatice, îndeosebi în cadrul rivalităţii ungaro-polone, dar — probabil — şi vecinătatea cu cele două mari puteri medievale îndeamnă la denumiri corespunzătoare care oglindesc atît această condiţie externă, cît şi realitatea etnică românească.

O ultimă terminologie porneşte de la fondatorul statelor româneşti, numele descălecătorului fiind extins asupra întregii ţări. In veacul al XV-lea va apare şi Bogdania, Basarabia restrîngîndu-şi şi deplasîndu-şi acoperirea politico-geografică.

Efortul societăţii româneşti de a-şi crea un cadru statal care să acopere şi cadrul etnic, ca si efortul de a-şi defini condiţia şi poziţia internaţională în raport cu puterile învecinate îţi găsesc reflectarea terminologică in titulaurile voievozilor români din ultimul deceniu al veacului întemeierii Ţării Româneşti şi a Moldovei.

Termlnotogia etnică şi politico-geografică pentru realităţile spaţiului românesc a intrat — în formele ei esenţiale — in conştiinţa europeană odată cu întemeierea statelor feudale Ţara Românească şi Moldova. In secolul plămădirii celor două state se găsesc şi se aplică tot mai frecvent şi pe o arie de răspîndire tot mai largă termenii pentru neamul românesc şi pentru ţările româneşti care au avut stăruinţa cea mai îndelungată, unii păstrîndu-se pînă în zilele noastre; alţii, care-şi fac apariţia incepînd cu veacul al XV-lea, îşi revendică originea în înfăptuirile săvîr-şite în secolul întemeietorilor[1].

Aceasta fiind situaţia, am încercat în demersul nostru ştiinţific să vedem care au fost opiniile cronicarilor, mai apoi ale istoricilor despre această problemă atît de controversată şi ce putem reţine din aceste opinii atît de diverse. Considerăm utilă această trecere în revistă întrucît prezintă o importanţă aparte problematica evoluţiei spre statul de sine-stătător a atât a Moldovei, cât şi a Ţării Româneşti, întrucât odată constituite şi consolidate aceste două state româneşti, ele îşi afirmă în tandem interesele vamale şi comerciale în raport cu politica

[1] Stefan S. Gorovei, *Intemeierea Moldovei.Probleme controversate*, Ed.Universitatii, Iasi, 1994, p. 155

comercială a celorlalte puteri, îşi dezvoltă organizarea internă, îşi fixează marile opţiuni de politică externă din viitor.

În asemenea context, Moldova alături de Ţara Românească, state independente şi cu o neatârnare câştigată prin lupte indelungate, erau pregătite să înfrunte noile mari încercări care aveau să ameninţe în deceniile şi secolele următoare existenţa lor statală-

Lucrarea de faţă urmăreşte sa propună o perspectivă instituţională asupra istoriei formarii statului feudal al Moldovei care nu exclude totuşi abordarea sociologică, etnologică şi factologică.

În aceste condiţii, am încercat prin prezenta lucrare sa ne poziţionăm ştiinţific faţă de probleme încă destul de controversate precum geneza statelor române, societatea românească înainte de formarea statelor feudale de sine-stătătoare, poziţia Moldovei în relaţiile internaţionale in secolul întemeierii sale şi altele.

In atare condiţii, pentru a da sens cercetarii noastre ştiinţifice, în abordarea temei alese am plecat de la prezentarea in linii generice a contextului intern şi european în care s-a format statul feudal Moldova, descriind cu această ocazie societatea românească în secolele XI-XIV, formaţiunile politice prestatale în spaţiul est-carpatic in secolele XI-XIV, pentru ca apoi sa dezvoltam firul istoric al etapei constituirii statului medieval Moldova.

Urmarea firească a acestei abordări a constituit-o analizarea modalităţii in care statul feudal Moldova s-a consolidat de-a lungul vremii, demersul nostru sustinandu-se pe scrierile cronicarilor vremii si a reputaţilor autori de specialitate care au lasat valoroase scrieri pe această tema abordată şi se către noi în prezenta lucrare.

Cel din urmă capitol al lucrării vine să completeze firesc subiectul tratat prin aportul de informatii preţioase privind organizarea de stat a Ţării Moldovei în secolele XIV-XVII, printr-o prezentare detaliată a organelor centrale ale puterii, a organizarii administrative, judecatoreşti, fiscale, militare şi ecleziastice a statului feudal Moldova.

Evident, ca orice demers istoric, şi abordarea noastră este marcată de subiectivismul ştiinţific inevitabil al istoricului încorsetat în contextul socio-politic, economic, informţional al epocii în care trăieşte, astfel că, în mod firesc, perspectiva lucrării noastre poate fi lesne supusă reconsiderării conceptuale şi reevaluării ideatice.

CAPITOLUL I
FORMAREA STATULUI MEDIEVAL MOLDOVA ÎN CONTEXT INTERN ŞI EUROPEAN

1.1. Societatea românească în secolele XI-XIV

In perioada care a urmat evacuării Daciei de către romani, forma de organizare a populaţiei rămase pe loc a fost obştea sătească. Această obşte era însă anterioară stăpânirii romane. Cea mai veche ştire scrisă despre ea o găsim în „Odele" marelui poet roman Horaţiu, datând din secolul I e.n. Este vorba în "Ode" de *„geţii cei aspri, cărora ogoarele nedespărţite prin hotare le aduc roade şi recolte comune*". Geţii îşi cultivau ogorul un singur an; după stringerea recoltei, pentru anul următor, alegeau alt ogor[1]

Constatăm deci, din pasajul citat, că la geţi exista, înainte de dominaţia romană, o stăpînire comună a pămîntului. Roadele aparţineau tuturor membrilor obştei. In fiecare an arăturile şi semănăturile se făceau pe alte locuri, care fuseseră lăsate în anul sau anii precedenţi în paragină. Acest sistem de cultură este numit cultura în moina sălbatică. Trebuie de asemenea remarcat şi faptul că dintre popoarele din afara imperiului, Horaţiu ia ca exemplu tocmai pe geto-daci, ca avînd forma ceva mai tipică de organizare a vieţii în obşte.

Obştile geto-dace au continuat să existe şi după cucerirea Daciei de romani. Stăpânirea romană s-a suprapus obştilor, dar timpul relativ scurt al acestei stăpîniri, precum şi condiţiile speciale în care ea s-a exercitat, într-o provincie de frontieră cu colonii militare, au fost factori care nu au îngăduit destrămarea obştilor[2]. De asemenea, nu trebuie omis aici faptul esenţial că aceste obşti au putut să existe în mod nestingherit în ţinuturile dacilor liberi, în Muntenia şi Moldova.

După părăsirea Daciei de către armată, administraţie şi pătura bogată, organizarea urbană instaurată de romani s-a dezagregat. Majoritatea oraşelor au decăzut şi au dispărut. Centrul vieţii economice s-a mutat de la oraş la sat. De aici şi cuvîntul sat, care desemnează aşezarea rurală, cuvlnt derivat din latinescul fossatum.[3]

Organizarea străveche a populaţiei rurale în obşti, menţinute şi sub stăpînirea romană, a constituit una din principalele caracteristici ale vieţii societăţii din mediul agrar în Imperiul roman de răsărit. In perioada romană tîrzie (secolele III-V e. n.) avem de-a face cu un tip de obşte evoluat, în care se trecuse la posesiunea privată a loturilor cultivabile, ce nu puteau fi totuşi înstrăinate prin vinzări sau donaţii. Alături de posesiunile particulare, în obşte exista şi proprietatea comună asupra pădurilor, păşunilor, apelor, în tipul de obşte evoluat puteau intra şi mici proprietari independenţi, care nu puteau trăi izolaţi in împrejurările lipsite de siguranţa zilei de miine, create de dispariţia autorităţii de stat şi de atacurile popoarelor

[1] Reprodusă în P. P. Panaitescu (Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova, Orînduirea feudală, Bucureşti Edit. Acad, R.P.R. 1964, p. 17.
[2] Stefan S. Gorovei, *Intemeierea Moldovei.Probleme controversate*, Ed.Universitatii, Iasi, 1994, p. 156
[3] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 123, avand ca sursa Istoria României, vol. I, Bucureşti, Edit. Acad. R. P. R., 1960, p. 799.

migratoare, în felul acesta, obştile dacilor cu aspect de comunităţi gentilice, întemeiate pe raporturi familiale, se transformă treptat în obşti teritoriale, ai căror membri nu mai trebuiau să fie neapărat consangvini.

In perioada invaziilor, izvoarele citează existenţa unor sate ale localnicilor daci sau daco-romani, atît în ţinuturile stăpânite de goţi în şesul muntean, cit si în cele cucerite de huni pe teritoriul actual al Banatului. Citarea acestor sate constituie un indiciu, dacă nu chiar o certitudine, că oamenii îşi duceau viaţa în obşti[1].

Reputatul profesor P. P. Panaitescu arată în lucrarea sa, consacrată obştei ţărăneşti la români, că cele şase secole de istorie de pe teritoriul ţării noastre care s-au scurs de la evacuarea Daciei de către romani pină la începuturile orânduirii feudale reprezintă o perioadă de predominare a obştilor ţărăneşti libere. Aceste obşti constituie — după P. P. Panaitescu — elementul esenţial al istoriei societăţii din ţara noastră, timp de mai multe secole, după retragerea stăpînirii romane. In istoria poporului nostru, obştea teritorială liberă a fost veriga de legătura între feudalism şi orînduirile precedente, fie că era vorba de orînduirea sclavagistă din Dacia romană, fie că era vorba de orânduirea gentilică pe cale de destrămare din ţinuturile locuite de dacii liberi[2].

Istoricul Iordanes, care a trăit un secol după Priscus, ne dă unele ştiri, ce ne lămuresc întrucîtva, deşi nu complet, asupra raporturilor dintre cuceritori si localnici.

Iată ce scrie Iordanes : „*Goţii au început să se poarte nu ca nişte nou sosiţi şi străini, ci să comande ca cetăţeni şi stăpini unor simpli posesori…*"[3]. Reiese de aici că popoarele migratoare, sau mai degrabă membrii păturilor conducătoare, se considerau ca „*stăpîni*" ai „*simplilor posesori*", adică ai celor care locuiau ţinuturile ocupate de ei. In această situaţie, ei îşi arogau dreptul „*să comande*", drept în care trebuie să vedem impunerea a diferite obligaţii de ordin material celor intraţi sub dependenţa lor.

Încă o referire din relatarea lui Priscus ce merită a fi consemnată este aceea care pomeneşte de limba ausonilor.

După ce arată că la curtea lui Attila se vorbeau mai multe limbi, Priscus scrie : „*...căci sciţii sint amestecaţi şi pe lângă limba lor barbară caută să vorbească sau limba hunilor, sau pe cea a goţilor sau a ausonilor, atunci cînd unii dintre dînşii au de-a face cu romanii*"[4]. Avem aici indicaţia că limba ausonilor era folosita pentru înţelegerea cu romanii, iar nu cu grecii din Imperiul de răsărit, în limba cărora şi-a scris Priscus opera. Limba

[1] N.Stoicescu (coordinator) – *Intemeierea statelor medievale romanesti*, Ed. Academiei, Bucuresti, 1998, p. 187
[2] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, citand pe P. P. Panaitescu, op. cit., p. 19
[3] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.256 citand Fontes Historiae p. 427.
[4] Ibidem.

ausonilor era, prin urmare, o limbă romanică, „*probabil latina vorbită*" în marea zonă romanizată din valea Dunării, incluzînd şi teritoriul de astăzi al ţării noastre[1].

Un alt izvor din care se poate deduce existenţa obştilor pe teritoriul României, dar de data aceasta în interiorul Munteniei, este o scriere religioasă din culegerea *Faptele sfinţilor (Acta Sanctorum)*, în care e vorba de pătimirea sfintului Sava[2]. Este de fapt cea mai veche menţiune de obşte de la noi din perioada migraţiilor. în scriere se arată ca Sava. „*got de neam*", locuia intr-un sat din Muntenia, din apropierea rîului Buzău.

Existenţa acestor comunităţi rurale, consemnate in unele din izvoarele scrise, reiese şi din săpăturile arheologice efectuate in ultimele două decenii[3]. Descoperirile făcute pînă în prezent, privitoare la extracţia şi prelucrarea fierului, arată că şi după secolul al IlI-a populaţia autohtonă a continuat să aplice procedee tehnologice tradiţionale pentru confecţionarea uneltelor agricole (fiare şi cuţite de plug, coase, seceri, săpăligi). Preocupările agricole şi procedeele de tehnologie tradiţionale de prelucrare a fierului constituie dovezi indubitabile că avem de-a face cu o populaţie sedentară, dacoromână sau dacă, ce va fi romanizată în secolele următoare celui de al III-lea.

Continuitatea aşezărilor rurale autohtone reiese şi din alte săpături, efectuate la Budureasa, Vadul Săpat, Tîrgşor (jud. Prahova), regiunea oraşului Bucureşti, Ţifeşti (jud. Vrancea), Dulceşti şi Butnăreşti (jud. Bacău), Bratei (jud. Sibiu), Soporul de Cimpie (jud. Cluj).

În lucrarea sa[4], P. P. Panaitescu făcea observaţia că în aşezările vechilor comunităţi rurale, scoase la iveală de arheologi, se constată absenţa aproape cu desăvârşire a armelor de metal, spre deosebire de ceea ce se găseşte în mormintele de luptători, adică zale şi suliţe ale popoarelor migratoare care dădeau pătura stăpînitoare ce se suprapunea pe un timp mai lung sau mai scurt obştilor. Putem vedea, deci, în satele nearmate, dar organizate pentru viaţa sedentară, continuarea satelor autohtone daco-romane sub forma obştei libere[5].

Desigur, în stadiul actual al informaţiei, nu putem trage încă toate concluziile privind gradul de dezvoltare social-economică şi particularităţile acestor obşti. Izvoarele scrise, dar mai ales cele arheologice, existente în cantităţi impresionante, ne îngăduie totuşi să reconstituim unele aspecte mai semnificative ale vieţii societăţii de pe pămîntul nostru acum un mileniu şi mai bine.

[1] Ibidem (prof. Gh. Ştefan, Introducere, p. VIII).
[2] Ibidem, pp. 711, 713, 715, 721 (Pătimirea sfântului Sava)
[3] Victor Spinei , *Moldova in sec.XI- XIV*, Ed.Academiei, Bucuresti, 1980, p. 198
[4] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, citand pe P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova*. *Orînduirea feudală*, Bucureşti, Edit. Acad, R.P.R. 1964, p. 37.
[5] Idem , p. 189, citand pe P. P. Panaitescu, op. cit. p. 23.

Incepînd cu secolul al VI-lea, odată cu venirea slavilor, la organizarea de obşte locală pe criterii teritoriale se adaugă organizarea similară de obşte slavă. Acest tip de organizare reprezenta o etapă importantă a procesului de formare a unor asociaţii de obşti cu conducere militară comună, în această privinţă este interesant de menţionat că din ultimul sfert al secolului al VI-lea ne-au rămas o serie de nume ale unor „regi" (conducători) slavi din Dacia : Ardagast, Musokios, Pirogost şi Dauritas.[1] Primele trei nume atrag atenţia asupra asemănărilor cu numele dacice vechi ale râurilor Argeş, Buzău (Museos) şi Prut (Pyretos). Pentru timpul, împrejurările şi regiunile în oare îşi fac apariţia şefii slavi citaţi mai sus, sugerează că avem de-a face şi cu o dominaţie războinică slavă suprapusă populaţiei autohtone.

Deosebit de importantă pentru ştirile privind viaţa sătească de pe teritoriul nostru în secolele VI—VII este scrierea *Arta militară (Strategikon*), atribuită împăratului bizantin Mauritius (582—602)[2].

Autorul relatează că membrii obştilor slave din cîmpia munteană se ocupau cu creşterea vitelor şi cultura cerealelor : „*Au o mulţime de animale de tot felul şi de roade, care zac în grămezi, mai ales mei şi parîng*". Autorul scrisorii recomandă ca „*bucatele*" găsite la ei să nu fie risipite, „ci să ne străduim să le adunăm în ţară la noi, pe animale şi corăbii : căci rîurile lor se varsă în Dunăre".

Deducem din aceste ultime cuvinte că este vorba de râurile din cîmpia română care se varsă în apele Dunării. Slavii erau conduşi de „*mulţi regi*", care nu erau atceva decât şefi militari, aleşi de asociaţiile de obşti[3]. Existenţa acestor asociaţii se desprinde din pasajul privind legăturile de solidaritate dintre comunităţile săteşti înşirate pe văile rîurilor, la distanţe mici unele de altele. „*Aşezările slavilor şi anţilor — se scrie în Strategikon — sînt tot pe lîngă rîuri şi se ţin unele de altele, dar fără să fie la mare depărtare între ele, şi au în apropiere păduri, mlaştini ţi stufării...".*

Un pasaj interesant din Strategikon, din care se poate deduce existenţa unei populaţii romanice la nord de Dunăre, este şi povestirea privind întîmplările unui oarecare Chilbudios, din opera lui Procopius din Cezareea *Despre războaie*. Acest Chilbudios, după moartea generalului bizantin cu acelaşi nume, s-a substitut defunctului şi a trecut la sud de Dunăre. A avut însă nenorocul că generalul bizantin Narses l-a întîlnit, l-a observat şi a dat pe

---

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.256 citand Fontes Historiae... pp. 519, 541, 543. 605, 607, 609.

[2] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.256 citand Fontes Historiae... p. 443.

[3] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 190 citand pe P. P. Panaitescu, op. cit., p. 26.

faţă încercarea de substituire, cu toate că falsul Chilbudios „vorbea latineşte şi învăţase multe din apucăturile lui Chilbudios".[1] Întrebarea este de unde învăţase latina falsul Chilbudios, ant de origină, dar care, în urma unei lupte, ajunsese prizonier la sclavini şi trăise in mijlocul lor ? Faptul că Procopius nu şi-a pus o atare întrebare dovedeşte că latina se vorbea la nord de Dunăre, servind ca limbă de înţelegere între populaţiile venite din diferite părţi. „*Aceasta* — după părerea prof. Gh. Ştefan — *presupune existenţa unor grupuri romanice purtătoare şi transmiţătoare ale limbii, alimentate cu prizonierii din imperiu trecuţi de barbari dincolo de Dunăre*"[2].

In secolele care au urmat perioadei descrise în Strategikon, procesul de închegare a uniunilor de obşti trebuie să fi luat o amploare din ce in ce mai mare. Aceste uniuni se încheiau pentru necesităţi economice şi militare (de apărare), iar din punct de vedere geografic erau aşezate în regiuni în general mai ferite, pe văile apelor sau în depresiuni.

Unele din formaţiunile politice incipiente alcătuite pe baza uniunilor de obşti s-au numit încă din vechime „*ţări*" — de la cuvîntul latin *terra.* Avem astfel în Transilvania : Ţara Maramureşului, Ţara Haţegului, Ţara Zarandului, Ţara Moţilor, Ţara Amlaşului, Ţara Făgăraşului, Ţara Bîrsei, apoi Ţara Brodnicilor, în sudul Moldovei. In sudul Munteniei era Vlaş-ca, adică „*ţara*" vlahilor (a românilor), denumită aşa de către âlavi. Alte regiuni ale ţării, caracteristice pentru organizarea vieţii in obşti, au fost Vrancea şi Cîmpulung în Moldova, precum şi Dragoslavele şi Rucărul în Muntenia.

Structura socială a obştilor nu a rămas însă neschimbată. De-a lungul timpului, în interiorul obştilor au apărut şi s-au dezvoltat o serie de contradicţii care au dus la destrămarea relaţiilor întemeiate pe egalitate[3]. La început, obştea sătească era stăpîna terenurilor de cultură, păşunilor, pădurilor, livezilor de pomi fructiferi, apelor. Pămîntul de cultură nu era insă lucrat în comun, în totalitatea lui, ci era dat in folosinţă individuală membrilor obştei, folosindu-se sistemul redistribuirii periodice a loturilor. Aceasta înseamnă că însuşirea produsului lotului avea un caracter privat. Acelaşi caracter privat îl avea şi posesiunea uneltelor de muncă si a vitelor mari şi mici. Se crea astfel posibilitatea apariţiei unei inegalităţi între membrii obştei : unii dintre ei ajungeau să adune în gospodăriile lor o cantitate de bunuri (produse agricole şi animale) mai mare decât alţii. Mai tîrziu, cu dezvoltarea raporturilor de schimb, avuţia va creşte şi prin acumulare de bani. Obştea începe deci să dea primele semne de dezagregare; se face simţită evoluţia, încă lentă, spre un nou mod de producţie.

---

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.256 citand Fontes Historiae..., p. 445.
[2] Ibidem, p. XII (prof. Gh. Ştefan, Introducere).
[3] Andrei Eşanu , *Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice: Studii*, Chisinau, 2001, p 379.

Vechile raporturi egalitare dintre membrii obştei căpătaseră o primă lovitură atunci cînd loturile de cultură trecuseră în posesiune individuală, în timp ce pădurile, păşunile, apele rămăseseră bunuri comune. Intr-o fază iniţială, cînd terenul de cultură era redistribuit periodic, inegalitatea dintre membrii obştei avea în calea ei o stavilă, constînd chiar din această redistribuire periodică[1]. Dar, odată ce loturile au ajuns posesiuni private permanente ale cultivatorilor, cei cu pamînt mai bun, cu unelte mai numeroase şi mai perfecţionate, cu animale mai multe obţineau recolte mai bogate .şi dispuneau astfel de surplusuri pentru schimb. Aceşti cultivatori mai înstăriţi găseau deci in situaţia de a-şi subordona economic pe membri ai obştei.

La baza acestui proces care a dus la schimbări în structura socială a obştilor au stat progresele survenil principalele ramuri ale economiei timpului: agricultura şi meşteşugurile. Folosirea uneltelor de metal în muncile cîmp, îndeosebi a plugului cu brăzdar de fier, a determinat obţinerea unor cantităţi mai mari de cereale.

Dezvoltarea tuturor acestor activităţi economice a contribuit la adîncirea diferenţierilor de avere din obşte şi, aceasta, la adîncirea deosebirilor de natură socială. Obştea curge un proces de destrămare, materializat prin apariţia două clase sociale principale ale lumii feudale : clasa stăpânilor de pământ şi de sate şi clasa ţăranilor aserviţi.

Stadiul actual al izvoarelor scrise nu ne îngăduie să si stabilim în mod concret modul în care s-au format cele două da principale ale societăţii feudale pe teritoriul României. In orice caz, aşa cum am încercat să schiţăm mai sus procesul, punctul de plecare a fost realitatea socială din interiorul obştei. De fel, atît obştea ca unitate social-economică de sine stătatoare, cit şi uniunile de obşti, „*ţările*", conţineau chiar în sinul lor elementele de dezagregare.

Atît în ceea ce priveşte administrarea treburilor interne ale obştei, cît şi referitor la raporturile cu cuceritorii, obştea avea nevoie de un grup restrâns de membri care să conducă. Aceştia trebuiau să răspundă de toate problemele ridicate, pe de o parte, de organizarea producţiei, pe de altă parte, de colectarea şi predarea cantităţilor de produse cerute de cutare sau cutare populaţie migratoare care ocupa temporar teritoriul pe care se afla obştea.

De asemenea, membrii grupului de conducere mai aveau ca atribuţii şi judecarea pricinilor dintre cuitori. Acest grup de „*oameni buni şi bătrîni*", care conducea obştea, trebuie să fi avut în fruntea lui pe jude, jupan, sau cneaz[2]. Pînă în prezent, nu se ştie cînd a apărut funcţia de jude şi, în legătură cu ea, instituţia judeciei. Faptul însă că este desemnată cu un termen derivat din latinul *judex* şi că se întâlneşte şi în alte regiuni ale fostului Imperiu roman

---

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.257

[2] Ştefan, S.Gorovei*, Dragoş şi Bogdan: Întemeietorii Moldovei*, Bucureşti: Ed. Militară , 1973, p.167

îndreptăţeşte presupunerea că apariţia ei în societatea daco-romană s-a produs destul de devreme. De altfel, în afară de jude sau judec, un alt termen latin care indică condiţia socială ipcrioară de stăpîn este cel de domn (domînus, domnus). Alături de acesta, oamenii timpului foloseau şi termenii slavi cneaz, jupan, voievod, care în evul mediu românesc vor avea o mare circulaţie.

Din nefericire însă, ştirile despre cneji de pe teritoriul ţării noastre sînt tîrzii, din secolul al XlII-lea. Cea mai importantă este cea lăsată de călugărul italian Rogerius, care a trăit în mijlocul populaţiei autohtone din Bihor în timpul marii invazii tătare din 1241. Ce spune Rogerius? Că ei, tătarii cuceritori, *„şi-au ales cneji, adică balivi, cari să facă dreptate, să le procure cai, animale, arme, daruri şi veşmintele trebuincioase. Astfel gazda mea* — scrie mai departe Rogerius — *era una dintre domnii aceştia şi conducea aproape o mie de case. Aveam pace, tirguri şi fiecăruia i se dădea dreptatea ce i se cuvenea..."*[1] Cifrele despre mărul cnejilor şi numărul de locuinţe aflate sub jurisdicfc unui cneaz pot fi desigur exagerate. Dar nu este mai puţin adevărat că ele oglindesc larga răspândire a instituţiei în sinul populaţiei româneşti autohtone[2].

Iar atribuţiile judecătoreşti administrative ale cnejilor nu pot fi decît cele ce le vor fi juzii rămaşi să conducă obştile şi să întreţină raporturi cu popoarele migratoare, în secolele care au precedat perioada primelor alcătuiri politice de pe teritoriul României.

Ne reţine, asemenea, atenţia identificarea făcută de Rogerius a cnejilor balivii din Italia, Balivul (în italiană *bolivo*, derivat din latinescul *baivlus* = guvernator) funcţiona ca instituţie administrativă şi judecătorească şi în Franţa, Elveţia şi Germania. În Franţa, regele Filip-August, prin marea reformă din 1180—1190, a împărţit teritoriul regatului în mari *baillages*. Printre balivii italieni din vremea lui Rogerius erau şi dregători mărunţi, avînd în subordinea lor locuitorii unui sat. De aici şi identificarea cnejilor săteşti din Bihor. Unii cercetători au fost de părere că identificarea cneazului român cu balivul italian, identificare făcută de un om ca Rogerius, care a cunoscut personal modul de funcţionare al celor două dregătorii, constituie o dovadă că poporul român a continuat să păstreze tradiţia juridică romana în care s-a născut[3].

De altfel şi Rogerius, în altă parte a scrierii sale, pomeneşte de cneji care nu mai îndeplinesc activităţi administrative paşnice, ci războinice. Este vorba de cneji luptind călare cu sabia, în fruntea unei cete de războinici.

---

[1] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 192, citand din G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor (Rogerius: Cîntec de jale),* vol. V., Bucureşti, 1935, p. 89.
[2] Victor Spinei , *Moldova in sec.XI- XIV*, Ed.Academiei, Buuresti, 1980, p. 201
[3] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 202 citand pe G. Popa Lisseanu, Op. cit., pp. 17—18, nota 3.

Comunităţile rurale - obştile - a căror istorie mai veche şi ale căror structuri sociale le-am văzut mai sus, au fost răspîndite pe tot teritoriul României. Harta aşezărilor omeneşti din secolele IX/X—XIV din Oltenia, Muntenia, Dobrogea si Moldova consemnează, potrivit izvoarelor scrise şi sapăturilor arheologice efectuate pînă în prezent, 259 aşezări.

De asemenea, un extrem de mare număr de aşezări — de ordinul sutelor - apar şi pe harta Transilvaniei pentru secolele XI-XIV. Cele mai multe dintre aceste aşezări au stat la temelia localităţilor care s-au dezvoltat mai tîrziu, pină în zilele noastre, dovedind şi pe această cale continuitatea locuirii spaţiului carpato-dunărean de către o populaţie stabilă, existînd din cele mai vechi timpuri po pămîntul românesc.

1.2. Formaţiuni politice prestatale în spaţiul est-carpatic in secolele XI-XIV

La fel ca şi în cazul Ţării Româneşti, şi în Moldova săpăturile arheologice din ultimii ani au scos la iveală o serie de aşezări din evul mediu timpuriu, care vor forma acele grupări sau uniuni de obşti teritoriale ce vor sta la baza primelor formaţiuni politice.

Astfel, în regiunea dintre Prut şi Siret au putut fi identificate pînă în prezent trei grupări. La nord, o grupare cu aşezări fortificate la Baranca-Hudeşti, Fundul Herţii şi Horodiştea şi cu aşezări nefortificate în perimetrul unora din localităţile din împrejurimi. Spre sud, este o grupare cu mai mult de 25 aşezări deschise pe cursul mijlociu şi inferior al rîului Jijia şi Bahlui; tot aici sînt de menţionat şi două locuri întărite la Mogoşeşti şi Poiana cu Cetate[1]. Şi mai spre sud, între cursul inferior al Siretului şi al Prutului, se află marea grupare, cu peste 300 aşezări din zona oraşului Bîrlad.

Credem că nu este lipsit de interes să oferim lectorului cîteva date şi informaţii suplimentare cu referire la această grupare, folosindu-ne de concluziile expuse într-un studiu mai vechi[2]. Astfel, săpăturile întreprinse timp de două decenii (1949—1968) pe o arie delimitată, Vaslui —Huşi la nord, Prut la est, Oancea-Vîrlezi la sud, valea rîului Birlad la vest, au dat la iveală 312 aşezări din secolele V—XI. S-au constatat, privitor la secolele V—VI, asemănări notabile cu materialele arheologice de la Costişa-Botoşana din nord, asemănări constituind preţioase indicii asupra unităţii culturii materiale de pe teritoriul Moldovei.

Trebuie de asemenea spus că cercetarea comparată a materialelor arheologice moldovene amintite mai sus, a materialelor importantei civilizaţii Ipoteşti-Cîndeşti din Muntenia şi a celor de la Eratei Transilvania scot în evidenţă o mare arie geografică a

[1] Spinei Victor, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chisinau, 1994, p 342-395. Etapa hotărîtoare a procesului de constituire a statului Românesc de sine stătător al Moldovei // Spinei Victor, *Moldova în secolele XI-XIV*. – Chisinau, 1994, p. 342-395.

[2] Ghenuţă Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V—XI* în „Studii şi cercetări de istorie veche", XX (1989) nr. 2, pp. 287—314.

continuităţii şi unităţii elementului autohton. In secolele VI—VII la elementele civilizaţiei autohtone se adaugă elemente slave.

Rezultă deci că, în secolele V—XI, aveam de-a face în Moldova de sud cu o puternică cultură materială autohtonă, în care se constată, desigur, si influenţe slave, în acelaşi timp, elementele romano-bizantine descoperite (obiecte de podoabă, monede) arată că populaţia acestei arii geografice avea legături strînse cu lumea din partea dreaptă a Dunării, romană tîrzîe şi apoi bizantină.

Densitatea crescîndă a populaţiei, diferitele materiale scoase la lumină de săpături, precum şi asemănările dintre ele îndreptăţesc unele constatări : continuitate neîntreruptă de locuire a populaţiei autohtone; unitate de cultură materială cu ţinuturi aflate pe întreg teritoriul României de astăzi ; o evidentă dezvoltare economică a unei populaţii stabile care se ocupa cu agricultura, creşterea vitelor şi meşteşugurile. Desigur, în cercetarea evoluţiei societăţii din aceste părţi ale teritoriului românesc, trebuiesc avute în vedere şi împrejurările specifice în care au avut loc dezvoltările istorice din Ţara de Jos a Moldovei.

Revenind la descrierea arheologică a regiunii dintre Prut şi Siret, mai trebuie menţionată şi o zonă dintre gruparea Jijia-Bahlui şi gruparea de sud. Aceasta pare că avea o populaţie ceva mai rară; pînă acum au fost identificate cam 10 aşezări deschise şi una fortificată. Totuşi, numărul aşezărilor şi existenţa unui centru întărit justifică presupunerea că s-ar fi putut dezvolta şi aici o formaţiune social-politică ce va fi inclusă probabil mai tîrziu în procesul de extindere teritorială a uneia din cele două mari grupări vecine[1].

In cealaltă mare regiune a Moldovei, între Siret şi Carpaţii răsăriteni, potrivit cercetărilor arheologice, ar fi vorba cam de patru grupări. Prima este cea de pe Siretul superior, de o parte şi de alta a văii riului, întinzîndu-se pînă în zona dintre riurile Suceava şi Moldova. Gruparea are aproape 30 aşezări deschise, una întărită la Cotnari şi o alta, tot fortificată, la Udeşti (jud. Suceava), din secolele VI—VII. Mai jos, pe valea Bistriţei, sînt o serie de aşezări neîntărite la Budeşti, Hangu, Văleni, Porceşti, Dumbrava-Roşie etc., şi o aşezare întărită la Bîtca Doamnei. O a treia grupare este formată din aşezările de pe cursul mijlociu al Trotuşului. A patra, la sud, între Milcov şi Putna, are în cuprinsul ei aşezarea de la Dragoslăveni, cu un bogat depozit, peste 60 piese de fier, constînd din unelte agricole, unelte de fierărie, arme şi piese de harnaşament, care ilustrează o susţinută activitate meşteşugărească în secolele IX—X, deci în perioada feudalismului timpuriu.

Pe teritoriul acestei de a patra grupări s-a dezvoltat probabil Milcovia, formaţiunea politică presupusă a fi existat în secolul al XIII-lea şi care, ulterior, s-ar fi extins peste toată regiunea Vrancei.

---

[1] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 341

In orice caz, grupările de aşezări din cele două mari zone, din stînga şi din dreapta Siretului, vor fi parcurs, ca şi în alte ţinuturi româneşti (Transilvania, Ţara Românească), calea istorică ce a dus de la uniuni de obşti la mici voievodate sau cnezate, pînă la statul moldovean unificat de la jumătatea secolului al XlV-lea[1].

Informaţii scrise[2] din care putem avea indicaţii privind stările de lucruri din Moldova în perioada feudalismului timpuriu găsim atît în cronici, cit şi în documente emise de cancelariile vremii, îndeosebi de cancelaria regelui Ungariei şi de cancelaria papală. Pe baza acestor indicaţii ne putem forma unele imagini asupra românilor de la răsărit de Carpaţi şi asupra organizării lor politice, înainte de întemeierea Moldovei.

Trebuie însă să atragem atenţia că, la fel ca şi în cazul românilor de la sud de Carpaţi, informaţia din cronici şi documente nu este întotdeauna foarte clară. Stăpînitorii pecenegi, cumani şi apoi tătari au atras mai mult atenţia redactorilor contemporani ai izvoarelor scrise decît populaţia românească aflată sub dominaţia lor. De aceea, în cutare acţiune politico-militară sau episod la care participă unii din stăpînitorii menţionaţi mai sus, trebuie presupus că au luat parte şi elemente ale populaţiei locale româneşti. Intre aceasta şi stăpînii veniţi din afară existau evident raporturi de subordonare, dar care nu excludeau colaborarea într-o împrejurare sau alta.

Aşa, de pildă, izvoarele maghiare menţionează o luptă din 1068, pe lângă, Someş, dintre oastea ungară şi un şef Osul, venit din părţile de la răsărit de Carpaţi. Acest Osul poate fi peceneg sau cuman, dar poate fi şi o căpetenie a populaţiei româneşti care colabora, pe plan militar, cu stăpînitorii. S-ar putea emite şi ipoteza, în caz că Osul este considerat peceneg sau cuman, că din oaste vor fi făcut parte şi români. Oricum, episodul este un indiciu al unei organizări politice a ţinuturilor de la răsărit de Carpaţi. Doi ani mai tîrziu, în 1070 — după cum relatează vestitul cronicar polon Dlugosz - Boleslaw, regele Poloniei, luptă împotriva pecenegilor aliaţi cu „*vlahii*" din Moldova[3].

O altă informaţie despre românii din ţinuturile de la răsărit de Carpaţi o găsim într-o îndepărtată inscripţie runică de pe insula Gotland, care arată că Rothfos, un tînăr vareg plecat în călătorie, a fost ucis de Blakunien. învăţatul suedez Ekblom, care a descoperit inscripţia, a identificat pe aceşti blakumeni cu românii. De părerea lui Ekblom sînt şi mulţi cercetători români. Locuitorii numiţi cu cuvîntul blakumen ar fi putut să fie acei români

[1] Trebuie menţionat că prezenţa unor grupări de aşezări deschise şi fortificate este atestată şi în Moldova de la est de Prut: expediţiile arheologilor sovietici au ajuns la o serie de rezultate interesante în această privinţa apud Şt. Olteanu. op. cit., p. 762, nota 21, cu informaţia bibliografică.

[2] Stefan S. Gorovei, *Intemeierea Moldovei.Probleme controversate*, Iasi , Ed.Universitatii, 1994, p. 199

[3] Al. Gonţa, Afirmarea existenţei statului moldovean in luptele dintre catolici şi ortodocşi pină la întemeiere, în „Mitropolia Moldovei şi Suoevu", 1960, nr. 9—12, p. 557 apud Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.256

(volohi sau vlahi) din părţile nordice ale Moldovei care s-au amestecat, spre finele secolului al XI-lea, in conflictele cnejilor polonezi[1].

Referitor la populaţia românească din nordul Moldovei şi din Galiţia, s-au întreprins diferite cercetări ale căror principale surse istorice sînt cronicile ruseşti şi documentele polone. Astfel, cronicile pomenesc, prin secolele XII şi XIII, de un popor numit bolohoveni, avînd organizaţii politice proprii.

Apariţia lor în izvoarele scrise este legată de întemeierea statului slav al Haliciului, pe la jumătatea secolului al XII-lea. In acest moment, aşa cum arată izvoarele, ei erau într-un stadiu avansat de dezvoltare social-politică: trăiau în sate şi oraşe şi erau grupaţi în cnezate şi voievodate. Conduşi de cnejii şi voievozii lor, bolohovenii iau parte la conflictele armate din aceste părţi, fapt care dovedeşte şi o organizare militară deloc neglijabilă. In 1231, cnejii bolohoveni ajută pe regele Andrei al II-lea al Ungariei, în războiul său cu Daniil Romanovici, principele Volhiniei. In 1235 intervin in războiul dintre cneazul rus de Cernigow şi Volhinia.

Cnejii bolohoveni[2] erau conducătorii unor formaţiuni politice la început independente. Neatîrnarea lor se va pierde pe măsura extinderii statului Haliciului. Sub cneazul Daniil Romanovici (1245—1264), cnezatele bolohovenilor sînt încorporate în întregime acestui stat, iar principalele lor oraşe distruse din cauza luptelor.

În legătură cu organizarea lor politico-administrativă, documentele polone arată că în sudul fostului stat al Haliciului au existat în secolele XIII, XIV şi mai tîrziu un mare număr de sate româneşti (valahe), care se conduceau şi se administrau după dreptul românesc (*jus valachicum*). În numirile aşezărilor bolohovene se întîlnesc foarte frecvent cuvintele *walach* şi *woloch*. Multe sate poartă de asemenea nume cu nuanţă vădit românească: *Manastir* sau *Monastir* (Mănăstire), *Lopuszanka* (Lăpuşanca), *Lopusznica* (Lăpuşnica), *Lopuska* (Lăpuşca), *Stanila* (Stănilă), *Czolhan* (Ciolhani).

Că bolohovenii erau români reiese şi din următorul considerent. Termenul *boloh* este un cuvint slav răsăritean prin care se redă forma *bloha, blacorum*, aşa cum apar românii în documentele latine. Numele *boloh* este consemnat numai în cronica numită Ipatievskaia, redactată, după toate probabilităţile, la curtea cnezatului Haliciului, adică in statul de care bolohovenii au fost legaţi cel mai strîns. Numirile de aşezări — Bolechow-Woloski, Bolochowce, Bolochowka, precum şi Cîmpul Bolokovo, reprezintă rămăşiţe toponimice ale numelui dat românilor în cronicile ruseşti[3].

---

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.257 citand pe Şt. Pascu, op. cit., p. 88.

[2] In legătură cu bolohovenii, vezi studiul lui Th. Holbau, Contribuţii la problema originii şi localizării bolohovenilor, în „Studii". XXI (1968), nr. l, pp. 21—27.

[3] Ibidem, p. 26—27.

In sfîrşit, o ultimă lămurire privind pe bolohoveni este suscitată de întrebarea : de unde au venit aceştia în Galiţia? Documentele arată că ei au venit din Transilvania şi din Moldova. Cei originari din Moldova au fost împinşi spre nord din cauza numeroaselor frămintări provocate de pecenegi şi cumani, care stăpîneau în ţinuturile lor. Unii dintre ei au rămas însă în părţile de nord ale Moldovei, locul lor de baştină. Aici se întîlnesc numiri ca Bolohovca şi Cîmpia Bolohovului. Se poate trage deci concluzia, pe temeiul acestor date, că ţara Bolohovenilor a fost foarte întinsă, acoperind ţinuturile nordice ale Moldovei şi mari părţi din Galiţia[1].

O altă formaţiune politică din centrul şi sudul Moldovei, pomenită în cronicile ruseşti, a fost aceea a berladnicilor. în anul 1159, Ivanko Rostislavici, pretendent la tronul cnezatului Haliciului, a pornit împotriva unchiului său, Iaroslav, pentru a-l detrona. El a fost ajutat de un mare număr de cumani şi oerladnici, aceştia din urmă locuind, probabil, în sudul Moldovei, pe valea rîului Bîrlad. Doi ani mai tîrziu, in 1161, berladnicii au atacat şi devastat înfloritorul port Oleşia de la gurile Niprului. Marele cneaz al Kievului a reacţionat, trimiţindu-şi ostile care au înfrînt şi respins pe atacatorii Oleşiei. Aceşti berladnici aveau forţe militare destul de mari pentru acele timpuri, fiind în stare să arunce în luptă o oaste de aproximativ 6000 oameni.

Aceste efective însă nu puteau fi date numai de aşezările din regiunea propriu-zisă a Bîrladului. Mulţi din luptători probabil că veneau ceva mai de departe, fapt care îndreptăţeşte presupunerea că exista, pe atunci, o formaţie politică ce acoperea o întindere destul de mare, nu numai în sudul, ci şi în centrul Moldovei.

Numărul mare de aşezări despre care am vorbit cînd am făcut prezentarea arheologică a acestei părţi a Moldovei, comerţul activ desfăşurat aici datorită existenţei marii că; navigabile a Dunării, forţele militare importante, participarea la diferite acţiuni externe, toate acestea sînt indicii că în secolul al XII-lea se constituise în aceste părţi o formaţiune politică de tipul unui voievodat destul de mare.

La începutul secolului al XIII-lea, documente ale cancelariei regale maghiare şi bule papale menţionează tot în sudul Moldovei, între Prut şi Carpaţi, în regiunea vadurilor nurilor o ţară a brodnicilor. Numele acesteia provine de la cuvîntul slav *broct* = vad. Astfel, în diploma dată de regele Andrei al II-lea în anul 1222, prin care se întăreşte cavalerilor teutoni posesiunea *„ţării Bîrsei"*, se arată că aceasta se întindea spre răsărit pînă la hotarele brodnicilor. O formulare identică întîlnim într-un act tot din 1222, emis de cancelaria papală[2]. Peste cinci ani, în 1227, papa Grigore al IX-lea, după ce arată necesitatea numirii unui episcop catolic în ţinuturile de la miazăzi şi răsărit de Carpaţi, precizează care erau aceste ţinuturi :

[1] Ibidem, p. 26.
[2] Ibidem, p. 183.

„*Cumania şi... aicea ţară vecină a brodnicilor*"[1]. În sfîrşit, în 1231, acelaşi papă, pentru a motiva activitatea de convertire la catolicism a populaţiilor de la Dunărea de Jos, subliniază că „*puterea (apostolică) a avut întotdeauna maro preţuire în ţinuturile cumanilor şi ale brodnicilor vecine cu ale lor, despre convertirea cărui neam se trage nădejdea*"[2].

Despre o „ţară" în sudul Moldovei, „ţară" dispunînd de propria ei oaste, vorbeşte si călugărul italian Rogerius în cunoscuta sa cronică *Cîntecul de jale*, Relatînd invazia tătară în sudul Moldovei, Rogerius scrie că şeful tătar „*Bochetor... împreună cu alţi regi, trecînd peste fluviul ce este numit Siret, au ajuns în. ţara episcopului cumanilor şi, după ce au învins pe oamenii ce se adunaseră la luptă, au început să ocupe ţara în întregime*"[3], Ar fi vorba deci de o „ţară" care nu se limita numai la teritoriul dintre Carpaţi şi Siretul inferior, cum pare că sugerează relatarea lui Rogerius, ci se întindea mai departe spre răsărit, pînă la Dunăre. Iar în această ţară, sau măcar într-o parte din ea, şi-a dus acţiunea de catolicizare episcopia cumanilor, avînd ca reşedinţă Milcovul, localitate situată undeva la apus de Siretul inferior, pe cursul mijlociu al rîului Milcov.

Rezultă din aceste menţiuni că în sudul Moldovei, pe cursul inferior al rîurilor de acolo, se înjghebase o formaţiune politică bine organizată — dotată cu un aparat militar capabil de luptă — similară cu aceea a românilor dintre Carpaţii sudici şi Dunăre, pe care am constatat-o pomenită în cunoscuta bulă papală din 1234. Walaţii — aşa cum am văzut mai înainte — aveau o organizare bisericească superioară de tip episcopal, element considerat de istorici ca reflectînd o organizare superioară şi pe plan politic. Probabil că într-un stadiu de dezvoltare politică asemănător sau apropiat de al walaţilor vor fi fost şi brodnicii, populaţia locală din Moldova de sud.

In *Descrierea Moldovei*, întemeindu-se pe unele particularităţi locale şi pe tradiţie, Dimitrie Cantemir arată că „*locuitorii din trei ţinuturi ale Moldovei*"[4] aveau un regim politic deosebit, trăind într-un „*fel de republică*"[5]. Primul dintre aceste ţinuturi era Cîmpulung (jud. Suceava), „*împresurat de piscurile unor munţi foarte înalţi*". Oamenii celor 15 sate de aici aveau „*obiceiurile şi judecăţile lor deosebite*." Uneori primeau pe dregătorii domneşti, de cele mal multe ori însă îi alungau. Plăteau dare vistieriei ţării, „*însă nu atît cit le cere domnia, ci numai cît făgăduiesc ei domnilor*". In acest sens, ei se învoiau, „*prin trimişii lor*", cu fiecare domn nou, venit pe tronul Moldovei. Daca domnul îi asuprea cu biruri prea mairi, atunci nu mai plăteau şi se refugiau în locurile greu accesibile din munţii lor. In faţa spiritului lor de

[1] Ibidem, p. 228
[2] Ibidem, p. 245.
[3] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.258 citand pe G. Popa-Lissranu, op. cit., vol. V, p. 33.
[4] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti, Editura tineretului, 1967, p. 203.
[5] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1935, vol. I., p. 319.

independenţă se plecau înşişi regii Poloniei, care, în decursul acţiunilor lor militare pe teritoriul Moldovei, nu s-au atins de vechile drepturi şi obiceiuri ale cîmpulungcnilor.

A doua „*republică*" citată de Canternir era „*Vrancea din ţinutul Putnei, la hotarul Valahiei".* Şi teritoriul vrîncenilor era *„înconjurat din toate părţile de munţii cei mai sălbatici*". Oamenii locuiau în „*douăsprezece sate cu două mii de case*", „*plătesc în fiecare an domniei o dajde ştiută*", „*se ţin de legile lor şi nu primesc nici poruncile şi nici judecători de la domnie*";.

Informaţii privind vechimea „*republicilor*" lui Catemir nu avem. Prezenţa lor în tradiţia orală, care l-a inspirat pe domnul cărturar, ar putea avea totuşi o explicaţie. Atît ţinutul Cîmpulungului, cît şi ţinuturile Vrancei şi Tighociului, vor fi fost uniuni ale obştilor locale, asemănătoare „ţărilor" muntene, oltene şi transilvănene. Devenind, cu timpul, formaţiuni politice mai evoluate, vor fi participat la procesul de unificare şi concentrare politică, avînd ca rezultat crearea marelui stat al Moldovei. In cadrul acestui stat, ele însă şi-au păstrat un regim aparte, derivat din vechile lor rînduieli.

1.3.Geneza statului feudal Moldova – schiţă istoriografică şi istorică

Premisele formării statelor medievale româneşti. Odată cu desăvârşirea procesului de formare a poporului român şi a limbii române (secolele VIII-IX) în istoria ce se scria în spaţiul Carpato-Danubian-Pontic începe o nouă etapă -constituirea statelor medievale româneşti.

Formarea statelor medievale româneşti este, în primul rând, rezultatul acţiunii mai multor factori interni: formarea relaţiilor feudale, necesitatea protejăriii averii acumulate de diferitele pături sociale, a reglementării relaţiilor dintre aceste pături, a apărării căilor comericiale internaţionale care străbăteau spaţiul românesc şi a centrelor de comerţ intern (iarmaroace, aşezări orăşeneşti), a valorificării economice a noilor terenuri etc.

Premisele interne au fost favorizate de anumite împrejurări externe[1]. Astfel, în perioada care a urmat după invazia tătarilor din 1241 a fost lichidată pentru o vreme hegemonia regatului maghiar la sud şi est de Carpaţi, ceea ce a permis formaţiunilor statale româneşti din această zonă să evolueze spre întărirea propriei organizări interne şi extinderea lor teritorială[2].

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.258 citand pe Stefan S. Gorovei – *Intemeierea Moldovei.Probleme controversate*, Iasi, Ed.Universitatii, 1994

[2] Ghe. Bratianu, *Originile si formarea unitatii romanesti* Ed. Universitatii A.I. Cuza, Iasi, 1998, 273 p.

Constituirea statelor medievale româneşti a decurs în câteva etape: unificarea teritorială, formarea structurilor sociale, a instituţiilor centrale statale de guvernare şi obţinerea independenţei, recunoscută de ţările vecine.

Procesul de formare a statelor româneşti şi-a găsit expresie în formula acceptată de istorici despre evoluţia societăţii româneşti de la sat la stat[1]. Această formulă explică esenţa procesului care a avut la bază consolidarea obştei săteşti (în frunte cu juzi sau cnezi) ca formă iniţială de organizare socială şi autoadministrare în perioada de după retragerea legiunilor romane din Dacia.

Interesele comune de apărare şi de valorificare a terenurilor agricole serveau drept bază pentru unirea mai multor obşti în uniuni de obşti cu o căpetenie unică în frunte, numită voievod, cnez, ban. Uniunile de obşte se numeau "ţări" (din latinescul *terra*). Marele istoric român Nicolae lorga a numit aceste "ţări"- Romanii populare, în izvoarele istorice străine ele se mai numeau Vlahii, adică ţari ale românilor, deoarece străinii, după cum am demonstrat deja îi numeau pe români "vlahi", cu diferite derivate ale acestei denumiri.

Istoricii au atestat circa 20 de asemenea "ţări", care acopereau întreg spaţiul locuit de români. Romaniile populare erau, astfel, formaţiuni teritorial-politice incipiente şi prezentau o formă de organizare teritorial-administrativă autonomă în condiţiile lipsei unui stat unitar[2].

Necesităţile de apărare în faţa incursiunilor războinice ale migratorilor au dus la apariţia unei forme mai avansate în comparaţie cu uniunile de obşti. Acestea erau voievodatele, cnezatele şi banatele, formaţiuni, ce întruneau câteva uniuni de obşti, având în frunte un cneaz, voievod (din slavă-conducător de oaste), un ban etc. Faptul că aceste formaţiuni erau preponderent numite în termeni slavi, permite de a conchide că constituirea lor s-a produs în perioada asimilării elementului slav la nord de Dunăre în secolele VII-VIII.

Dacă "ţările" române situate în Transilvania au avut de înfruntat expansiunea maghiară, apoi formaţiunile statale de la sud şi est de Carpaţi s-au confruntat cu un nou val de migratori. Pe la mijlocul secolului al Xl-lea în spaţiul românesc s-au deplasat pecinegii, populaţie de origine turanică, apoi în secolul al Xl-lea au urmat cumanii, un alt neam turanic.

Românii au căutat să întreţină relaţii paşnice cu migratorii[3]. Conducerea formaţiunilor statale de la est şi sud de Carpaţi îndeplinea funcţia de mediere în relaţiile rornâno-turanice, organizând colectarea dărilor pentru invadatori.

---

[1] Gorovei, Ştefan S. Dragoş şi Bogdan*: Întemeietorii Moldovei*, Bucureşti: Ed. Militară , 1973 . - 171 p.
[2] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.258 citand pe Nouzille Jean*, Moldova istoria tragică a unei regiuni Europene*, Chisinau, 2005, p. 22.
[3] Constantin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, citand ca sursa pe Stati Vasile*, Istoria Moldovei*, Chisinau, 2002, p. 53-59

În secolul al XI-lea pecinegii de la Dunărea de Jos au întreprins acţiuni antibizantine. Ca urmare, pecinegii, împreună cu populaţia eterogenă din Dobrogea, printre care şi români, au participat la organizarea a trei formaţiuni politice, conduse de Tatos, Sesthlav şi Staza. Unii istorici îi socot pe aceste căpetenii conducători ai unor formaţiuni politice româneşti, în ultimul timp a fost expusă şi părerea că ei puteau fi pecinegi care au colaborat cu populaţia românească locală.

Alte triburi de migratori-cumanii, împreună cu o mulţime de aliaţi (inclusiv şi români nord-dunăreni), au colaborat, la rândul lor, cu românii de la sud de Dunăre, care în anii 1185-1186, conduşi de trei fraţi - Petru, Asan şi Ioniţă, s-au răsculat împotriva Bizanţului. Biruinţa răsculaţilor a pus temeiul Imperiului Româno-Bulgar (sau al doilea tarat bulgar).

Românii împreună cu bulgarii au participat la crearea acestei structuri statale, iar loniţă Caloian a fost recunoscut împărat de către papa Inocenţiu al III-lea, invocând originea romană a lui loniţă. în timpul domniei urmaşilor lui loniţă acest stat devine bulgar. Relaţiile lui cu cumanii şi extinderea stăpânirii Imperiului la nord de Dunăre s-au răsfrânt şi asupra populaţiei româneşti din spaţiul Carpato-Dunărean, în această perioadă la nord de Dunăre se răspândeşte scrisul slav chirilic şi liturghia în limba slavonă. Prin intermediul statului sud-slav pătrund şi anumite elemente bizantine de organizare a instituţiilor statale la români, inclusiv a domniei (după modelul bazileilor bizantini şi ţarilor bulgari).

Astfel, conform ultimelor viziuni ale istoricilor români, asupra procesului de constituire a statelor medievale româneşti, de rând cu tradiţia autohtonă a Romaniilor populare, un anumit rol l-au jucat influenţa bizantino-subslavă şi prezenţa migratorilor turanici. Cumanii au împiedicat expansiunea Regatului maghiar la sud şi est de Munţii Carpaţi, oferind românilor posibilitatea să-şi creeze formaţiuni statale proprii, care plăteau tribut migratorilor.

Formarea statului medieval Ţara Românească a cunoscut câteva etape[1]. Formaţiuni politice incipiente - uniuni de obşti - au fost atestate în izvoarele slave sub denumirea de Vlaşca, Codrii Vlăsiei (Ţara Vlăşiei) etc., adică ţări ale românilor.[2]

În deceniile care au urmat după invazia tătaro-mongolă, izvoarele istorice ne comunică despre formaţiuni statale între Carpaţi şi Dunăre cu un caracter mai avansat. Astfel, în anul 1247 regele maghiar preconiza să amplaseze în Banat şi Oltenia Ordinul religios al loniţilor. Printr-o diplomă specială cavalerilor ioniţi li s-au acordat mari privilegii, dar ei aşa şi nu s-au stabilit aici. Din diplomă aflărn că în spaţiul rezervat ioniţilor era situată Ţara

[1] A.I Eşanu, «Întemeierea» Statul Moldovenesc (Înterpretări şi comentarii după «Letopiseţul Ţării Moldovei» de Grigore Ureche) // Evul mediu timpuriu în Moldova (probleme de istoriografie şi istoriei urbană), Chisinau, 1994, p. 342-395.
[2] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 178

Severinului, care includea cnezatele lui loan şi Farcaş (în Oltenia), Ţara Litua, în frunte cu voievodul Litovoi (pe Jiu), şi voievodatul lui Seneslau (pe Argeş).

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, conform documentelor maghiare, un urmaş al lui Litovoi (purtând acelaşi nume) pentru anii 1272-1275 a unit la voievodatul său teritoriul din dreapta Oltului şi a refuzat să recunoască suzeranitatea maghiară. Dar în urma expediţiei regelui Ladislau al IV-lea (1272-1290), întreprinsă în 1277-1279 Litovoi este ucis, iar fratele său Bărbat - luat prizonier.

Prima încercare de unificare politică la sud de Crăpaţi denotă faptul că evoluţia societăţii româneşti se dezvolta în direcţia statului medieval unificat.

Crearea unui stat unificat era determinată de mai mulţi factori, în primul rând, era necesară asigurarea securităţii drumului comercial, care lega Europa Centrală cu gurile Dunării. Veniturile căpătate de la asigurarea comerţului pe acest drum au întărit forţa economică a voievodatelor româneşti[1]. Diferenţierea socială din societatea românească aflată pe calea constituirii relaţiilor feudale, determina la rândul ei necesitatea unui aparat administrativ puternic pentru a reglementa relaţiile dintre diferitele pături sociale, pentru a apăra bunurile lor materiale de invazii străine şi infractori interni.

Deşi regii maghiari îşi impuneau suzeranitatea lor la sud de Carpaţi, vecinătatea Hoardei de Aur nu le permitea să-şi extindă stăpânirile în această zonă. Dominaţia mongolă după 1241 era efectivă numai în teritoriile de sud-vest ale Moldovei, în celelalte teritorii româneşti de la sud şi est de Carpaţi dependenţa de mongoli se limita la plata unui tribut, în schimb aceştia stăvileau expansiunea maghiară în zonă.

Totodată, în procesul evoluţiei relaţiilor mongolo-române, bazate pe colectarea birurilor de la populaţia autohtonă, s-a constituit aparatul administrativ local, preluat apoi de statul medieval românesc. Astfel, dominaţia mongolă a fost un factor accelerator pentru procesul de unificare politică în spaţiul românesc.

În cronicile munteneşti[2] începutul procesului de unificare este legat de venirea legendarului Negru Vodă din Ţara Făgăraşului, care la 1290 "a descălecat" (întemeiat) Ţara Românească cu centrul la Câmpulung, apoi la Argeş. Legenda se bazează pe tradiţia orală despre strămutarea unor grupuri de români de peste munţi din cauza ofensivei feudalilor unguri împotriva obiceiurilor şi instituţiilor lor tradiţionale, în realitate unificarea a fost înfăptuită de către căpetenii militare locale în decursul unei perioade îndelungate (ceea ce nu

---

[1] Idem, p. 179

[2] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999 citand pe P. P. Panaitescu, Interpretări româneşti, Bucureşti, 1947, p. 101102; Ştefan Ştefănescu, întemeierea Moldovei în istoriografia românească, în „Studii", XII, nr. 6, Bucureşti, 1959, p. 3554; Idem, întemeierea Ţării Româneşti şi a Moldovei. Tradiţia „descălecatului" din Transilvania, în „Studii şi articole de istorie", XVII, Bucureşti, 1972, p. 9194; Dimitrie Onciul, Dragoş şi Bogdan, fondatorii principatului moldovenesc, în Scrieri istorice, vol. I (ed. de Aurelian Sacerdoţeanu), Bucureşti, 1968, p. 8990.

exclude şi unele imigrări ale românilor de peste munţi, factor permanent jn acea zonă). Acest proces s-a încheiat sub domnia lui Basarab I (1324-1352). în anul 1330 Basarab I a respins atacul regelui maghiar Carol-Robert, pornit să-i pedepsească pe vasalul său "infidel", care unise la stăpânirile sale Banatul Severinului (supus regelui).

În localitatea numită Posada oastea maghiară a fost nimicită (9-12 octombrie 1330). Ca urmare, a fost întreruptă dependenţa vasală de rege a voievodului român. Victoria obţinută a demonstrat că statul nou apărut prezintă o realitate politico-militară la sud de Carpaţi. Voievodul Basarab I a fost întemeietorul dinastiei Basara-bilor în Ţara Românească.

Formarea Ţării Moldovei, în secolele IX-XIII, în spaţiul situat între Munţii Carpaţi şi Nistru s-au desfăşurat procese similare cu cele din teritoriile dintre Carpaţi şi Dunăre. Cercetările arheologice ne permit să urmărim concentrarea populaţiei în jurul unor complexe teritoriale, apărate de fortificaţii în mai multe zone pe cursul inferior al Jijiei, Bahluiului şi Prutului, în regiunea dintre Prut şi Bârlad, pe teritoriuldintre Prut şi Nistru - pe valea Ciuhurului, în regiunea codrilor (teritoriul viitorului ţinut Lăpuşna-Orhei) etc.

Izvoarele istorice conţin unele informaţii despre formaţiuni politice în această zonă. în vestitul poem german "Cântecul Nibelungilor" se povesteşte despre o "Ţară românească" în frunte cu ducele Rumunc, nume derivat de la denumirea etnică a poporului-rumân.

În vecinătatea cnezatului Hacici a fost atestată o "ţară a bolohovenilor" (adică a "volohovenilor")[1], a românilor, între anii 1231-1257 bolohovenii au luptat cu Cnezatul Halici, fiind ajutaţi de mongoli.

Despre trei formaţiuni politice vechi, uniuni de obşti: Vrancea, Câmpulung şi Thigheci a relatat Dimitrie Cantemir. Aceste formaţiuni teritoriale şi-au păstrat specificul lor în decursul întregului ev mediu, formând de rând cu alte "ţări" baza pe care s-a constituit statul medieval moldovenesc.

În lucrările istoricilor au mai fost menţionate "Cnezatul bârladnicilor" şi "Ţara brodnicilor". Numele primei formaţiuni este legat de cel al cneazului Ivan Rostislavovici din Zvenlgorod, care în 1144 a fugit la sudul pământurilor dintre Nistru şi Carpaţi, stabilindu-se în regiunea Bârladului. Istoricii înclină spre părerea că aflarea cneazului rus şi a tovarăşilor lui de luptă, numiţi "bârtadnici", pe teritoriul Moldovei a fost un eveniment temporarfără urmări politice semnificative.

În anul 1222, într-un act emis de regele ungar Andrei al II-lea, la sudul Moldovei este menţionată "Ţara (pământul) brodnicilor". În 1223, brodnicii conduşi de voievodul lor Ploscânea au participat în bătălia de la Kalka (1223) de partea mongolilor.

[1] Gheorghe I. Brătianu, Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti, ediţia a IIa, Bucureşti, 1980, p. 12, 3048, 128131, 146.

Originea etnică a brodnicilor nu este clară. Ei au fost consideraţi slavi semlnomazi, români, sau o populaţie mixtă, alcătuită din români, slavi şi cumani. Unii istorici consideră, că numele brodnicilor ar proveni de la "brod" (în l. slavă - "vad"), acestea fiind băştinaşi români aveau funcţia de podari la trecerea peste râuri. Ultima părere poate fi acceptată, deoarece mai târziu, în secolele XV-XVI, la Dunăre şl Nistru era demult stabilită o populaţie locală, care deservea trecătorile.

Procesul de unificare politică a pământurilor de la est de Carpaţi este însă, legat direct nu de formaţiunile nominalizate, ci de una care a apărut la sfârşitul secolului al XlII-lea, în timpul domniei regelui maghiar Ladislau al IV-lea (1272-1290), în valea râului Moldova, afluent al Şiretului. La 1308, în "Cronica rimată a lui Ottocar de Styria" este menţionat un "voievod român (vlah) de peste munţi", adică de la est de Carpaţi. Din această zonă au venit la 1325 românii (volohi!) care au participat la o campanie a polonezilor contra Brandenburgului. Voievodatul numit "Valahia", cu centrul la Şiret, este menţionat în 1340 într-o scrisoare a călugărilor mineriţi către Papa de la Roma.

Cronicile moldoveneşti, ca şi cele ungureşti, leagă constituirea Voievodatului Moldovei de legenda lui Dragos. Aşa cum Negru Vodă sosise în Ţara Românească din Ţara Făgăraşului, şi Dragos a venit din Ţara Maramureşului în timpul vânătorii unui bour la est de Carpaţi, unde în valea râului Moldova a "descălecat" Ţara Moldovei[1].

Legenda îşi găseşte expresie în stema Moldovei - cap de bour, dar mai mult nu este confirmată de realităţile istorice. Pământurile de la est de Carpaţi erau permanent populate de autohtoni. Deşi între populaţia Moldovei şi a Maramureşului în evul mediu au existat relaţii foarte diverse, constituirea statului independent a fost un proces lăuntric, care s-a desfăşurat similar şi în alte teritorii româneşti în direcţia unificării şi emancipării lor politice.

Cât priveşte personalitatea lui Dragos, date precise despre timpul când a domnit lipsesc. Unii istorici sunt de părere că el s-a situat în fruntea voievodatului din Valea Moldovei încă la sfârşitul secolului al XIII-lea.

Alţi istorici insistă că voievodul maramureşean Dragos a fost impus la domnie de către regele maghiar după anul 1345, când avuse loc campania sa la est de Carpaţi. Campania a fost reuşită şi voievodatul din Valea Moldovei a devenit vasal al regelui. Ultima viziune este cea mai des acceptată în istoriografia românească; deşi discuţiile controversate continuă. Dragos a fost urmat la domnie de fiul său, Sas.

O a doua etapă în constituirea statului medieval moldovenesc este legată de numele voievodului maramureşan Bogdan din Cuhea. După o luptă îndelungată pentru

[1] Ştefan S. Gorovei, *Dragoş şi Bogdan întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova*, Bucureşti, 1973, p. 7778, Radu Popa, Ţara Maramureşului în veacul al XIVlea, ediţia a IIa, Bucureşti, 1997, p. 9697, 156158.

păstrarea libertăţilor românilor din Maramureş, el a trecut munţii împreună cu ceata sa militară, stabilindu-se în Moldova, de unde l-a izgonit pe Balc, fiul lui Sas.

Data la care s-a produs acest eveniment continuă să fie discutată de istorici. Conform unei opinii evenimentul a avut loc la 1359, când a fost concomitent respinsă şi o încercare a polonilor de a pune stăpânire pe voievodatul moldovenesc, fapt relatat de cronicarul polon Ian Dlugosz.

Alţi istorici sunt de părere că momentul alungării lui Balc nu putea fi anul 1359, deoarece această dată nu este în concordanţă cu un document maghiar din 20 martie 1360, în care se menţionează că un alt Dragos - cel din Guleşti, a readus sub suzeranitatea regelui maghiar "ţara noastră a Moldovei"; deci, voievodatul nu reuşise încă să-şi capete independenţa, în alt document din 2 februarie 1365 se menţionează că Bale este despăgubit pentru pierderea posesiunilor sale din Moldova prin miluirea lui de către rege cu domeniile lui Bogdan din Cuhea, care deja plecase în Moldova. Ca urmare. Bogdan a venit în Moldova între anii 1360-1365. Sunt acceptaţi ca fiind verosimi anii 1363-1364.

Este cert faptul că pe la mijlocul secolului al XIV-lea prin acţiunea lui Bogdan a fost înlăturată suzeranitatea regelui maghiar şi Voievodatul Moldovei a devenit stat independent. Chiar la începutul domniei sale Bogdan a unificat voievodatul din Valea Moldovei cu cel de la Suceava-Rădăuţi, apoi cu Ţara Şepeniţului, cu cetăţile ei de la Hmilov, Teţina şi Hotin pe Nistru[1].

Statul constituit - Ţara Moldovei - mai era numit şi Ţara de Sus, deoarece în partea de sud-est a spaţiului Carpato-Nistrean-Pontic, dar şi dincolo de Nistru (în Podolia Mică), exista o altă formaţiune statală, numită Ţara de Jos, care includea teritoriile eliberate de sub dominaţia tătară. La 1386 aici era domn voievodul Costea. în anul următor, 1387, în timpul domniei lui Petru Muşat (1375-1391) Ţara de Sus şi Ţara de Jos au fost unificate. Ţara Moldovei a mai inclus în componenţa sa şi "*culuarul unguresc*"[2] - o porţiune de teritoriu la Curbura Carpaţilor, care unea stăpânirile ungare cu gurile Dunării şi separa Moldova de Ţara Românească. Contopirea Ţării de Sus cu Ţara de Jos a însemnat încheierea procesului de formare a statului moldovenesc. La sfârşitul secolului al XlV-lea teritoriul Ţării Moldovei ajunge până la Marea Neagră.

---

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.271

[2] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, citand pe M. Gherman, *Contribuţii la genealogia Dragoşizilor*, în „Muzeul Naţional”, III, Bucureşti, 1976, p. 269278; Victor Motogna, Urmaşii lui Dragoş (un document necunoscut), în „Revista istorică”, serie veche, XI, nr. 79, Bucureşti, 1925, p. 201202.

Prin Moldova trecea un drum comercial care unea Marea Baltică cu Marea Neagră. Acest drum, numit apoi "*drum moldovenesc*", era protejat de statul moldo¬vean, care beneficia pe această cale de anumite avantaje economice.

Formarea statelor româneşti se încheie cu cea a statului dobrogean situat între Dunăre şi Marea Neagră, în timpul domniei ţarului bulgar loan Asan al H-lea (1218-1241) aici este situată "*Ţara Cărvunei*", unitate politică aflată sub autoritatea religioasă a Patriarhiei din Constantinopol.

În anul 1346 este menţionat drept conducător al statului dobrogean - Balica, urmat după 1350 de Dobrotici. Ultimul extinde teritoriul statului său până la gurile Dunării, intrând în conflict cu negustorii genovezi de la Vicina şi Chilia. Urmaşul lui Dobrotici-Ivanco, încheie un tratat de pace şi comerţ cu genovezii, bate monedă proprie, în 1388, Ivanco participă la luptele cu otomanii, căzând în timpul bătăliei.

Tot atunci domnul Ţării Româneşti Mircea cel Bătrân a luat în stăpânire Ţara Dobrogei. Acest eveniment contura începutul unui proces de unificare a Ţărilor Române, care nu s-a desfăşurat din cauza condiţiilor externe nefavorabile. După câţiva ani de viaţă unitară în componenţa Ţării Româneşti, Dobrogea, ca şi alte teritorii balcanice, a fost inclusă în componenţa Imperiului otoman.

Constituirea statelor medievale româneşti a fost un proces de lungă durată şi s-a realizat în două etape: *unificarea formaţiunilor politice prestatale (a Romaniilor populare) sub autoritatea unuia dintre conducătorii acestora*; apoi *crearea instituţiilor politice, administrative şi religioase, necesare afirmării şi apărării statului.*

Prima formaţiune statală întemeiată a fost Voievodatul Transilvaniei, integrat teritorial Regatului maghiar în urma expansiunii acestuia spre est[1]. Românii transil-văneni au început să fie obiectul unei politici de discriminare, care va duce în cele din urmă la eliminarea lor din viaţa politică a Transilvaniei.

Celelalte două state româneşti (Moldova şi Ţara Românească) au reuşit să se emancipeze de sub dominaţia mongolă şi ungară, dobândind independenţa politică Procesul de unificare a statelor româneşti n-a atins nivelul creării unui stat unita independent.

Ţările Române au avut drept focare constituitoare teritorii destul de îndepăr-tate unul de altul. Atunci când extinderea lor teritorială a ajuns să se întâlnească (la Curbura Carpaţilor), ele erau deja state constituite, conduse de dinastii domneşti proprii, fiind orientate în relaţiile politice externe în diferite direcţii: Ţara Românească - spre Ungaria, iar Moldova-

[1] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediţia a IVa, vol. II, Bucureşti, 1986, p. 3637.

spre Polonia şi Lituania[1]. Cu timpul s-a format o tradiţie istorică, acceptată de contemporani, o tradiţie a două ţări separate cu propriile lor interese politice, sociale şi economice externe, adică a unui pluralism statal românesc.

Transilvania, datorită aşezării sale geografice şi situaţiei de centru natural al neamului românesc, în urma instaurării timpurii a dominaţiei regilor ungari, a fost exclusă din procesul de unificare politică a românilor. După ce Dobrogea a fost cucerită de Imperiul otoman, Ţara Moldovei şi Ţara Românească au continuat să prezinte cele "*două libertăţi româneşti*" (după expresia lui N.Iorga), care au creat condiţii politice corespunzătoare pentru o dezvoltare istorică neîntreruptă a societăţii româneşti. Pe baza lor s-a înfăptuit unitatea plitică a spaţiului românesc care s-a desăvârşit la 1918.

Izvoarele atestă că în secolul al X-lea se constituiseră pe teritoriul ţării noastre domenii feudale importante sub stăpînirea unor căpetenii laice sau bisericeşti. Se disting trei regiuni în care asemenea căpetenii feudale au atins un nivel mai înalt de organizare : ţinutul Dunării de Jos - Dobrogea şi răsăritul Munteniei - , teritoriul Banatului, cuprinzînd şi nord-vestul Olteniei, şi teritoriul din nordul Transilvaniei şi Maramureş.

Pe această bază obiectivă, de formare a raporturilor feudale şi a instituţiilor politice corespunzătoare s-a tins în jurul anului 1000 la alcătuirea primelor state feudale[2]. Năvălirile pecenegilor, uzilor şi cumanilor în secolele XI—XII, ca şi cumplita devastare pricinuită de tătari în secolul al XIII-lea au frînat procesul de constituire a statelor româneşti. Stabilirea, după şocul confruntărilor directe cu năvălitorii, a unui *modus vivendi* cu aceştia a permis în timp forţelor constructive ale societăţii de pe teritoriul României să depăşească dificultăţile generate de stăpîniri politice parazitare şi să cîştige asupra forţelor de dezagregare.

Regiunea de la Dunărea de Jos, în care se simţea mai mult decît alte părţi ale teritoriului românesc influenţa bizantină, a jucat în secolul al XI lea un rol deosebit sub raport economic şi politic. Ana Comnena, povestind luptele tatălui ci, împăratul Alexios al Bizanţului, cu pecenegii în regiunea Dunării, menţionează existenţa în Dobrogea a unor mici formaţiuni. Acestea erau destul de puternice pentru a încerca să se desprindă de sub autoritatea bizantină. Lupta pe care ele au dus-o împotriva Bizanţului în anii 1074—1088 se

[1] Constantin Rezachevici, *Enciclopedia domnilor români. Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova*, vol. I (Secolele XIVXVI), Bucureşti, 2001, p. 413; *Istoria României în date*, Bucureşti, 1971, p. 75. Dragoş, fiul lui Gyula şi cei doi feciori ai săi, Gyula şi Ladislau, au primit acest „dar regesc" pentru servicii şi merite militare, „mai cu deosebire în reaşezarea ţării noastre a Moldovei, potrivit iscusitei sale vrednicii, când a întors cu veghetoare grijă şi cu neobosită strădanie pe calea statorniciei credinţe ce trebuie păstrată către coroana regească pe mulţi români răzvrătiţi, rătăciţi din calea credinţei datorate" (Ştefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iaşi, 1997, p. 8687, 289290; Victor Spinei, *Moldova în secolele XIXIV*, ediţia a IIa, Chişinău, 1994, p. 353354; Documenta Romaniae Historica D. *Relaţiile între Ţările Române*, vol. I, Bucureşti, 1977, p. 7578).
[2] Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I. p. 188 şi urm.

înscrie în şirul frămîntărilor interne ce au zguduit imperiul după stingerea dinastiei macedonene[1].

Şi în Moldova, începînd cu secolul al XI-lea, un şir de date documentare ilustrează rolul însemnat pe care l-au jucat în anumite împrejurări formaţiunile politice româneşti. Izvoarele polone ce stau la baza cronicii lui I. Dlugosz arată ca în anul 1070 „valahii" au luptat alături de ruteni şi pecenegi, sprijinind pe Viaceslav de Poloţk împotriva lui Boleslav, regele Poloniei[2].

Statul de-sine-stătător, intrat în istorie prin Basarab şi care a fost primul stat românesc independent creat De teritoriul vechii Dacii, şi-a luat numele de Tara Românească (Valahia), după denumirea etnică a populaţiei (*Vlachus generatim homo romanae originis*).

Opera lui Basarab a creat modelul pentru cea de „a doua libertate romanească: Moldova"[3]. Cu Dragoş voievod a început şi a continuat prin Bogdan şi urmaşii lui procesul de unificare a „ţarilor" de la est de Oarpaţi într-o nouă Ţară Românească, care, după locul de pornire a procesului unificator — Valea Moldovei — se va numi Moldova.

Fiind şi aceasta o „Ţară Românească", o „Valahie" — cum, de altfel, este si numită in cancelaria papală, ca şi în cea polonă, încă din a doua jumătate a secolului al XlV-lea —, pentru a nu se face confuzie cu „cealaltă Valahie", în izvoare se folosesc adesea pentru regiunea de la est de Carpaţi termenii de Moldovlahia, Valahia minor sau Valahia major etc., termeni ce desemnau poziţia geografică a Valahiei de la răsărit de Carpaţi sau raportul de putere al acesteia faţă de alte Valahii.

Interesant este faptul că locuitorii Moldovei n-au numit Ţara Românească cu acest nume şi pe locuitorii ei români; români se ştiau şi ei, iar, ţara lor o considerau tot o Ţara Românească. Pentru a distinge „cealaltă Valahie"[4] - cum avea să spună Ştefan cel Mare - de „Valahia" de la est de Oarpaţi, locuitorii Moldovei au numit-o pe prima Muntenia şi aceasta, probabil, de la început, în Letopiseţul anonim al Moldovei, cea mai veche cronică păstrată a Moldovei, se foloseşte, în textul slavon, termenul muntean [5].

Ambele state româneşti, de la sud şi est de Carpaţi, înseamnă ieşirea la suprafaţă, într-o conjunctură internaţională favorabilă, a unor energii populare mult timp acoperite de

[1] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.258 citand Fontes Historiae Daco-Romanae, III, Bucureşti, 1975, p. 89-93.

[2] Idem, citand pe L. Dlugosz, *Historiae Polonicae libri XII*, Lipsiae, 1711, I, col. 265; Şt. Ştefănescu, Les premieres formations etatigues sur le territoire de la Roumanie, p. 107.

[3] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, Bucureşti, 1937, p. 200,

[4] Adolf Ambruster, *Terminologia politico-geografica si etnica a tarilor romane in epoca constituirilor statale* in *Constituirea statelor feudale romanesti*, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 1980, p.259 citand *Documente străine despre români*, Bucureşti, 1979, p. 59.

[5] Cronicile slaoo-române din sec. XV — XVI, publicate de Ion Bogdan, ediţie revăzută şi completata de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 9; P, P. Panaitescu, *Numele neamului şi al ţării noastre.Interpretări romaneşti*, Bucureşti, 1947, p. 100).

revărsările şi dominaţia nomazilor. Această ieşire la suprafaţă a elementului românesc coincide cu evidenţierea capacităţii lui de a îndepărta sau de a absorbi elementul trecător barbar.

Fondul etnic al celor două state româneşti, devenite independente în secolul al XIV-lea, era acelaşi, cum acelaşi era şi fondul etnic al Transilvaniei, care, neputînd realiza, din cauza presiunii şi stăpînirii regatului maghiar, un stat polarizator, al întregii vieţi statale româneşti — aşa cum poziţia geografică şi tradiţia istorică o indicau — , a pompat energii vitale la sud şi est de Carpaţi, grăbind realizarea aici a două state româneşti"[1].

Aşadar, fragmentată sub loviturile „barbarilor", România trans-danubiană, care-şi găsise expresia în vremea revărsării populaţiilor nomade în „Romaniile" populare, nu s-a putut reconstitui în secolul al XlV-lea complet, ci pe regiuni geografice, împrejurările istorice n-au fost favorabile triumfului tendinţei de reconstituire a întregului politic de altădată. Ideea vechii unităţi politice, pe care o reprezentase Dacia preromană, a continuat să fie prezentă în sânul poporului român şi încercări de realizare a ei au pornit în cursul timpului cînd dintr-o provincie românească, cînd dintr-alta.

CAPITOLUL II.
ÎNTEMEIEREA MOLDOVEI ŞI CONSOLIDAREA STATELOR FEUDALE ROMÂNEŞTI MOLDOVA ŞI ŢARA ROMÂNEASCĂ

2.1. Economie şi societate în spaţiul românesc in secolul al XI-lea – mijlocul secolului al XIII-lea

Evoluţia societăţii româneşti în secolul al XII-lea şi în prima jumătate a veacului următor poartă pecetea, pe de o parte, a consecinţelor impactului ultimului val de migratori, care sfârşeşte cu marile devastări mongole de la mijlocul secolului al XIII-lea, iar pe de altă pane, a continuării efortului militar şi administrativ al regalităţii maghiare pentru cucerirea

[1] Şt. Ştefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, Timişoara, 1974, p. 50 şi urm.; Ş. Papacostea, *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et fes roumains de Transyloanie: une nouvelle source* (RRH, 3, 1978, p. 396 şi urm.); FI. Constantinilu, *Premisele apariţiei statelor feudale româneşti*, („Studii şl articole de istorie", XXVI, 1974, p. 5-11).

Transilvaniei si pentru modificarea sau înlocuirea vechilor instituţii tradiţionale ale populaţiei româneşti din acest teritoriu.

Pătrunderea nomazilor de stepă s-a dovedit a avea agravante urmări mai cu seamă asupra teritoriilor româneşti din spaţiul extracarpatic, temporizând evoluţia principalelor structuri demo-economice şi social-politice existente în acest spaţiu, datorită contactului cu rânduielile noilor migratori pătrunşi în acest spaţiu, rânduieli ce aparţineau unei organizări tribale deosebită radical de aceea a comunităţilor autohtone; după cum se ştie, cei veniţi, ca şi predecesorii lor, nu erau legaţi de un mod de viaţă statornic, sedentar, n-au fost nicidecum creatori de structuri social-economîce durabile, fapt pentru care au dispărut din istorie.

Această complexă situaţie politică, care a dominat secolul al XII-lea şi prima jumătate a celui următor, va antrena consecinţe majore pentru societatea românească[1], divizând-o, sub raport politic, în două: spaţiul extracarpatic, aşa cum a fost definit mai sus, pe de o parte, iar, pe de alta, Transilvania, ca voievodat autonom în cadrul statului maghiar, fiind supusă eforturilor de intregrare a comunităţilor româneşti în sistemul politico-administrativ al regatului.

Pe planul culturii, ca şi pe cel al istoriei politice şi sociale, se poate considera că epoca scursă între sfârşitul secolului al XI-lea şi mijlocul celui de-al XIII-lea a însemnat o continuare, o nuanţare şi o îmbogăţire a elementelor de viaţă spirituală, de viaţă culturală şi artistică apărute în secolele X-XI pe întreg teritoriul românesc.

Afirmaţia este valabilă, în egală măsură, pentru regiunile cuprinse la această vreme în sistemul feudal şi politic al Regatului ungar, ca şi pentru Dobrogea, pe atunci bizantină. Alte teritorii româneşti - Oltenia, nordul Munteniei şi sudul Moldovei — oferă şi ele date de istorie culturală, de istorie bisericească şi artistică, dovedind cu prisosinţă fenomenul lărgirii continue a scenei culturale româneşti în această epocă.

a. Structurile ecleziastice

Progresele realizate de societatea de pe teritoriul României în secolele XI-XIII se reflectă din plin în domeniul structurilor ecleziastice, ortodoxe şi catolice, determinante pentru viaţa spirituală pe care o putem reconstitui însă anevoie, pentru epoca dinaintea invaziei mongole, din informaţii ale textelor narative[2], din crâmpeie de documente ale instituţiilor bisericeşti şi ale cancelariilor aulice din Bizanţ, Ungaria sau din Roma papală.

---

1 Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 220

2 Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 221 citand din Marius Diaconescu, *Dragoş „descălecătorul" Moldovei, între legendă şi realitate*, în *Nobilimea românească din Transilvania*, Satu Mare, 1997, p. 8187 (cu Tabelul genealogic al Drăgoşeştilor din Bedeu).

In linii generale, viaţa cultural-bisericească o continuă pe cea din secolul precedent, sub cârmuirea aceleiaşi mitropolii din Dristra, dependentă de Patriarhia din Constantinopol. Din păcate, nu ştim mult despre cele cinci episcopii ce ţineau de această „*mitropolie de Rodostolon*" şi care sunt amintite într-o *Notitia Patriarchatum*, datorată, pe la 1143-1144, lui Neilos Doxopatres, un înalt demnitar al bisericii bizantine[1]. Este mai mult decât probabil că Dobrogea va fi constituit cel puţin o asemenea dioceză, a cărei reşedinţă episcopală trebuie căutată într-una din cetăţile de aici.

În 1249-1250, la sfârşitul unui catalog al arhiepiscopiilor bisericii răsăritene, era menţionat pentru prima oară scaunul Vicinei[2]. Este de presupus că în prima jumătate a secolului al XIII-lea, cândva între strămutarea patriarhatului din Constantinopol la Niceea şi mijlocul veacului. În acest centru dobrogean, menit unei înfloriri deosebite, era întemeiată, în locul unei episcopii despre care nu ştim nimic şi poate ca o recunoaştere a deosebitei fidelităţi a credincioşilor dobrogeni fotă de biserica răsăriteană grav ameninţată acum de ofensiva latină catolică, o arhiepiscopie ţinând de patriarhul de Niceea. Ca mitropolie a Vicinei, dioceză istro-pontică avea să cunoască o viaţă bogată în evenimente, într-a doua jumătate a secolului al XIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIV-lea.

În ceea ce priveşte ţinuturile româneşti, care în secolele XII-XIII intraseră sub autoritatea regală ungară, date arheologice, ca şi mărturii indirecte, permit să se postuleze existenţa unor structuri bisericeşti locale ortodoxe. Ele continuau în Bihor, Banat, Haţeg, ca şi în alte regiuni, pe acelea din secolele X-XI, doar în parte locuite de noii stăpâni politici secondaţi de clerul episcopal romano-catolic şi de călugării benedictini. La scurtă vreme după anul 1300, încep să fie atestaţi în documente şi inscripţii „popi" de rit răsăritean, precum acela menţionat într-o mai demult descoperită inscripţie a bisericii de la Streisângeorgiu, dar prezenţa şi activitatea lor poate fi, desigur, coborâtă cu mult în trecut.

Datele cele mai numeroase - aşa cum e şi firesc, ţinând seama de mentalitatea medievală şi de caracterul izvoarelor din această epocă — sunt cele privitoare la biserica dominantă, sprijinită de puterea seculară, care era aici regalitatea arpadiană cu nobilimea din jurul ei, ca şi de unele ordine călugăreşti.

O primă încercare de catolicizare a unui ţinut românesc de la miazăzi de Carpaţi s-a conturat în tentativa de creare a unui episcopat în cadrul nou întemeiatului banat de Severin, prin anii 1237-1238, în legătură cu planul de cruciadă a lui Bela al IV-lea, ce voia să ocupe ţinuturi sud-dunarene ale statului Asăneştilor. In mai 1237, papa Grigore al IX-lea dădea dominicanilor o serie de drepturi în scopul asigurării aducerii la credinţa Romei a acestei

[1]Ghe. Bratianu, *Originile si formarea unitatii romanesti* Ed. Universitatii A.I. Cuza, Iasi, 1998 citand *Documenta Romaniae Historica C. Transilvania*, vol. X, Bucureşti, 1977, p. 362364, 375378.
[2] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Bucuresti, 2010, p. 221

regiuni româneşti (*pro conversione terrae Ceurin*) şi, tot atunci, înaltul pontif invita pe locuitorii aceleiaşi „ţări a Severinului" de a primi pe călugării amintitului ordin[1].

Invazia mongolă a dejucat, pentru un timp, aceste planuri de expansiune militară şi religioasă ungaro-papală în sud-estul european, dar este probabil ca, după 1242, călugării dominicani menţionaţi în părţile Severinului în 1237-1238 să-şi fi reluat propaganda. Regiunea Banatului dunărean şi aceea a Olteniei au continuat să fie în a doua jumătate a veacului al XIII-lea, ca şi mai târziu, puncte-cheie ale pătrunderii civilizaţiei occidentale în sfera ecleziastică şi în aceea artistică.

Date ceva mai numeroase decât pentru părţile Severinului avem pentru un alt teritoriu românesc, în care, la începutul secolului al Xlll-lea, s-a desfăşurat acţiuna misionară a clerului catolic, anume pentru zona aşa-numitului „*episcopat cuman*" sau al Milcoviei, în nord-estul Munteniei şi în sud-vestul Moldovei.

Noua dioceză misionară catolică de pe pământul românesc, delimitată la răsărit de râul Şiret — şi cea dintâi organizată dincolo de hotarele Transilvaniei la începuturile evului mediu —, avea să depindă, începând cu anul 1229, direct de Scaunul apostolic. Cât despre roadele efemerei sale existenţe până la invazia grupului tătar condus de Bochetor, ştim doar că a fost înălţată, probabil în reşedinţa episcopului, o capelă cu hramul Sf. Măria (*capcila beatae Virginii*) şi că pentru construirea unei biserici-catedrale, ce va fiinţa după 1234 şi până la 1241, s-a purtat o lungă corespondenţă între episcopul Teodoric, protectorul său laic de pe tronul Ungariei şi papa de la Roma.

Nu cunoaştem alte detalii despre această prezenţă catolică în prima jumătate a secolului al XIII-lea, la răsărit de Carpaţi, dar este de crezut că dincolo de foarte subţirea pătură socială suprapusă a seminomazilor cumani atrasă de misionari, acţiunile clerului occidental în mediul local românesc nu au avut altă urmare decât o vehementă ripostă ortodoxă, pe care o reflectă rândurile unei cunoscute şi mult comentate scrisori papale din noiembrie 1234, în care erau evocate dificultăţile întâmpinate de episcopul catolic „al cumanilor"[2].

Reiese din acest text faptul că în Moldova sud-vestică şi în nordul Munteniei — acolo unde, cu probabilitate foarte mare, se poate localiza dioceză amintită — românii (Walati), ca şi unii locuitori catolici ai Regatului ungar, ungurii şi saşii trecuţi la ortodoxie, „*făcând un singur popor cu acei valahi*" (*quiapopulus unusfacti cum eisdem Walathis*) dispreţuiau biserica romană, nu primeau sfintele taine de la episcopul catolic, ci de la unii „*pseudoepiscopi de ritul grecilor*" (*pseudo episcopis Graecorum ritum*) probabil ierarhi

[1] Ibidem, p. 301-302. Textul latin la Hurmuzaki-Densuşianu, 1/1, p. 154-155.
[2] Ibidem, p. 275.

ortodocşi hirotonisiţi undeva la sud de Dunăre, în acea vreme de creştere a prestigiului bisericii de la Târnovo şi de crearea a unei noi dieceze bizantine în Dobrogea, la Vicina.

Oricum, mărturia amintitei scrisori din 1234 a papei Grigore al IX-lea îşi păstrează cel mai mare interes, indicând aici un mediu românesc ortodox, capabil, cultural vorbind, să influenţeze şi să asimileze elemente etnice străine şi de altă confesiune, să se opună organizat vastei ofensive a catolicismului din prima jumătate a secolului al XIII-lea, creându-şi propriile structuri ecleziastice, fie şi încă într-un chip foarte puţin „*oficial*", prefaţând cu un veac şî mai bine preschimbările fundamentale pe care le va cunoaşte biserica românească, sub aspect istoric şi cultural, la mijlocul veacului al XIV-lea.

b. Populaţia Moldovei

În lipsa unor izvoare scrise cuprinzând informaţii referitoare la populaţie, situaţia etno-demografică din regiunile extracarparice ale României, adică din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea, se poate preconstitui cu mult mai mare dificultate. Lipsa informaţiilor scrise poate fi, însă, suplinită parţial de unele constatări arheologice.

Din aprecierea acestor date în stadiul actual al cercetărilor, se pare că o dată cu instalarea pecenegilor în regiunile extracarpatice, destul de multe colectivităţi autohtone şi-au părăsit aşezările şi s-au retras din calea năvălitorilor, fie în regiunile deluroase şi montane, fie în dreapta Dunării. De altfel, cercctările arheologice au dovedit că, în secolul al XI-lea, aşezările din Dobrogea şi-au mărit, în scurt timp, suprafaţa locuibilă. Acum apar „cartierele" de locuit amplasate în ifara perimetrului vechilor aşezări,

Pecenegilor le-au urmat uzii, iar acestora cumanii[1]. Toate aceste populaţii, indeletnicindu-se cu creşterea vitelor, au sălăşluit cu deosebire în regiunile de şes ale zonei extracarpatice. Urmele prezenţei lor se reflectă în câteva forme de viaţă materială, cum ar fi, de pildă, piesele de harnasament, pandantivele, precum şi mormintele de călăreţi nomazi, care au apărut, mai frecvent în jumătatea sudică a Moldovei, dar şi în Câmpia Română şi în Dobrogea.

Chiar dacă în secolele XI-XII populaţia românească se va fi concentrat mai mult în ţinuturile de deal şi de munte, aceasta nu înseamnă dispariţia sa totală în părţile controlate efectiv de nomazii amintiţi. Deşi mai puţin concludente, informaţiile din izvoarele narative, cum ar fi aceea referitoare la prinderea de către români a lui Andronic Comnenul, în 1164, în apropierea graniţei cu Haliciul[2], au în vedere, foarte probabil, teritoriul Moldovei. Acestora li se adaugă informaţiile toponimice, care atestă continuitatea de locuire din zona subcarpatică, şi mai ales, în ultimul timp, datele izvoarelor arheologice.

---

[1] Constantin Giurescu, *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 213

[2] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 98 citand Choniates, p. 11, 170; Fontes, III, p. 251.

De la începutul secolului al XI-lea şi până în ultimele decenii ale secolului al XII-lea, populaţia românească din Moldova trăia în aşezări denumite de tip Răducăneni, caracterizate prin locuinţe adâncite şi de suprafaţă, bogate în ceramică lucrată la roata cu turaţie medie şi înceată. Asemenea aşezări au fost descoperite într-o zonă largă din Podişul Central Moldovenesc, iar în ultima vreme şi în zona deluroasa din nord-estul Munteniei.

Dacă până nu demult, cercetările arheologice nu reuşiseră să particularizeze aspectele specifice ale civilizaţiei româneşti est-carpatice din această vreme, descoperirile de la Olteneşti - jud. Vaslui, Răducăneni - jud. Iaşi, Hansca, Moleşti - raionul laloveni şi din alte locuri, conturează trăsăturile definitorii ale acesteia.

Peisajul etno-demografic al regiunilor extracarpatice, inclusiv al Dobrogei, s-a caracterizat prin anumite modificări în raport cu cel din secolele anterioare, în această vreme, comunităţile pecenege şi mai ales cele cumane — care au devenit sedentare — se aflau în plin proces de asimilare de către români.

De altfel, formaţiunile politice româneşti, de genul celor consemnate în Diploma cavalerilor ioaniţi, au căpătat un contur tot mai precis şi o autoritate de natură să oblige puterile vecine să ţină seama de prezenţa lor. Aceste formaţiuni ajunseseră să-şi creeze, totodată, structuri ecleziastice proprii.

Cercetarea actuală nu oferă, încă, datele necesare pentru a zugrăvi tabloul complet al satelor şi al centrelor cu caracter urban din spaţiul extracarpatic. Totuşi, dacă se iau în seamă şdrile din diploma mai sus-amintită, precum şi celelalte informaţii, mai cu seamă din prima jumătate a secolului al XIII-lea, se poate afirma că numărul aşezărilor rurale de pe malul stâng al Dunării, de pe văile râurilor Jiu, Olt, Argeş, trebuie să fi fost destul de consistent[1].

Unele aşezări de pe Dunăre căpătaseră, încă din acea vreme, atributele unor centre urbane. In regiunile de sub munte au apărut centre cu semnificaţii politice şi militare, precum cele puse recent în evidenţă de cercetările de la Dridu-Fierbinţi, Curtea de Argeş, Cetăţeni Vale sau Bâtca Doamnei de lângă Piatra Neamţ. Şi unele şi altele îşi justificau existenţa prin prezenţa în împrejurimile lor» a unor grupuri importante de sate. Există coate temeiurile pentru ca satele de pe malurile Borcei, amintite în primele documente ale cancelariei Ţării Româneşti, să-şi aibă începuturile tocmai în aceste vremuri.

În veacurile XI-XIII[2], o situaţie particulară au avut-o regiunile din Peninsula Balcanică locuite de români. Este vorba, în principal, de regiunea Munţilor Balcani, ca si de ţinuturile corespunzând nordului Greciei şi sudului Serbiei. Dacă românii din Munţii Balcani erau urmaşii populaţiei romanizate din aceste regiuni, în schimb cei din Munţii Pindului par a

[1] Idem, citand Anna Comnena, X, 2, 6; Fontrs, III, p. 115.
[2] N.Stoicescu (coordinator) – *Intemeierea statelor medievale romanesti* , Ed. Academiei, Bucuresti, 1998, p. 213

fi ajuns acolo din regiunea Dunării şi a Savei. Aceasta o relatează aşa-numitul Strategikon al lui Kekaumenos, redactat în a doua jumătate a secolului al XI-lea[1]. Data sosirii lor in ţinutul Pindului se plasează probabil înainte de mijlocul veacului al X-lea. In anul 976, când „*vlahii călători*" l-au ucis între Prespa şi Castoria pe David, unul dintre comitopoli — aceasta este prima menţiune despre românii de la sudul Dunării în izvoarele narative bizantine —, ei se aflau desigur acolo de multă vreme.

Numărul românilor din Peninsula Balcanică în veacurile XI-XIII trebuie să fi fost destul de mare, dacă judecăm după toponimia românească din Bulgaria, Grecia, Albania şi Serbia. Nume de munţi ca Văcărel, Păsărel, Durmitor, Visîtor, Curlai, Pârlitor sunt de origine românească şi tot de aceeaşi origine sunt numele unor localităţi ca Poiana, Bou, Rupţi, Vlahoclisura, Cătun, Livezi etc. Organizaţi în grupe conduse de celnici, aceşti români au participat la răscoala antibizantină din Vlahia Mare, declanşată în anul 1185, când, uniţi cu bulgarii, au reuşit, la capătul unor sângeroase ciocniri, să întemeieze statul cu capitala la Târnovo.

În cadrul economiei agro-pastorale, care era proprie românilor din Peninsula Balcanică în secolele XI-XIII, creşterea unor importante turme de vite a fost determinată de condiţiile geografice din zonele pe care le ocupau. Văratul turmelor la distanţe mari implica existenţa unor aşezări săteşti stabile, deoarece turmele erau însoţite doar de o mică parte a bărbaţilor dîn colectivităţile respective, în jurul acestor aşezări, atestate, de altfel, şi de izvoarele scrise, se practica cultura cerealieră. O asemenea situaţie se desprinde în mod explicit din informaţiile lui Kekaumenos. Nu puţini dintre ei se îndeletniceau cu diferite meşteşuguri sau cu negoţul.

2.2. Marea invazie mongolă din 1241-1242 şi urmările sale pentru societatea românească

Din uriaşul creuzet etnic al Eurasiei s-au revărsat periodic spre vest, în cadenţă aleatorie, nenumărate valuri de migratori, dar nici unul nu a avut robusteţea şi penetrabilitatea celui pus în mişcare de mongoli. Cu o impetuozitate implacabilă, fără termeni de comparaţie în spirala timpului, călăreţii stepelor au creat, în numai câteva decenii, cel mai extins organism statal din evul mediu[2], înglobând în cuprinsul său prin măsuri coercitive extreme, un întreg mozaic de popoare de largă diversitate rasială» lingvistică, somatică şi confesională, ceea ce a produs modificări majore în toate planurile vieţii, cu efecte de durată într-un spaţiu imens, delimitat de Oceanul Pacific şi de gurile Dunării.

---

[1] Idem, citand Fonta. III, p. 231

[2] Ştefan Ştefănescu, Pe urmele bourului. „Descălecarea” Ţării Moldovei, în „Magazin istoric”, nr. 3, Bucureşti, 1967, p. 5961, Cronicile slavoromâne din sec. XVXVI. Publicate de Ion Bogdan, p. 168, 177.

În perioada medievală, mongolii erau desemnaţi de alte popoare îndeosebi cu denumirea de tătari[1]. Procesul de structurare a societăţii mongole intrase într-o etapă nouă spre sfârşitul secolului al Xll-lea, când printre comunităţile de păstori nomazi s-a diferenţiat o pătură avută, cu pregnante disponibilităţi războinice.

Punctul de pornire al expansiunii mongole a corespuns cu realizarea unităţii triburilor răspândite între lacul Baikal şi desertul Gobi în jurul lui Temugin, viitorul Gingis-han (al cărui nume avea sensul de „oceanic", „universal"), căpetenie tenace, abilă si întreprinzătoare, dotată cu însuşiri excepţionale în domeniul organizatoric si al strategiei militare. Unificarea tribală, înfăptuită după dispute sângeroase, a fost consfinţită la adunarea reprezentanţilor nobilimii nomade — asa-numitul *kurikai*—, convocată pe râul Onon în anul 1206, unde a fost recunoscută autoritatea supremă a lui Gingis-han asupra tuturor comunităţilor de neam mongol[2].

Succesele repurtate de mongoli s-au datorat, în primul rând, forţei armatei şi tacticii utilizate, ei dezvoltând până la cel mai înalt grad tehnica militară specifică nomazilor, iar, pe de altă parte, preluând de la populaţiile cu care au venit în contact diferite arme şi maşini de asediu. Nucleul principal al efectivelor armatei mongole era constituit din cavaleria uşoară, ceea ce permitea deplasarea rapidă a trupelor, învăluirile şi replierile surprinzătoare de mare eficacitate.

După supunerea popoarelor din extremitatea răsăriteană a continentului, la sfârşitul anului 1237 armatele mongole s-au îndreptat asupra cnezatelor ruseşti, care au comis eroarea fatală de a nu se coaliza împotriva invadatorilor asiatici, înfruntând individual un adversar superior din toate punctele de vedere. Prima lor victimă a devenit cnezatul Reazan, care, neprimind nici un ajutor de la statele învecinate, nu a fost în măsură să opună o rezistenţă eficientă. La începutul anului următor, mongolii au pornit spre Vladimir, în acel moment cel mai puternic cnezat rusesc. Cu toate acestea, garnizoanele aflate în oraşele Kolomna, Moscova, Vladimir şi Suzdal au fost silite să capituleze după câteva zile de asediu, iar înfruntarea de pe râul Sit cu cneazul Iurii Vsevolodovici s-a soldat, de asemenea, cu victoria mongolilor. Din motive insuficient de bine elucidate, ei au renunţat la atacul asupra Novgorodului, unul dintre centrele comerciale cele mai prospere din nord-estul Europei.

[1] Serban Papacostea, romanii in sec.al XIII- lea ,Intre Cruciada si imperiul Mongol , Bucuresti 1995 sau 1996

[2] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 486 citand *Histoire secrete des Mongols. Chronique mongole du XII sticle*, ed. M. D. Even şi R. Pop, Paris, 1994, p. 170-177.

În cursul anului 1238, mongolii şi-au concentrat efectivele în stepele ponto-caspice, în scopul de a supune populaţiile nord-caucaziene şi pe cumani[1]. Luptele cu alanii, cirkasienii şi cu alte triburi de pe versanţii Munţilor Caucaz s-au prelungit până în 1240.

Urmărind să-şi continue avansarea spre vest, în iarna din 1240-1241 mongolii şi-au regrupat forţele şi şi-au stabilit principalele baze de atac în cuprinsul Rusiei de Halici-Volînia. Invadarea Europei Centrale a fost, de asemenea, minuţios pregătită sub toate aspectele. Căpeteniile mongole s-au preocupat să acumuleze informaţii precise despre capacitatea de ripostă a statelor ce urmau a fi atacate.

Izvoarele contemporane nu sunt explicite când se referă la numărul şi efectivele armatelor invadatoare, acest lucru datorându-se faptului că ele acţionau când grupat, când divizate în detaşamente mărunte, conform obiectivelor strategice impuse de desfăşurarea campaniei.

Campania din cursul anului 1241 şi-a fixat drept ţel primordial cucerirea Regatului arpadian[2], invazia din Polonia şi Moravia având în primul rând menirea de a le prăda şi de a le împiedica să vină în ajutorul Ungariei, încă de la începutul anului, în plină iarnă, mongolii au iniţiat două incursiuni asupra regiunilor de graniţă ale Poloniei, desigur mai mult din raţiunea de a întreprinde recunoaşteri. De-abia în luna martie, o armată numeroasă s-a pus în mişcare, sub comanda lui Baidar, Ordu şi Kaidu, ea acţionând pe trasee deosebite. Un prim grup a avansat în direcţia Cracoviei, pe partea stângă a Vistulei, trecând pe la Sandomierz. Pentru a-i dejuca planurile, polonezii au încercat să-l oprească la Chmielnik, dar au (ost înfrânţi, capitala Poloniei Mici fiind cucerită la 28 martie 1241. Un alt grup a pătruns până în sudul Kujaviei şi în sud-estul Poloniei Mari, după care s-a îndreptat spre Silezia, în scopul de a face joncţiunea cu armata care luase în stăpânire şi jefuise Cracovia, în sfârşit, cel de-al treilea grup a făcut un ocol până spre hotarele Lituaniei şi ale Prusiei. Cea mai mare parte a efectivelor mongole s-a reunit în apropiere de Breslau (Wroctaw). Prevenit de iminenţa pericolului, ducele Sileziei, Henric al II-lea, a reuşit să adune o armată bine echipată, compusă în principal din germani şi polonezi, la care s-au adăugat ajutoare primite de la unii suverani occidentali şi de la câteva ordine călugăreşti, înfruntarea decisivă dintre cei doi adversari a avut loc la Wahlstatt, lângă Liegnitz (Legnica), la 9 aprilie 1241, şi s-a soldat cu înfrângerea lui Henric al II-lea, care şi-a pierdut viaţa pe câmpul de luptă. Cu toată victoria indubitabilă obţinută, mongolii au suferit pierderi însemnate, ceea ce i-a obligat să renunţe la incursiunile spre regiunile germane. Conformându-se planului prestabilit, ei s-au îndreptat spre Ungaria, străbătând o parte a

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 487 citand Rashid al-Din, The Successon of Genghis Khan, ed. J.A. Boyle, New York-Londra, 1971, p. 60 şi 69.

[2] Serban Papacostea, *Romanii in sec.al XIII- lea intre Cruciada si Imperiul Mongo*l , Bucuresti, 1995, p. 171

teritoriului Boemiei şi Moraviei, unde au înfrânt armatele locale şi au jefuit mai multe localităţi.

Operaţiunile militare au fost declanşate la începutul lunii martie 1241, într-o perioadă când zonele carpatice sunt acoperite de zăpezi masive. Grupul principal al armatei mongole - aflat sub comanda lui Bătu, secondat de Stibodai, unul din strategii cei mai experimentaţi — avea în componenţa sa şi efective racolate de la populaţiile supuse în fazele anterioare ale campaniei.

Pentru apărarea trecătorii, Bela al IV-lea a însărcinat un palatin, care, dându-şi seama că nu va fi în măsură să reziste pe poziţii, i-a solicitat de urgenţă ajutoare. Cum, în mod paradoxal, ostile regale nu erau încă reunite, sprijinului cerut nu i s-a dat curs, astfel că, la 12 martie 1241, garnizoanele ungureşti de la hotare au fost nimicite, deschizându-se larg calea invaziei. Intrat în alertă, suveranul maghiar a dat dispoziţie fermă demnitarilor săi laici şi ecleziastici să urgenteze concentrarea trupelor, în vreme ce el însuşi şi-a stabilit cartierul general la Pesta, în acest timp, armatele lui Bătu au avansat rapid în teritoriul adversarilor, neîntâlnind nici o opoziţie redutabilă. Dând dovadă de mai multă iniţiativă şi curaj, o oaste condusă de Benedict, episcopul de Oradea, a cutezat să înfrunte un detaşament de mongoli, dar, nesesizând cursa ce i s-a întins, a fost înfrântă, în momentul când principalele resurse militare s-au grupat la Pesta, Bela al IV-lea a pornit în întâmpinarea inamicului, care a simulat o retragere precipitată până lângă Mohi, localitate de pe râul Sajo, un afluent al Tisei, unde cele două armate s-au angajat într-o luptă înverşunata[1]. Atacând inopinat printr-o porţiune de teren amplasată între mlaştini, pe unde nu erau previzibile desfăşurări de trupe, cavaleria mongolă a pus de la început în derută ostile ungureşti printr-un tir susţinut de săgeţi, iar încercările lui Bela al IV-lea de a redresa situaţia au rămas fără rezultat, efectivele sale retragându-se în derută. Profitând de descumpănirea din tabăra duşmană, mongolii au măcelărit mii de oameni, între victime numărându-se unii demnitari edezistici de prim rang, precum arhiepiscopii de Esztergom (Strigoniu) şi Kalocsa şi episcopul Transilvaniei. Scăpat cu dificultate din încleştarea bătăliei, Bela al IV-lea s-a refugiat în Austria, iar apoi în Croaţia, de unde încerca să coordoneze măsurile de apărare.

Concomitent cu armata comandată de Bătu, s-au pus în mişcare şi alte corpuri mongole, care, pentru a pătrunde în Regatul arpadian, s-au ramificat în regiunile româneşti de la est şi sud de Carpaţi. Un important detaşament a străbătut timp de trei zile pădurile situate între Rusia şi Cumania, adică din nordul Moldovei, avându-l în frunte pe Kadan, care era fiul marelui han Ogodai, cel de-al treilea fiu al lui Gingis-han, prin urmare văr primar cu Bani.

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 486

Faimosul cronicar persan Râsid od-Din îl menţionează acţionând alături de Kadan şi pe Buri[1], nepotul lui Chagatai, al doilea fiu al lui Gingis-han. Urmele de distrugeri şi de incendiere descoperite în unele aşezări întărite din nordul Bucovinei este foarte posibil să se datoreze trecerii grupului menţionat[2].

După ce a traversat Carpaţii Orientali, Kadan şi Buri au avansat pe valea Someşului Mare până la Rodna, centru locuit prioritar de saşii ce exploatau minele de argint din vecinătate, întâmpinaţi de aceştia, mongolii au simulat retragerea, dar au revenit curând, când saşii se credeau în afara pericolului, astfel că le-au ocupat oraşul rară dificultate. Totodată, Kadan i-a obligat să-i pună la dispoziţie un detaşament de 600 de oameni, în frunte cu corniţele Aristald[3]. Următoarea sa ţintă mai importantă a fost Oradea, unde se adăpostise o mare parte a populaţiei din împrejurimi. Mongolii au reuşit să pătrundă în oraş (*civitas*) şi să-l jefuiască, dar nu s-au avântat asupra citadelei (castrum), de curând întărită, unde se refugiase întreaga sa garnizoană. Uzând de o tactică frecvent aplicată, armata mongolă s-a retras pentru mai multe zile, dar s-a repliat intempestiv, surprinzând nepregătită o parte a apărătorilor reîntorşi în mod imprudent în oraş. Având în faţă un adversar cu forţe diminuate, Kadan a declanşat atacul citadelei, folosindu-se de şapte maşini de catapultat bolovani, cu care s-au produs fisuri în ziduri şi în turnuri, ceea ce a permis mongolilor să pătrundă în incinta fortificată şi să pună capăt rezistenţei garnizoanei sale[4].

Cercetările recente de la Oradea au surprins existenţa unei centuri întărite cu val de pământ şi palisadă din bârne masive, ridicată în a doua jumătate a secolului al XII-lea, dar folosită şi în primele decenii ale veacului următor.

O importantă armată mongolă a avut drept obiectiv atacarea Episcopiei cumanilor, situată în regiunea curburii Carpaţilor. Potrivit relatării prelatului Rogerius din Torre Maggiore, comandantul ei ar fi fost un anume Bochetor, care deţinea o poziţie însemnată în ierarhia militară a nomazilor[5]. Numele consemnat de călugărul italian nu era, desigur, cel autentic, el fiind o deformare fie de la termenul comun ba'atur, desemnând o înaltă demnitate în protipendada războinică, fie de la un antroponim: eventual de la nepoţii lui Gingis-han Bocek, fiul Iui Tului, sau Bărkacar, fiul lui Jochi şi frate mai mic al lui Bătu. Trecând Şiretul în teritoriul Episcopiei cumanilor, mongolii au înfrânt oastea ieşită în întâmpinare, din care nu este exclus să fi făcut parte şi români, dat fiind ponderea lor prioritară în cadrul eparhiei.

---

[1] Idem, p. 487.
[2] Serban Papacostea, Romanii in sec.al XIII- lea intre Cruciada si imperiul Mongol , Bucuresti 1995, p. 172
[3] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 587 citand pe Rogerius, p. 33, 72
[4] Ibidem, p. 45-46, 85-86.
[5] Ibidem, p. 53, 72.

Din zona curburii Carpaţilor, ostile mongole s-au despărţit, un corp îndreptându-se spre Ţara Bârsei, iar un altul a pornit spre sud-vest, de-a lungul Munteniei. Cel dintâi a pătruns, probabil, prin pasul Oituz, despre care se ştie că a fost calea de legătură cea mai facilă dintre Moldova şi Transilvania în decursul întregului ev mediu[1].

Unele izvoare occidentale (Tholomeus de Lucea, Marino Sanudo cel Bătrân, Paulino da Venezia, Jean d'Ypres) relevă că, după retragerea mongolilor, straja păsurilor montane ar fi fost încredinţată românilor şi secuilor[2], care, desigur, fuseseră învestiţi în această atribuţie mai înainte, dar ei nu au fost în măsură să oprească înaintarea invadatorilor. Ajunşi în Ţara Bârsei, aceştia au reuşit să înfrângă armata voievodului Transilvaniei, care a căzut pe câmpul de luptă[3].

Despre acţiunile mongole în regiunile româneşti există anumite referiri în cronica persanului Rasid od-Dîn, redactată la începutul secolului al XIV-lea pe baza mărturiilor transmise de participanţii la expediţie.

Cel puţin o parte a cetelor mongole care au traversat Ţara Românească au intrat în Regatul ungar prin ţinutul Severinului, ceea ce reiese din corespondenţa lui Bela al IV-lea cu papa Inocenţiu al IV-lea din 1250. Din corpul ce a avansat spre apus, un detaşament este posibil să fi pătruns în interiorul arcului carpatic pe valea Oltului, prin trecătoarea Turnu Roşu, unde a putut face, eventual, joncţiunea cu armata care 1-a înfrânt pe voievodul Transilvaniei. Aceasta a avansat din Ţara Bârsei de-a lungul Oltului, în aval, jefuind mănăstirea cistercienilor de la Carta, locaş cu însemnate atribute misionare, iar apoi, pe 11 aprilie 1241, a cucerit şi a devastat Sibiul (*villa Hermanni*)[4], oraş în plină evoluţie, datorată, în mare parte, elementului săsesc. Grăbindu-se să se alăture trupelor lui Batu dislocate în Câmpia Pannoniei, unde se afla principala scenă de confruntare cu forţele Regatului arpadian, cetele mongole care au acţionat în Moldova, Ţara Românească şi Transilvania nu au rămas prea mult în aceste regiuni, unde s-au preocupat doar să distrugă principalele focare de opoziţie şi să jefuiască obiectivele mai atractive, fără să dispună de timp suficient pentru a produce prădăciuni şi distrugeri la scară amplă.

---

[1] Serban Papacostea, Romanii in sec.al XIII- lea intre Cruciada si imperiul Mongol , Bucuresti, 1995

[2] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 488 citand pe Tholomeus von Lucca, *Die Annalen*, B. Schmeidler, în *Monumente Germaniae Historica*, *Scriptores rerum Germanicarum*, NS, VIII, Munchen, 1984, p. 117; Marinus Sanutus, dictus Torsellus, *Liber secretorum fidelium crucis super Terrae Sanctae recuperatione et conservatione* (Gesta Dei per Francos, II, ed. Bongarsius), Hanoviae, 1611, p. 214; Paulinus von Venedig, *Bruchstucke aus der Weltchronik* (I. Recension), I, ed. W, Hoitzmann, Roma, 1927, 28-29; Johannis Iperii abbatis *Chronicon Sythiense S. Bertini*, în *Thesaurus novus anecdotorum*, III, ed. E. Martene, U. Durand, Lutetiae Parisiorum, 1717, p. 716-717.

[3] Idem, citand *Annales Frisiatenses*, ed. I.Weiland, în *Monumenta Germaniae Historica*, Scriptores, XXIV, Hannover, 1879, p. 65 (notiţa de la Echternach).

[4] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 489 citand *Annales Frisiacenses*, p. 65; *Chronica S. Petri Erfordemis moderna*, ed. O. Holden-Egger, în SRHUS MGH [42], Hannover-Leipzig, 1899, p. 237.

După victoria de la Mohi şi cuprinderea regiunilor ungureşti de la est de Dunăre, căpeteniile mongole au trecut la împărţirea lor, ceea ce relevă intenţia de a rămâne acolo în mod statornic, întrucât un mare număr de locuitori îşi părăsiseră locuinţele, adăpostindu-se în păduri, mongolii au trimis emisari pentru a-i anunţa că se vor arăta clemenţi faţă de cei care se vor înapoia. Prin această stratagemă ei au reuşit să asigure strângerea şi stocarea recoltelor, după care abuzurile şi atrocităţile au continuat nestingherit.

Potrivit preţioasei mărturii a lui Rogerius — căzut prizonier la invadatori într-un ţinut din bazinul inferior al Mureşului —, cu importante atribuţii administrative, judecătoreşti şi fiscale fuseseră învestiţi aşa-numiţii *canesi* sau *balivi*[1], a căror identitate a provocat o lungă şi vie dezbatere în istoriografie. Dat fiind proliferarea instituţiei cneziale în mediul românesc, unii istorici i-au considerat pe canesi drept dregători ai românilor, dar prerogativele acestora extrem de largi şi cruzimea dovedita atunci când au dispus să fie măcelăriţi locuitorii unor sate chemaţi să aducă daruri, indică mai curând identificarea lor cu reprezentanţii aristocraţiei nomade, pe care populaţia locală, nefamiliarizată cu terminologia asiatică, i-a desemnat potrivit propriei sale nomenclaturi, adoptată şi de prelatul italian,

Pe de altă parte, forţele mongole erau, desigur, extenuate datorită unei campanii istovitoare, începute cu aproape sase ani în urmă, ele întâmpinând şi mari dificultăţi de aprovizionare într-un teritoriu bulversat de lupte şi afectat de spectrul foametei. Toate aceste considerente au decis comandamentul mongol să renunţe la anexarea Ungariei şi să înceapă evacuarea sa, operaţiune ce se cerea realizată în deplină ordine, pentru ca uriaşele prăzi luate în decursul invaziei să nu fie irosite.

Una dintre consecinţele majore ale campaniei din 1236-1242 a fost extinderea amplă a sferei de dominaţie a mongolilor spre vest. Nu toate teritoriile ce suferiseră de pe urma invaziei au avut aceeaşi soartă. In timp ce ţinuturile de şes din bazinul inferior şi mijlociu al Volgăi si din arealul ponto-caspic au fost ocupate efectiv de mongoli şi înglobate în imperiul lor, alte regiuni le-au devenit doar tributare şi obediente din punct de vedere politic. Domeniile mongole din vestul Asiei şi din răsăritul Europei, incluse în aşa-numitul Ulus-Jochi sau Hoarda de Aur, au fost concedate, încă de Gingis-han, fiului său mai mare Jochi şi descendenţilor acestuia.

În componenţa sa nemijlocită au intrat, între altele, zona de stepă din sud-estul Moldovei şi nordul Dobrogei. Celelalte regiuni româneşti de la est şi de la sud de Carpaţi au rămas sub administraţia conducătorilor locali, dar au trebuit să accepte postura de tributare ale mongolilor, la fel ca şi cnezatele ruseşti şi Taratul Bulgar. În Bugeac, cercetările arheologice au depistat complexe funerare din secolele XIII—XIV, al căror ritual de înmormântare era

[1] Idem, p. 489 citand pe Rogerius, p. 35, 49-50, 74, 89-90.

specific triburilor turanice, ceea ce relevă că, în arealul respectiv, continuau să locuiască comunităţile cumane aservite noilor stăpânitori ai stepelor Eurasiei.

Raporturile de vasalitate faţă de Hoarda de Aur ale celorlalte teritorii româneşti din afara arcului carpatic sunt oglindite, între altele, în însemnările de călătorie ale emisarului regelui Franţei la mongoli, Wilhelm de Rubruck, care întâlnise în regiunile nord-pontice trimişi ai românilor (Blaci) şi ai unor neamuri învecinate ce duceau daruri potentaţilor Gingishanizi"[1].

Pe lângă aspectele negative, decurgând din săvârşirea anumitor abuzuri şi din impunerea unei fiscalităţi aspre şi a diferitelor obligaţii aferente raporturilor de vasalitate, dominaţia mongolă a putut asigura o relativă stabilitate internă („*pax mongolica*") şi o protecţie a activităţilor comerciale, ceea ce a fost de natură să impulsioneze câteva segmente ale vieţii economice.

Pe de altă parte, Imperiul Hoardei a frânat pentru mai multe decenii tendinţele de expansiune spre sud-est a regalităţii arpadiene, astfel că a permis apariţia unor forme noi de exteriorizare a formaţiunilor politice locale.

2.3 Constituirea statului medieval Moldova

Victoria Ţării Româneşti asupra regatului angevin în 1330 a dat caracter ireversibil procesului de constituire a celui dintâi stat românesc medieval. Ea a asigurat menţinerea şi a permis consolidarea primului şi principalului punct de reazem al emancipării politice a românilor de sub dominaţiile străine, în deceniile următoare, românii din afara arcului carpatic şi-au desăvîrşit emanciparea politică împotriva celor două mari puteri care îşi disputau controlul asupra spaţiului carpato-dunărean: Hoarda de Aur şi regatul ungar.

Pe fundalul acesta politic şi militar s-a constituit cel de al doilea stat românesc medieval, Moldova, şi s-a desăvîrşit caracterul de-sine-stătător al celor două state româneşti, în decurs de cîteva decenii, cele două state ating limitele lor teritoriale istorice, crează instituţiile neatirnării statale şi se afirmă în cîmpul relaţiilor internaţionale. Rîndurile care urmează încearcă să surprindă principalele etape politice ale acestui proces complex[2].

Restrîngerea ariei de dominaţie a Hoardei de Aur în Europa răsăriteană, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Europa răsăriteană a înregistrat una din cele mai de seamă mutaţii politice din întreaga ei istorie medievală. Sub presiunea unor forţe multiple, din care

---

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 489 citand pe Guillemus de Rubruc, *Itinerarium*, în *Sinica Franciscana*, I, 1929, p. 167-168

[2] Din vasta bibliografie consacrată etapei finale a întemeierii statelor româneşti medievale semnalăm în notele următoare doar cîteva din cele mai de seamă lucrări.

cea mai însemnată a fost cea a regatelor polon şi ungar coalizate, aria hegemoniei tătare se restrînge considerabil în teritoriile ei apusene. Constelaţia de forţe subordonată în această zonă Hoardei de Aur se destramă şi, ca urmare, harta politică a regiunii se restructurează. Alianţa polono-ungară, transformată în uniune personală, după ce Ludovic de Anjou a preluat şi coroana polonă (1370—1382), a devenit forţa dominantă pînă la destrămarea ei după moartea regelui Ungariei.

Ofensiva puterilor creştine împotriva Hoardei de Aur, acţiune la care românii au avut o participare însemnată, şi tendinţa celor două regate asociate de a-şi impune dominaţia asupra teritoriilor smulse hegemoniei mongole, au alcătuit cadrul extern în care s-a desăvîrşit emanciparea politică a românilor de la sud şi răsărit de Carpaţi si procesul de constituire a statelor române de sine-stătătoare.

Primul obiectiv al ofensivei care a respins spre răsărit dominaţia Hoardei de Aur a fost Lwow-ul, centru al cnezatului rus apusean de Halici-Volninia, veche arie de realitate între influenţele răsăritene şi apusene[1]. Faptul nou care a deschis era răsturnării raporturilor de forţe în această zonă deosebit de sensibilă a relaţiilor internaţionale in Europa răsăriteană a fost restaurarea regatului polon unitar în primele decenii ale secolului al XlV-lea şi orientarea spre răsărit a efortului său ofensiv. Această nouă direcţie de politică externă nu s-a impus decît după ce Polonia s-a desprins din conflictele nordice şi apusene în care a fost implicată ca urmare a efortului ei de a-şi desăvîrşi unitatea şi de a recupera teritoriile pierdute în epoca fărîmiţării feudale.

Încercarea restauratorului statului unitar polon, Vladislav Lokietek (1305 — 1333), de a recupera teritoriile pierdute în deceniile anterioare au adus Polonia în conflict cu Boemia dinastiei de Luxemburg, care acaparase cea mai mare parte a Sileziei, cu Ordinul teuton, care îşi impusese dominaţia asupra Pomeranîei răsăritene şi care controla astfel cursul inferior al Vistulei, şi cu marca de Brandenburg, care se străduia să-şi extindă dominaţia în Pomerania apuseană şi în Polonia Mare. Ani de-a rîndul, după restaurarea regalităţii polone, energia militară a ţarii s-a consumat în conflictele cu aceşti adversari şi în efortul de recucerire a principalelor teritorii pierdute.

În 1327, Vladislav Lokietek întreprinde o nouă mare acţiune militară împotriva Ordinului teuton în speranţa de a-i relua Pomerania şi celelalte teritorii contestate. Alianţa încheiată între Ordinul teuton şi regele Boemiei, loan de Luxemburg (martie 1329) a înclinat însă balanţa puterii în favoarea adversarilor regatului polon, în ciuda concursului militar pe care i l-a acordat aliatul sau Carol Robert în 1330 şi a unui însemnat succes militar dobîndit

[1] Pentru ofensiva regatelor polon şi ungar în cnezatul Halici, v. între altele: P. W. Knoll, The risc of the Polish monarchy-Piast Poland in East Central Europe, 1320—1370, Chicago-London, 1972 (cu întreaga bibliografie a temei).

împotriva teutonilor (Plowce, septembrie 1331), raportul general de forţe făcea imposibilă în această etapă realizarea ţelurilor regelui polon. Succesorul lui Vladislav Lokietek, Cazimir al III-lea cel Mare (1333—1370), a tras învăţăminte din experienţa tatălui său; sub influenţa şi cu concursul regilor angevini din Ungaria, Carol Robert (1308 —1342) şi Ludovic de Anjou (1342 — 1382), el s-a desprins treptat din conflictele cu Brandenburgul, Ordinul teuton şi Boemia — începutul a fost realizat în noiembrie 1335, la Wyszegrad - - şi a iniţiat hotărît o nouă direcţie de politică externă, expansiunea in răsărit.[1]

Ofensiva împotriva tătarilor în spaţiul românesc şi expansiunea regatului ungar la răsărit de Carpaţi. Ofensiva puterilor catolice în aria de dominaţie a Hoardei de Aur nu s-a limitat la cnezatele ruse apusene ci a cuprins întregul spaţiu de la răsărit de Carpaţi, pînă în regiunea Dunării de Jos; această acţiune, care s-a desfăşurat cu participarea românilor, a deschis o nouă etapă în procesul constituirii statelor feudale româneşti.

Ostilităţile cvasipermanente între statul ungar şi Hoarda de Aur[2], in cadrul cărora iniţiativa s-a aflat, pînă în vremea lui Ludovic de Anjou, precumpănitor în mîna tătarilor, cunosc o răsturnare de direcţie în timpul celui de al doilea rege angevin. Acţiunile hotărîtoare s-au desfăşurat în anii 1345 şi 1346, cînd ostile transilvănene, probabil în cooperare cu cele ale Ţării Româneşti, desprinsă din legăturile cu Hoarda de Aur şi reconciliată cu Ungaria, întreprind expediţii împotriva tătarilor la răsărit de Carpaţi. Izvorul narativ cel mai apropiat de evenimente, cronica domniei lui Ludovic de Anjou, scrisă de Ioan de Tîrnave, relatează sumar marea luptă cu tătarii, care s-a încheiat cu înfrîngerea acestora şi uciderea căpeteniei lor, Athlamos, precum şi expediţiile repetate întreprinse în teritoriile controlate de Hoarda de Aur, pînă la respingerea finală a tătarilor, probabil în deceniul următor, spre mare[3].

Fără a fi în măsură să precizăm mai îndeaproape cronologia expediţiilor împotriva tătarilor la răsărit şi miazăzi de Carpaţi, putem afirma că ele au avut rezultate hotăritoare şi că, la sfîrsitul lor, aria dominaţiei tătare în spaţiul românesc a fost restrînsă la zona maritimă. Indiciul cel mai sigur al noii situaţii politice create de ofensivele împotriva tătarilor în aceste regiuni a fost reconstituirea durabilă a episcopiei Milcoviei de către Ludovic, după iniţiativa similară, lipsită însă de succes, a lui Carol Robert în 1332. Răspunzînd solicitării lui Ludovic

[1] N.Stoicescu (coordinator) – *Intemeierea statelor medievale romanesti* , Ed. Academiei , Bucuresti, 1998
[2] Stefan S. Gorovei – *Intemeierea Moldovei.Probleme controversate*, Iasi , Ed.Universitatii, 1994, p. 211
[3] Pentru expediţiile transilvănene împotriva tătarilor la răsărit de Carpaţi, v. relatarea lui Ioan de Tîrnave (SRH. ed. J. G. Schwandtner, I, 1746. p. 176); cf. B. Petriceicu-Hasdeu, *Negru Vodă. Un secol şi jumătate din începuturile statului Ţării Româneşti (1230—1380)*, (Etgmologicum Magnum Romaniae, III, Bucureşti, 1976, p. 782—784); D. Onciul, *Originile principalului Moldovei* (*Scrieri istorice*, ed. A. Sacerdoţeanu, I, Bucureşti, 1968, p. 699); pentru datarea expediţiilor: v. şi I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei. Fapte şi interpretări istorice*, Cluj-Sibiu, 1944, p. 60; Şt. S. Gorovei, *Indreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea* (AIIAI, X, 1973, p. 105) şi idem, *L' Etat roumain de l'est de Carpathes: la succession et la cronologie des prince de Moldavie en XIV-e siecle* (RRtt, XVIII, 1979, p. 486-487). Încă din luna octombrie 1344, frontiera transilvăneană din spre tătari, consolidată prin reunirea comitatelor Bistriţa, Braşov şi a regiunii secuilor, se afla sub conducerea aceleiaşi persoane, Andrei Lackfi, Ed. Szabo Karolyi, I, 1211-1519, Cluj, 1872, p. 51

şi a reginei mame Elisabeta, papa Clement al VI-lea autoriza, la 29 martie 1347, pe arhiepiscopul de Calocea sa înfiinţeze episcopia Milcoviei pe ruinele episcopiei nimicite de invazia tătară în 1241 şi rămasă în parafină de atunci, în ciuda cîtorva încercări de a o reînvia.

Apariţia şi persistenţa episcopiei Milcoviei de-a lungul întregii domnii a lui Ludovic de Anjou exprimă pe planul organizării ecleziastice realitatea politică nouă creată de iniţiativele regelui Ungariei în teritoriile transcarpatice, efortul său de a constitui aici o zonă de stăpinire politica directă după înlăturarea dominaţiei tătare. După cum s-a. afirmat în repetate rînduri, Milcovia nu a fost decît o nouă întrupare a vechii episcopii cumane, expresie ecleziastică a dominaţiei politice a regatului ungar la răsărit şi sud de Carpaţi. Lichidată un veac în urmă de invazia tătară, episcopia cumană renaşte acum, îndată după succesul noii ofensive a regatului ungar împotriva Hoardei de Aur. Dar între cele doua variante ale diocezei patronate de regatul ungar dincoace de Carpaţi există o însemnată deosebire; episcopia cumană cuprinsese un vast teritoriu care se întindea, teoretic cel puţin, de la Olt pînă în nordul Moldovei, la limita cnezatului de Halici, conform accepţiunii geografice a denumirii Cumania din titulatura regală, în vreme ce episcopia Milcoviei corespundea unei arii teritoriale mult mai restrînse din răsăritul Muntenei şi sudul Moldovei. Alte dioceze catolice - cea a Siretului şi cea a Argeşului — aveau să acopere în a doua jumătate a secolului al XIV-lea teritoriile fostei episcopii cumane rămase în afara limitelor noii episcopii a Milcoviei. Realităţile politice dezvoltate la sud şi răsărit de Carpaţi în răstimpul dintre fiinţarea celor două variante ale episcopiei cumane au îngrădit sensibil din punct de vedere teritorial limitele Milcoviei, înainte de a pune chiar capăt existenţei ei. în vreme ce episcopia romană fusese una din manifestările aspiraţiei regatului arpadian de a cuprinde Cumania în toată întinderea ei, cea a Milcoviei a corespuns ţelului mai limitat de a da regatului o acoperire împotriva expediţiilor tătare şi de a-i deschide drumul spre gurile Dunării. Tranziţia de la Cumania, care se menţine în titlul regal, la *Milcovia,* denumirea episcopiei transcarpatice renăscute[1], exprimă îngustarea ariei de expansiune a regatului în această direcţie, rezultat nu al unui program mai puţin ambiţios, dar al unor realităţi politice noi, dezvoltarea statelor româneşti Ţara Românească şi Moldova, care aveau să îngrădească progresiv încercarea de expansiune a regatului ungar dincoace de Carpaţi şi să anihileze în cele din urmă succesele ei.

Ca în atîtea alte situaţii similare, cucerirea teritorială angevină a fost urmată şi dincoace de Carpaţi nu numai de instituirea unei organizaţii ecleziastice catolice, sub controlul ierarhiei regatului, dar şi de un intens efort de convertire a localnicilor; în iunie 1348, luînd act de succesele înregistrate de acţiunea de convertire „*în părţile Cumaniei şi ale altor multe naţiuni necredincioase aflate în hotarele regatului Ungariei*", papa Clement al VI-

[1] Gheorghe Balaş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, XVIII, Bucureşti, 1925, p. 130131.

lea recomanda franciscanilor din Ungaria să trimită misionari pentru a consolida „noul răsad" („novella plantatio") implantat în teritoriile asupra cărora se întinsese stăpînirea regatului ungar.

Dominaţia politică a regatului ungar la răsărit şi sud de Carpaţi a avut, pe lingă o funcţie strategică evidentă, şi o finalitate de ordin economic: instituirea unei comunicaţii directe cu regiunea gurilor Dunării — zonă deosebit de activă a comerţului genovez în această vreme - şi, pe această cale, stabilirea unei legături nemijlocite cu comerţul oriental prin bazinul pontic. Manifestarea directă a acestui interes esenţial al politicii regatului angevin a fost privilegiul emis de regele Ludovic de Anjou în favoarea negustorilor braşoveni la 25 iunie 1358, care le asigura liberul acces la Dunăre în zona cuprinsă între punctele de confluenţă cu fluviul ale Ialomiţei şi Siretului. Actul regal crea aşadar o zonă de imunitate vamală pentru braşovenii care vehiculau mărfuri între oraşul lor şi Dunăre, iar această zonă de imunitate vamală presupunea exerciţiul unei autorităţi politice în acest teritoriu. Zece ani mai tîrziu, Ludovic asigura braşovenilor o nouă zonă de comerţ liber spre Marea Neagră, în „ţara" lui Dimitrie „principele tătarilor", ai cărui negustori aveau să circule nestingheriţi de vămi în regatul ungar, pentru ca şi negustorii braşoveni să poată beneficia de avantaje similare în teritoriile acestuia[1].

Teritoriul asupra căruia se întinsese dominaţia regatului angevin la sud şi răsărit de Carpaţi în urma succesului ofensivelor antitătare a avut aşadar corespondent, sub raportul organizării ecleziastice, în dioceza Milcoviei şi a îndeplinit funcţia de zonă (ie liberă circulaţie pentru negustorii braşoveni, care făceau legătura între bazinul pontic şi Transilvania. Dar aspiraţiile de dominaţie ale regatului nu s-au limitat la această zonă relativ îngustă; ele cuprindeau întregul teritoriu românesc transcarpatic, Ţara Românească, stat consolidat în deceniile anterioare, şi Moldova, care începe acum sa-şi afirme identitatea istorică. Ciocnirea dintre veleităţile de dominaţie ale regatului angevin la sud şi răsărit de Carpaţi şi hotărîrea celor două state de a-şi conserva şi consolida existenţa de-sine-stătătoare a fost la originea repetatelor înfruntări militare şi politice dintre Ungaria, de o parte, Ţara Românească şi Moldova, de altă parte, în împrejurările legate de aceste înfruntări a apărut Moldova ca stat de-sine-stătător şi s-au definitivat structurile statale ale celor două state româneşti.

Românii şi situaţia creată de ofensiva împotriva tătarilor. Marele efort de respingere spre stepă a tătarilor iniţiat în 1340 de acţiunea polono-ungară la Halici s-a

[1] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 287, citand din Hurmuzaki I/2, p. 144; „*nicăieri aiurea decit în Cetatea Albă nu putem aşeza pe acest prinţ „tătăresc" poate — judecind după nume — creştinat, care va fi avut supt stăpînirea sa părţile de jos ale Moldovei dincolo şi dincoace de Prut*"; (N. Iorga. Stadii şi documente, XXIV, p. 6); v. mai ales studiul de interes general pentru vremea „întemeierii" Moldovei, al lui Gh. I. Brătianu, *Demetrius princeps Tartarorum* („Revue des etudes roumaines", IX—X, 1965, p. 39—46.

repercutat masiv asupra românilor, cu efecte imediate asupra celor din aria hegemoniei tătare sau din vecinătatea ei şi pe termen lung şi, pe cale de consecinţă, asupra întregului popor român. Trei nuclee de viaţă politică românească au fost direct implicate în desfăşurările legate de campaniile împotriva tătarilor : Ţara Românească, Moldova şi Maramureşul.

Ţara Românească a aderat la lupta împotriva tătarilor curînd după declanşarea ei. Indiciul cel mai de seamă al acestei noi orientări de politică externă a fost reconcilierea cu regatul angevin, act care a pus capăt confruntării deschise între cele două state de campania lui Carol Robert în 1330.

Concizia extremă a autorului şi lipsa altor izvoare referitoare la acest eveniment fac imposibilă reconstituirea contextului istoric al reconcilierii dintre Ludovic şi Nicolae Alexandru. Dar indiferent dacă faptul a fost consecinţa unei presiuni militare din partea lui Ludovic[1] sau urmarea iniţiativei spontane a lui Nicolae Alexandru, cum lasă să înţeleagă biograful regelui ungar, reconcilierea a fost o nouă recunoaştere — după cea cuprinsă în acordul dintre Carol Robert şi Basarab I — a existenţei Ţării Româneşti ca stat unitar. Pe temeiul acestei recunoaşteri s-a realizat acordul dintre Ludovic şi Nicolae Alexandru[2].

Reconcilierea dintre cele două ţări a restabilit între ele raportul de suzeranitaţe vasalitate instituit instituit înainte de 1324 şi anulat ca urmare a campaniei lui Carol Rober împotriva lui Basarab I în 1330. Interpretând într+un moment de criză acută a raporturilor sale cu Ţara Românească (ian. 1365), acordul realizat cu Nicolae Alexandru, Ludovic aminteşte în termeni generali convenţia (*pacta*) încheiată cu 20 de ani în urmă. Potrivit regelui, această convenţie prevedea recunoaşterea formală a suveranităţii regatului — prin acceptarea derivării de la puterea regală a insemnelor propriei sale puteri - şi împlinirea obligaţiilor legate de raportul stabilit; acţiunea ulterioară a lui Nicolae Alexandru avea să infirme categoric concepţia lui Ludovic cu privire la natura raporturilor dintre cele două ţări. Alte surse,

[1] *„In zilele acestui domnu venit-au Laioş craiul unguresc cu mulţime de oşti în Ţara Românească. Iar Alexandru Vodă, văzînd că nu va putea sta împotrivă-i, plecă capul şl merse la craiu cu mari daruri, cu o mie de gri vine de aur, de s-au închinat şi să făgudui că-i va da dajde pe an. De aceasta foarte bine păru craiului şi-1 dărui cu frumoase daruri si-l slobozi ca să domnească cu pace*" (Letopiseţul Ţării Rumâneşti, ed. St. Nicolaescu, RIAF, XI, 1910, p. 106 - 107).

[2] Data şi conţinutul acordului dintre Ludovic şi Nicolae Alexandru au fost diferit interpretate de istorici. Urmînd indicaţia izvorului, B. P. Hasdeu, D. Onciul, N. Iorga ş.a. au situat evenimentul la începutul domniei lui Ludovic şl l-au interpretat ca un indiciu al participării Ţării Româneşti la ofensiva împotriva tătarilor. Această interpretare a fost acceptată în istoriografia română pină la apariţia studiului lui E. Lăzărescu, *Despre relaţiile lui Nicolae Alexandru voievod ca ungurii* (R I. XXXII, 1916, p. 115—139), care a deplasat evenimentul după 1352; M. Holban, *Contribuţii la stadial raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (Problema stăpînirii efective a Severinului şt a suzeranităţii în legătură cu drumul Brăilei)* („Studii", XV, 1962, p. 329 — 335), situează reconcilierea în 1346, dar îi reduce mult semnificaţia. Argumentat a combătut Z. Piclişanu deplasarea cronologică a evenimentului, în recenzia la studiul amintit al lui E. Lăzărescu (RIR, XVII, 1947, 1-2, p. 167-168), pledînd în favoarea anului 1344, cind Ludovic s-a aflat efectiv în Transilvania; v.şi Şt. Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I „întemeietorul" pină la Mihai Viteazul*, 1970, p. 34 — 35. Întreaga chestiune a fost readusă in discuţie in timpul din urmă de S. Iosipescu, *Despre unele controverse ale istoriei medievale româneşti (sec. XIV)* („Revista de istorie", XXXII, 1979, nr. 10, p. 1967-1974).

indirecte, ne îngăduie să întregim informaţia sumară a biografului lui Ludovic şi interpretarea însăşi a acestuia.

În primul rînd, noua orientare a lui Nicolae Alexandru a readus ţara în sfera de acţiune a catolicismului. Înrregistrînd modificarea petrecută în aria de influenţă a regatului ungar, papa Clement al VI-lea, legînd mari speranţe de ceea ce era un simplu act politic, semnala în toamna anului 1345, convertirea sau înclinarea spre conversiune la catolicism a românilor din Transilvania, Sirmium şi Ţara Românească, dependenţi de Ungaria *(„olachi romani commorantes în partibus Ungarie Transilvania, Ultralpinis et Sirmiis"*); între fruntaşii români nominalizaţi de papă in acest context se aflaţi „Alexandru al lui Basarab". O asemenea desfăşurare nu se putea însă produce decît în legătura cu progresul puterii regatului ungar în răsăritul şi sud-estul Europei. Apropierea Ţării Româneşti şi a lui Nicolae Alexandru de papalitate, în condiţiile date, a fost aşadar una din consecinţele înţelegerii sale cu Ludovic[1]. Chiar dacă contactele iniţiale au fost stabilite direct, prin misionari franciscani, reacţia regelui Ungariei, pentru care, la fel ca şi pentru predecesorii săi, prozelitismul confesional era un instrument de dominaţie politică, a readus curînd desfăşurarea raporturilor în acest domeniu pe făgaşul dorit: organizarea catolicismului din Ţara Românească a fost aşezată sub oblăduirea episcopiei transilvănene. Strîns legată de această orientare politică şi confesională a fost căsătoria lui Nicolae Alexandru cu catolica Clara[2].

Rostul principal al alianţei dintre Nicolae Alexandru şi Ludovic era însă, fireşte, de natură militară. Restaurarea raporturilor de cooperare între regatul ungar şi Ţara Românească a precedat probabil îndeaproape ofensiva împotriva tătarilor în spaţiul românesc şi a fost condiţia prealabilă a acesteia. Ştiri directe asupra acţiunii militare a Ţării Româneşti împotriva tătarilor lipsesc, dar eliberarea acelei părţi a ţării care se afla în aria dominaţiei tătare lasă să se întrevadă participarea celui dinţii stat românesc la ofensiva împotriva Hoardei de Aur şi a dominaţiei ei la Dunărea de Jos.

Înlăturarea dominaţiei tătare a pus capăt raţiunii principale a legăturii de cooperare restabilite intre Ludovic de Anjou şi Nicolae Alexandru. În centrul noului conflict care avea să izbucnească curînd între regatul angevin şi, Ţara Românească s-au aflat înţelesul diferit atribuit de rege şi de voievod naturii raporturilor dintre ţările lor şi, nu mai puţin, problemelor teritoriale deschise de înfrîngerea Hoardei de Aur.

Tot atît de direct implicaţi în luptele pentru înlăturarea hegemoniei tătare ca şi românii din Ţara Românească, dar probabil încă mai înainte decît aceştia, au fost cei din Maramureş şi Moldova, două autonomii politice româneşti a căror evoluţie s-a împletit în

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 489 citand din Hurmuzaki, I/2, p. 92-93
[2] N. Iorga, Istoria românilor, III, Bucuresti, 1980, p. 185-186.

această vreme. Expansiunea spre răsărit a regatelor polon şi ungar, ofensiva lor conjugată în cnezatul Halici — stat cu care Maramureşul şi Moldova au întreţinut strînse legături - le-au implicat direct în acţiune şi au precipitat procesele social-politice în curs de desfăşurare în cele doua ţări româneşti.

Semnul premergător al desfăşurărilor din care avea să rezulte cel de al doilea stat românesc, Moldova, a fost martirajul la Siret, în 1340, a doi călugări franciscani. Faptul, petrecut în plina desfăşurare a campaniilor polono-ungare la Halici şi a presiunilor confesionale care le-au însoţit, e indiciul implicării Moldovei în marile desfăşurări militare şi politice declanşate de ofensiva puterilor catolice în aria de dominaţie a Hoardei de Aur. Cu mulţi ani mai tîrziu, asupra formaţiunei sau formaţiunilor româneşti din nordul viitorului stat al Moldovei se extinde puterea regalităţii angevine. Deşi nu există încă o evidenţă documentara pentru evenimentele petrecute acum în această zonă, se poate afirma cu probabilitate că ea a fost cuprinsă în aria de dominaţie directă a Ungariei fie în 1347, în urma consolidării poziţiilor regatului în sud, manifestată prin crearea episcopiei Milcoviei[1], fie, cel urni tirziu, la 1349, odată cu lichidarea autonomiei haliciene de către regatul polon[2].

În cursul aceluiaşi deceniu, izvoarele semnalează începutul unor însemnate desfăşurări în societatea maramureşeană. Lume de sate, aflată sub conducerea unor cnezi şi voievozi, Maramureşul era una din „ţările" româneşti în curs de transformare în stat de tip feudal — proces ale cărui indicii sînt evoluţia instituţiei cneziale spre stăpînirea ereditară şi, la nivel politic, tendinţa similară a instituţiei voievodale — cînd, şi aici, a intervenit politica centralizatoare şi asimilatoare a regalităţii angevine[3].

Infiltrarea tot mai insistentă a puterii regale în comunitatea cnezial-voievodală a Maramureşului în timpul domniei lui Carol Robert şi Ludovic de Anjou s-a manifestat în primul rînd prin confirmarea stăpînirii pămâtului şi atragerea, pe această cale, a cnezilor maramureşeni în dependenţa directă a regelui, în situaţia de „*servientes regis*". Stăpinirile cneziale confirmate prin privilegii regale sînt delimitate şi reambulate de reprezentanţii capitlului unei biserici catolice; cnezii sînt atraşi în sfera de acţiune a justiţiei regale. Variatele modalităţi de afirmare a puterii regale s-au manifestat în detrimentul autonomiei tradiţionale a Maramureşului şi a voievodului „ţării". La nivelul superior, instituţia voievodatului, expresie supremă a organizării politice româneşti în această vreme, e ameninţată de instituirea

[1] Şt. S. Gorovei, *Îndreptări cronologice*, p. 105

[2] Această din urmă dată ni se pare cea mai probabilă; prezenţa lui Ludovic in Transilvania în vara şi toamna acestui an e indiciul unor însemnate acţiuni militare in zona transcarpatică; v. DIR. C, IV, p. 491—520; încă de la 11 Iulie, Ludovic vestea veneţieniior că prezenţa lui era solicitată în Transilvania (*Monumenta Hungariae Historica. Acta extera*, II, ed. Wenzel Gustav, Budapest, p. 360-361; v. şi p. 362 —363 si 370; v. şi R. Popa, lucrarea citată la nota următoare, p. 245).

[3] Pentru tot ceea ce priveşte istoria social-politică a Maramureşului, v. monografia fundamentală a lui R. Popa, Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea, Bucureşti, 1970 (cu bibliografia completă).

comitatului, instituţie a puterii regale. Comunitatea cnezilor maramureşeni, în frunte cu voievodul, tinde să fie înlocuită de congregaţia nobililor — titulari de privilegii regaje — ,sub conducerea comitelui regal.

Presiunea politicii regale asupra autonomiei maramureşene s-a intensificat simţitor sub cel de al doilea rege angevin, în legatură directă si cu politica sa răsăriteană, într-o arie cu care Maramureşul era învecinat teritorial şi cu care întreţinuse intense legături. Ameninţată grav, tot mai mult îngustată şi golită de conţinut, autonomia voievodală a Maramureşului a reacţionat înainte de a dispărea sub loviturile politicii regale. Sub conducerea lui Bogdan din Cuhea, membru al familiei voievodale cu tendinţe de transformare în dinastie feudală, se grupează adversarii politicii angevine. Înlăturat din voievodat probabil sub presiunea regalităţii, ca „infidel" faţă de coroană, Bogdan şi aderenţii săi se împotrivesc puterii regale. Opoziţia faţă de regalitate se manifestă în chipul cel mai evideftt prin acţiunile îndreptate împotriva aderenţilor maramureşeni ai acesteia în fruntea cărora se aflau neamul lui JDragoş din Giuleşti. în 3349, regele Ludovic, denunţă în termeni vehemenţi acţiunea lui Bogdan, devenit între timp „infidel notoriu", şi a nepotului său de frate, luga, care au izgonit pe Jula, fiul lui Dragoş, şi pe ai săi din satele lor Giuleşti şi Niereşti, pentru că refuzaseră să se asocieze acţiunii lor politice. Begele ordonă voievodului Ioan, alt nepot al lui Bogdan şi frate al lui Iuga, să-l reaşeze pe Jula în stăpînirea satelor sale, în prezenţa reprezentantului comitelui de Maramureş şi a obştii cneziale a ţării.

Intervenţia lui Ludovic, necesară pentru a impune punctul de vedere regal şi pentru a înclina balanţa puterii în societatea maramureşeană în sensul aderenţilor politicii sale, a dat rezultatele aşteptate. Acţiunea regală a triumfat împotriva actului voievodal al lui Bogdan, care prefigurase procesele de hiclenie prin confiscarea domeniului Dragoşeştilor. în anii următori, facţiunea regală domină în Maramureş; sprijinită hotărît de rege, ea recompensează sprijinul regal prin participarea la campaniile regale la răsărit de Carpaţi. În 1360, Dragoş din Giuleşti e răsplătit de Ludovic pentru meritele sale deosebite la înfrîngerea răscoalei Moldovei -„*terra nostra moldovana*" - readusă în dependenţa regalităţii ungare[1]. Cu această menţiune a diplomei regale, legătura, desigur mult mai veche, între desfăşurările politice din Maramureş si Moldova ajunge la nivelul evidenţei documentare.

Tăcerea izvoarelor cu privire la evenimentele de la sud şi răsărit de Carpaţi după succesul ofensivei antitătare e întreiuptă în 1359 cînd, brusc, informaţii din direcţii diferite semnalează înseninate desfăşurări, în cadrul cărora mişcarea de emancipare politică a românilor se precipită, luînd o nebănuită amploare.

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 490.

Lupta împotriva hegemoniei angevine. Semnalul răscoalei împotriva regatului ungar care îşi întinsese dominaţia peste Carpaţi a venit din Ţara Bomânească, al cărei voievod, NicolaeAexandru (1352—1364), a imprimat din 1359 un nou curs politicii ţării sale.

Anii precedenţi aduseseră lui Ludovic un considerabil spor de putere şi prestigiu. Războiul victorios pe care îl purtase împotriva Veneţiei l-a adus în stăpînirea ţărmului dalmat (1358), iar campaniile întreprinse în Serbia, îndata după sfirşitul confruntării cu republica lagunelor, au readus sub dominaţia sa teritoriile pierdute de regat în deceniile anterioare (1359). În urma acestor victorii, poziţia de forţă a regatului ungar în sud-estul Europei a sporit considerabil.

Sporul de putere al regatului ungar s-a resimţit si în spaţiul românesc, unde politica lui Ludovic de Anjou ia forme tot mai asupritoare, îndeosebi prin încercarea sa de a exercita o dominaţie directă. Indiciul nemijlocit al acestei politici e privilegiul acordat la 25 iunie 1358 de Ludovic negustorilor din Braşov, cărora le asigură libera trecere spre Dunăre. Prin acest privilegiu, Ludovic făcea act de suveranitate într-o zonă care fie aparţinea Ţării Româneşti, fie era revendicată de aceasta, în acelaşi timp[1], prin acest act regele Ungariei lipsea Ţara Românească de excepţionalul izvor de venituri care era vama percepută de-a lungul unei însemnate artere a comerţului internaţional.

Mai mult încă decît acest indiciu, gravitatea asupririi angevine e revelată de răscoala însăşi a românilor de la sud şi răsărit de Carpaţi în 1359. Fapt nou, sau doar prima oară ilustrat de izvoare, împotrivirea faţă de dominaţia regatului se produce concomitent în Ţara Românească şi Moldova.

Actul care a consacrat ruptura între Nicolae Alexandru şi Ludovic de Anjou a fost crearea, în acord cu Patriarhia din Constantinopol, a mitropoliei Ţării Româneşti, în temeiul acestui acord, „marele voievod"— titulatură care exprimă întîietatea voievodului de Argeş faţă de ceilalţi voievozi — , e investit şi cu titlul de „avthentis", adică „autocrat", „domn de-sine-stăpînotor", „samodîrjeţ". Acest nou titlu exprima nu numai o putere sporită înăuntru, în raport cu ceilalţi voievozi şi cu boierimea, dar şi o înălţare a statutului ţării pe plan extern; implicaţia principală de politică externă a noului titlu era revendicarea pentru domn a unei puteri de sine stătătoare, derivată direct de la Dumnezeu şi nu de la altă putere lumească. Dar această revendicare înfrunta direct suzeranitatea lui Ludovic, pretenţia acestuia de a avea

[1] Istoricii români au Interpretat privilegiul lui Ludovic pentru negustorii braşoveni fie ca un indiciu al dominaţiei efective a regelui augevin la răsărit şi sud de Carpţi, fie ca o manifestare a suzeranităţii pe care o exercita sau o revendica în aceste teritorii; între cel dintîi se află N. Iorga, *Istoria comerţului romanesc*, I, ed. 2, Bucureşti, 1925, p. 61; E. Lazărescu, citat şi urmat de Gh. Bratianu, *Les drois de liongrie et les Prind paules roumaines au XIV siecle*, (BSHAR, 28, 1947, p. 86 — 87). Cea de-a doua interpretare e reprezentată cu precădere de P. P. Panuitescu, *Mircea cel Bătrîn si suzeranitatea ungurească*, Bucureşti, 1918, p. 5 şi de M. Holban, *Contribuţii la sludiul raportărilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină. Problema stăpânirei efective a Severinului şi a suzeranităţii In legătură cu drumul Brăilei* („Studii", XV, 1962, nr. 2, p. 318-342)

dreptul să-l investească pe voievodul „transalpin" în voievodatul Ţării Româneşti. Actul din 1359 al lui Nicolae Alexandru în cooperare cu Bizanţul era contestarea categorică a pretenţiei lui Ludovic de a exercita o autoritate superioară asupra Ţării Româneşti.[1]

Cîţiva ani mai tîrziu, în 1365, cînd, eliberat de alte preocupări pe care i le crea politica sa de expansiune în multiple direcţii, Ludovic a proclamat razboiul împotriva Ţării Româneşti unde domnea acum Vladislav, fiul lui Nicolae Alexandru, regele Ungariei a denunţat vehement afirmarea caracteului de sine- stătător al puterii lor de către fostul şi actualul voievod.[2]

Proclamaţia regală exprimă cît se poate de clar atît situaţia nouă creată de actul din 1359 al lui Nicolae Alexandru — revendicarea domniei autocrate şi toate implicaţiile ei —, cît şi pretenţia de suzeranitate a lui Ludovic şi în deosebi varianta de suzeranitate pe care o preconizase în raporturile sale cu Ţara Românească.

Dar crearea mitropoliei Ţării Româneşti în cooperare cu Bizanţul mai însemna şi înfruntarea unui alt aspect al politicii lui Ludovic de Anjou: prozelitismul catolic. Conferind bisericii ortodoxe din ţara sa o organizare superioară, obţinută de la Patriarhia din Constantinopol, care coordona efortul de indiguire a "progreselor catolicismului în lumea ortodoxa"[3], Nicolae Alexandru a pus stavilă încercării lui Ludovic de a smulge, Ţara Românească confesiunii răsăritene şi de a o converti la catolicism sub controlul ierarhiei ecleziastice a regatului său. înfiinţarea mitropoliei, Ţării Româneşti în 1359 a dat ţării în acelaşi timp un izvor direct de legitimare a puterii domnului autocrat, în legătură cu una din cele două surse de legitimitate ale lumii europene medievale, şi o organizare ecleziastică în opoziţie directă cu tendinţele prozelitismului angevin. Prin acest act, Nicolae Alexandru a desăvîrşit instituţional emanciparea Ţării Româneşti de sub tutela regatului angevin, proces iniţiat cu arma în mînă de către tatăl său[4].

Odată cu acţiunea Ţării Româneşti s-a produs şi răscoala Moldovei împotriva dominaţiei ungare, instaurată în anii precedenţi. Singurele informaţii provin din diploma acordată de rege la 20 martie 1360 lui Dragoş, fiul lui Jula, care şi-a cîştigat merite deosebite în „restaurarea" dominaţiei angevine în ceea ce regele numea „*ţara noastră a Moldovei*", ţară care îşi face acum apariţia sub numele ei în izvoare : „*Drept aceea, prin aceste rînduri voim să ajungă la cunoştinţa tuturor ca înălţimea noastră, aducîndu-si aminte de feluritele fapte de*

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 491 citand din Hurmuzaki, XIV/1, p. 1-6: cf. Ş. Papacostea, *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les Roumains de Transylvanie: une nouvoelle source* (RRH, XVII, 1978, 3, p. 391—392).
[2] Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, p. 132 citand ca sursa Hurmuzaki, I1/2, p. 92-93 şi DRH, D, I, 1977, p. 78-80.
[3] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 490 citand pe O. Halecki, op. cit., p. 49-52.
[4] Ş. Papacostea, op. cit., p. 392-393.

credinţă şi de preastrălucita vrednicie a credincioaselor slujbe ale lui Dragoş, fiul lui Gyula, credinciosul nostru român din Maramureş, slujbe pe care ştim că le-a făcut şi le-a adus majestăţii noastre, potrivit cu cerinţele stăiii şi putinţei lui, în cele mai multe treburi şi războaie ale noastre, încredinţate şi date în seama lui şi mai cu osebire în reaşezarea ţării noastre, a Moldovei („...in restauratione terre nostre Moldavane...") potrivit iscusitei sale vrednicii, cînd a întors cu veghetoare grijă şi cu neobosită strădanie pe calea statornicei credinţe ce trebuie păstrată către coroana regească pe mulţi români răzvrătiţi, rătăciţi din calea credinţei datorate.."[1].

Expediţia în Moldova s-a desfăşurat sub comanda lui Ludovic sau sub supravegherea sa directă din Transilvania, unde regele s-a aflat la sfîrşitul anului 1359 şi la începutul anului 1360[2].

Participarea cnezimii maramureşene la expediţia din Moldova şi locul deosebit care i-a fost rezervat a avut nu numai însemnătate militară dar şi politica. Ea a fost urmarea înţelegerii de către Ludovic a imposbilităţii de a stăpîni direct Moldova şi a încercării sale de a menţine sub controlul său ţara românească de la răsărit de Carpaţi, cu concursul cnezilor maramureşeni. Emancipată în deceniul precedent de vechile relaţii cu tătarii şi cu cnezatul Halici — acestea din urmă aveau să se mai menţină un timp sub raport ecleziastic —, ţara românească de la răsărit de Carpaţi marchează acum, în urma răscoalei din 1359, un pas în direcţia afirmării autonomiei şi identităţii ei prin căpetenia românească — strict legată însă de puterea regală — sub conducerea căreia a fost pusă[3], în însuşi actul lui Ludovic ea apare ca o ţară românească aparte, care intră acum în harta politică a Europei sub numele ei istoric.

Vag şi mitic însemnătatea faptului a fost înregistrată şi de tradiţia istorică a întemeierii Moldovei, care atribuie începuturile statului „descălecatului" lui Dragoş, în 1359[4]. Integrată în letopiseţe în vremea cînd reconcilirea între primele două dinastii ale Moldovei a fost înfăptuită pe plan istoriografic de Ştefan cel Mare, tradiţia a legat începuturile Moldovei de numele lui Dragoş şi nu de acel al lui Bogdan. Paradoxal la nivelul gîndirii moderne, faptul e deplin explicabil în mentalitatea epocii, mult mai sensibilă faţă de un act de „fundaţie", de „întemeiere", cu toate limitele lui, decît la modificarea politică, oricît de importantă, survenită odată cu realizarea neatîrnării.

---

[1] Idem

[2] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 490 citand pe Mihalyi, *Diplome maramureşene*, p. 37 — 39.

[3] "*Moldova lui Dragoş nu era decit o căpitănie regală. Dar Ludovic, chemind pe un voievod mirarnureşan, nu o făcea numai pentrucă regalitatea cea nouă, franceză, se sprijinea pe astfel de milltes, de cavaleri, pretutindeni, ci pentrucă recunoştea prin aceasta chiar caracterul românesc al ţinutului cucerit*" (N. Iorga, *Istoria românilor*, III, 1937, p. 209).

[4] Interpretarea cronologica corectă a acestei convergenţe între ştirea cuprinsă de actul lui Ludovic de Anjou în favoarea lui Dragoş şi tradiţia moldoveană a întemeierii se afla la I. Mihalyi, op. cit., p. 40, nota 1.

Paralel cu acţiunea regelui Ludovic de recuperare a Moldovei, prin mijlocirea lui Dragoş, s-a desfăşurat probabil şi acţiunea militară a regatului polon de aducere a ţării sub suzeranitatea sa. Potrivit lui Jan Dlugosz, principala sursă care a conservat amintirea acestui episod controversat, polonii, chemaţi de unul din pretendenţii în luptă pentru puterea supremă în Moldova, Ştefan, au pătruns în ţară dar au fost înfrînţi de fratele acestuia, Petru, şi de ai săi, cu concursul celor pe care izvorul menţionat îi numeşte „*provinciales hungarorum*", denumire care îi desemnează probabil pe maramureşeni şi care, în orice caz, indică o legătură cu Ungaria angevină.

Expediţia polonă în Moldova, a cărei realitate în zilele lui Cazimir a fost contestată de unii istorici, fără argumente decisive, a avut probabil loc în anul indicat de Dlugosz sau în anii imediat următori[1]; ea a fost urmarea apelului răsculaţilor împotriva dominaţiei ungare, în 1359, în virtutea vechilor legături ale ţării cu Haliciul, ale cărui interese fuseseră acum preluate de regatul polon. Acţiunea militară polonă a marcat cea dinţii înfruntare de interese între Polonia şi Ungaria pentru Moldova, rivalitate care avea să devină în deceniile următoare, una din realităţile dominante ale relaţiilor internaţionale în Europa răsăriteană.

Înăbuşită în 1359 de expediţia regală ungară, răscoală Moldovei a triumfat cinci ani mai tîrziu, cînd localnicii izgonesc descencendenţii lui Dragoş şi îl instaurează la cîrma ţarii pe Bogdan, "infidelul notoriu" al regelui în Maramureş.

---

[1] Expediţia polonă în Moldova în vremea lui Cazimir cel Mare a fost foarte diferit Interpretată de specialiştii istoriei Moldovei şi al relaţiilor moldo-polone în evul mediu. Dezbaterea s-a fixat atît asupra realităţii înseşi a acestei expediţii în zilele lui Cazimir, contestată de unii istorici, cit şi asupra datei cind ea s-a petrecut şi a identităţii personajelor implicate in acţiune. Fără a intra în detaliul problemei, indicăm cîteva din concluziile noastre cu privire la acest mult discutat episod. Autenticitatea însăşi a faptului ni se pare dacă nu indiscutabilă cel puţin foarte probabilă, dat fiind ca cele două izvoare principale care ni-1 comunică, Jan Dlugosz, Historiae polonicae libri XIII (Opera omnia ed. A. Przezdziecki, t. XII, p. 277 — 278) şl Fillppo Buonaccorsi Callimachus, Vita et mores Sbignei cardinalis, ed. I. Lichonska, Varsavie, 1962, p. 28 — 32, îl înregistrează similar în ceea ce priveşte nucleul desfăşurării şi deosebit în privinţa cadrului în care o plasează. Pentru ambii istorici expediţia polonă, la care a participat bunicul cardinalului Sbigniev Olesnicki, ce a avut loc în timpul lui Cazimir — Dlugosz indică chiar anul 1359 —, a înregistrat succese lniţiale şi s-a incheiat cu o înfrîngere; atraşi într-o pădure, ai cărei copaci fuseseră dinainte tăiaţi, pentru a fi rostogoliţi asupra invadatorilor, polonii au fost striviţi sub povara lor.
Atît Dlugosz cit şi Callimachus încadrează aceste date elementare — cunoscute probabil din însemnările familiei Olesnicki, cu care ambii s-au aflat în strînse legături — într-o fabulaţie bogată. In vreme însă ce la Callimachus încadrarea e de domeniul ficţiunii pure, de inspiraţie umanistă, la Dlugosz ea se întemeiază pe solidele sale cunoştinţe de istorie a Moldovei în secolul al XV-Iea. Şi Dlugosz însă şi-a redactat pasajul avînd în faţă un model clasic din care s-a inspirat sub raportul formal, Titus Livius, cum s-a dovedit tn timpul din urmă; cf. Wl. Madyda, Iohannes Longinus Dlugosi als Vorlaufer des Humantsmus in Polen (Renaissance und Humanismus in Mitttl und Osteuropa, II, Berlin, 1962, p. 187-188).
Dacă, aşa cum credem, faptul a fost real şl s-a petrecut în timpul lui Cazimir cel Mare, data nu poate fi decît sau cea indicată de Dlugosz, 1359, cînd în Moldova a avut loc înfruntarea între doua direcţii politice antagoniste, sau, cel mal tîrziu, în anii imediat următori, în legătură cu evenimentele petrecute în 1359; pentru relativ bogata bibliografie consacrată evenimentului, v. C. Racoviţă, *Inceputurile suzeranităţii polone asupra Moldovei* (RIR, X, 1940, p. 240—244); P. P. Panaitescu, Din istoria luptei pentru independenta Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independentă ale ţărilor romane,) „Studii", IX, 1956, p. 95-115); I. Corfus, *Pagini de istorie romanească în noi publicaţii polone* (AIIAI, V, 1968, p. 218-219); mai recent. Şt. S. Gorovei, op. cit., p. 115—118.

Evenimentele petrecute în Moldova în 1364 — 1365 şi desfăşurările din anii următori în cele două ţări româneşti sînt strîns legate de evoluţia generală a situaţiei în Europa răsăriteană şi sud-estică, în funcţie de o nouă etapă a cruciadei, deschisă în anii anteriori. Succesele regelui Ciprului, Petru I de Lusignan, în lupta împotriva turcilor din Asia Mică — cucerirea Adaliei la 24 august 1361 — au trezit speranţe disproporţionate în comparaţie cu faptul care le-a declanşat. Incitat de acest succes şi influenţat de regele însuşi, care a întreprins în anii următori un turneu de propagandă în Europa pentru a cîştiga sprijin în vederea unei mari acţiuni împotriva islamului, papa Urban al V-lea proclamă la 12 aprilie 3363 cruciada generală (*passagium generale*) pentru anul 1366.

Spiritul cruciadei s-a propagat şi în Europa central-răsăriteană; popasul regelui Ciprului la Cracovia, la curtea polonă, a fost prilejul unei importante reuniuni de capete încoronate şi alte personalităţi, care şi-au dat asentimentul la programul de cruciadă al lui Petru I de Luszgnan, devenit acum program papal. Dar protagoniştii cruciadei din această parte a Europei nu intenţionau să se angajeze în ţinuturile îndepărtate spre care îi chema regele Ciprului. Cruciada lor avea să se desfăşoare, ca şi în trecut, în aria cuprinsă în propriul lor program de expansiune teritorială.

Două mari iniţiative adoptate de Ungaria şi Polonia în anii imediat următori reuniunii de la Cracovia şi neîndoielnic în legatură nemijlocită cu acesta au adus o nouă însemnată modificare în situaţia politică a Europei răsăritene şi sudestice. In primăvara anului 1365, Ludovic de Anjou întreprinde o mare expediţie la Vidin, oraş pe care îl cucereşte nu mult timp după aceasta, şi îl încoiporează în regat, luîndu-l în captivitate pe ţarul Sracimir; în anul urmator, 1366, după pregătiri începute cu ani în urmă, Cazimir cucereşte Vladimirul, reintegrind astfel sub stăpînirea sa directă sau indirectă, cu titlu feudal, cea mai mare parte a vechiului cnezat rus apusean desprins din Rusia Kieviană[1].

La începutul anului 1365, Ludovic se afla în conflict deschis cu Ţara Românească, unde de curînd instauratul în domnie Vladislav I (Vlaicu) continua direcţia politică iniţiată de Nicolae Alexandru în 1359 şi cu Moldova, care se sustrăsese de curînd dominaţiei sale. Două acte emise de rege la cîteva săptămini distanţă — 5 ianuarie şi 2 februarie 1365 — înregistrează în acelaşi timp conflictul care îl opunea celor două ţări şi a doua manifestare simultană a luptei acestora pentru emanciparea de sub hegemonia angevină. Rezistenţa celor două ţări s-a integrat dealtminteri într-o acţiune mai largă de opoziţie faţă de dominaţia regatului angevin.

Actul regal din 5 ianuarie 1365 anunţă pregătirea campaniei împotriva Ţării Româneşti, care părea astfel condamnată să devină prima ţintă a noilor iniţiative ale Ungariei

---

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 491 citand din P. W. Knoll. op. cit., p. 165-167.

angevine în cadrul general de acţiune stabilit la Cracovia. Actul de convocare a oastei regatului înşiră capetele de acuzaţie împotriva politicii lui Nicolae Alexandru şi a fiului şi succesorului său Vladislav care în esenţă se reduc la unul: refuzul de a recunoaşte supremaţia regelui şi îndeosebi dreptul acestuia de a controla viaţa politică a ţării lor.

Când pregătirile pentru campania proclamată împotriva Ţării Româneşti erau în plină desfăşurare, Ludovic înregistra vestea răscoalei din Moldova, de unde fusese izgonit Bale, fiul lui Sas, succesorul lui Dragoş la conducerea ţării pe care regele se îndîrjea să o considere încă „a sa". Actul regal din 2 februarie 1365 trece asupra lui Balc şi alor săi domeniul maramureşan al voievodului Bogdan şi al fiilor săi, „*necredincioşi învederaţi ai noştri, pentru blestemata lor vină de necredinţă, din aceea că acel Bogdan şi fiii săi, fulgeraţi de diavolul, duşmanul neamului omenesc..., plecînd pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră ţară moldoveană uneltesc să o păstreze spre paguba maiestăţii noastre*"[1]. Luînd act de rebeliunea lui Bogdan şi a fiilor săi şi, observaţie semnificativă, „*pentru ca nebunia lor să nu fie cumva pildă altora, care ar cuteza fapte asemănătoare*", regele casează toate actele întocmite în favoarea lor. Moldova, de unde fugise Balc, „*nu fără vărsarea sîngelui său însuşi şi îndurarea de răni cumplite şi cu moartea crudă a fraţilor şi rudelor sale şi a multor slujitori de ai lui*"[2], era aşadar pierdută pentru regatul angevin. Formula mărcii regale sub un voievod român, de strictă fidelitate faţă de rege, eşuase. Cel de al doilea stat român îşi găsise la rîndul său drumul spre existenţa de-sine-stătătoare, care avea să fie consolidată, ca şi cea a Ţării Româneşti, printr-un şir de lupte împotriva tendinţelor restauratoare ale regalităţii angevine.

Cele două ţări au evoluat în direcţii diferite de politică internaţională în deceniul următor. După cucerirea Vidinului de către Ludovic Ţara Românească, mai direct expusă presiunii militare şi politice a regatului ungar, ajunge la un compromis cu acesta. Cel mai tîrziu în toamna anului 1366, cînd Vladislav e desemnat de rege ca „*voivoda noster transalpinus*"[3], reconcilierea era realizată. Reconciliere precară, întrucît dominaţia directă a lui Ludovic la Vidin creia o situaţie deosebit de primejdioasă pentru Ţara Românescă, ameninţată acum şi din sud de puterea regelui angevin.

Pentru Ludovic stăpîuirea Vidinului era un avantaj strategic şi politic considerabil pe care era firesc să-l exploateze în scopul de a aduce Ţara Românească la un regim de strictă dependenţă; pentru Vladislav, înlăturarea primejdiei sporite odată cu instalarea trupelor ungare la Vidin era o necesitate elementară.

---

[1] Stefan S. Gorovei – *Intemeierea Moldovei.Probleme controversate*, Iasi , Ed.Universitatii, 1994, p. 181

[2] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 491 citand pe I. Mihalzi, op. cit., p. 56-58.

[3] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 491

Conflictul dintre regele Ungariei şi domnul Ţării Româneşti generat de acest antagonism fundamental şi alimentat de situaţia creată în banatul de Vidin, unde populaţia se afla în stare de răscoală împotriva dominaţiei augevine, a izbucnit violent la sfîrşitul anului 1368. Vladislav s-a arătat refractar faţă de solicitările regale de a participa la reprimarea răscoalei pe care probibil chiar o sprijinea. Cum atitudinea domnului român constituia o problemă pentru situaţia regatului la Vidin şi pentru întregul program balcanic şi de cruciadă al lui Ludovic, regele se hotărăşte să elimine primejdia şi organizează o dublă acţiune militară, de la Dunăre şi din Transilvania, de zdrobire a forţei militare a Ţării Româneşti (iarna 1368— 1369). Oastea transilvăneană însă, după unele succese iniţiale, a fost înfrîntă la cetatea Dîmboviţei, iar cea la Dunăre nu a reuşit - dacă ştirea cronicii ungare nu se referă la un fapt ulterior - decît să ocupe cetatea Severinului[1]. Luind iniţiativa în urma respingerii asaltului lui Ludovic, Vladislav trece la rîndul său Dunărea şi intră în Vidin cu sprijinul localnicilor[2].

Dublul succes, defensiv si ofensiv, al Ţării Româneşti a modificat sensibil situaţia la Dunărea de Jos. Compromisul realizat între rege şi domn în urma acestor desfăşurări exprimă fidel rezultatul înfruntării lor, în cadrul larg al raportului de forţe general dintre regatul ungar şi Ţara Românească.

Modificarea cea mai însemnată s-a produs în privinţa statutului Vidinului. Renunţînd la formula dominaţiei directe, Ludovic a permis restaurarea lui Sracimir, eliberat din captivitatea ungară, dar ca vasal al regelui, încadrat în sistemul de alianţe patronat de acesta. Acţiunea lui Vladislav la Vidin a imprimat aşadar o sensibilă deviere programului balcanic al regelui Ungariei.

Pe plan bilateral, noua reconciliere dintre rege şi domn, care a lărgit clauzele înţelegerii anterioare, din 3366, a acoperit domeniile esenţiale ale raporturilor dintre Ţara Românească şi regatul ungar : teritorial-politic, militar, comercial şi confesional.

Ca şi înţelegerile anterioare ale regalităţii angevine cu Basarab I şi Nicolae Alexandru, acordul încheiat de Ludovic cu Vladislav a însemnat confirmarea statului unitar constituit între Carpaţi şi Dunăre. Dar pentru a readuce şi menţine Ţara Românească în sistemul de alianţe al regatului, prin mijlocirea raporturilor feudo-vasalice, Ludovic concedează domnului român, cu titlu de feuda, Severinul— încă înainte de conflictul din 1368-1369 — şi Făgăraşul. Calitatea de ban al Severinului şi de duce al Făgăraşului e înscrisă în titlul lui Vladislav în noiembrie 1369, alături de recunoaşterea suzeranităţii regale. În cadrul

[1] Pentru evenimentele din 1368 — 1369, v. M. Holban, *Contribuţie la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină*, p. 32—50; cf. Şt. Ştefănescu, op. cit., p. 42 — 43; N. Constantinescu, Vladislao I, 1364—1311, Bucureşti, 1979, p. 103—125 (şi bibliografia aferentă).

[2] Intrarea lui Maieu la Vidin şi reacţia localnicilor împotriva călugărilor franciscani care procedaseră la convertirea in masă a populaţiei, sub protecţia autorităţilor regale, a intrat larg în circuitul informaţiei contemporane

relaţiilor exprimate lacome de termenii titlului lui Vladislav, domnul îşi desfăşoară activitatea militară la sudul Dunării, în sensul politicii lui Ludovic, lupta cu turcii şi cu aliaţii lor din taratul de Tîrnovo[1].

Din punct de vedere comercial, adică al statutului însemnatei artere a comerţului internaţional care lega Europa centrală, prin Ungaria şi Transilvania — îndeosebi Braşovul — de gurile Dunării şi Marea Neagră, Ţara Românească înregistrează un însemnat succes. Dacă privilegiul acordat de Vladislav negustorilor braşoveni la 20 ianuarie 1368 a creat acestora un statut deosebit de favorabil, îndeosebi pe calea Brăilei[2]; totuşi pentru Ţara Românească, faptul marchează un însemnat progres faţă de încercarea din 1358 a lui Ludovic de a asigura braşovenilor o zonă de imunitate vamală pînă la Dunăre. Ţara Românească se impusese aşadar ca partener la beneficiul vamal al activităţii comerciale care lega Marea Neagră de Europa centrală.

În sfîrşit, sub raport confesional, Vladislav acceptă numirea unui sufragan al episcopului Transilvaniei în Ţara Românească, reînnoind o situaţie care data din vremea predecesorului său.

Cooperarea restaurată în 1369 între Vladislav şi Ludovic de Anjou nu avea să fie mult mai durabilă dccît cea anterioară. Reconcilirea nu acoperise decit parţial factorii de antagonism dezvoltaţi în deceniile anterioare. O întreagă evoluţie de politică generală a înclinat balanţa în favoarea acestor factori în 1373.

Adeziunea lui Ioan al V-lea Paleologul la unirea cu biserica romană, acceptată în principiu în 1365 —1366, cu prilejul călătoriei împăratului la Buda, şi perfectată în 1369, la Roma, crease un context favorabil relansării cruciadei împotriva otomanilor, acţiune strict condiţionată de papalitate de restaurarea unităţii creştine, sub conducerea ei.

Dar gestul împăratului nu a fost urmat de contravaloarea aşteptată. În ciuda unui şir de acţiuni - între care se înscriu şi luptele lui Vladislav cu otomanii – noua cruciadă de salvare a Bizanţului nu a avut loc. Pierzând iniţiativa preluată cu succes în 1365—1366, mai ales prin recucerirea Gallipolei de către Amedeu de Savoia, puterile catolice au dat otomanilor posibilitatea de a se redresa, înfrângerea zdrobitoare suferită de sîrbi la Cirmen în septembrie 1371 a redat otomanilor iniţiativa şi a modificat situaţia politică în Peninsula Balcanică. După ce a aşteptat zadarnic cruciada, Bizanţul, unde factorii bisericeşti, larg sprijiniţi de populaţie, erau refractari cooperării cu Apusul, cu preţul Unirii, înclină spre acceptarea suzeranităţii turceşti, în primăvara anului 1373, cînd Ioan al V-lea Paleologul îl însoţeşte pe Murad intr-una

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 493, citand din Hurmuzaki, I/2, p. 148-149; DRH, D, I, p. 98-99.
[2] Idem, citand din Hurmuzaki, I/2, p. 148-149.

din campaniile sale din Asia Mică, noua orientare a politicii bizantine era fapt împlinit[1]. Ea avea să antreneze în anii următori şi alţi factoii politici din Europa răsăriteană şi sud-estică, ameninţaţi de expansiunea regatului ungar şi de prozelitismul său confesional.

Din anul 1373, dacă nu chiar din 1372, încep să apară şi indiciile redeschiderii conflictului între Ţara Românească şi regatul angevin. În martie 1373, Ludovic interzice importul sării din Ţara Românească în regatul său, în mai 1373, papa Grigore al XI-lea proclamă interdicţia vînzării mărfurilor de interes strategic, arme, fier etc., „turcilor şi românilor schismatici"[2], semn al modificării direcţiei de politică externă a Ţării Româneşti. În vara anului următor,1374, unii boieri din Ţara Românească, răsculaţi desigur împotriva domnului, se refugiază în Ungaria, iar Ludovic îşi rezervă încă atitudinea; faptul e indiciul tensiunii care se instaurase în raporturile dintre regele Ungariei şi domnul român, dar care nu ajunseseră încă la conflict deschis. Scurt timp după aceasta, domnul Ţării Româneşti pierde posesiunile ţinute cu titlu feudal de la Ludovic. Cel mai tîrziu în 1376, dacă nu încă din anul precedent, războiul a izbucnit între cele două ţări; el s-a integrat într-una din cele mai mari încercări a popoarelor aflate în aria de expansiune a regatului angevin de a se elibera de sub presiunea sau dominaţia acestuia.

Moldova, sub Bogdan, s-a menţinut în afara influenţei regatului angevin. Încercările lui Ludovic de a readuce ţara, în acest interval, sub controlul său au eşuat, în ciuda unor repetate acţiuni militare de recuperare întreprinse de ostile regatului. Izvorul narativ ungar, estrem de laconic în această privinţă, nu cuprinde nici un detaliu asupra cronologiei sau desfăşurării luptelor pentru apărarea independenţei Moldovei sub Bogdan; el consemnează însă rezultatul final al luptei, respingerea încercărilor regelui Ungariei de a restaura vechea stare de lucruri în voievodatul de la răsărit de Carpaţi.

Politica lui Bogdan a fost continuată şi dezvoltată de succesorul său Laţcu (circa 1369—circa 1377)[3]. Pe planul afirmării statale, domnia lui Laţcu s-a manifestat hotărît prin două acţiuni însemnate, care probabil nu au fost decît desăvîrsirea unor iniţiative ale lui Bogdan: apropierea de Polonia, urmare a unei elementare căutări de sprijin extern împotriva

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 495, citand din G. Ostrogorski, Storia dell impero bizantino, Torino, 1963, p. 486. Potrivit bizantinismului sîrb, înţelegerea turco-bizantină datează din 1372. Răsturnarea cursului politic la Bizanţ se explică atît prin ineficienţa cruciadei cit şi prin ostilitatea totală faţa de unirea cu biserica romană a celei mai mari părţi a populaţiei şi a factorului de decizie care era biserica. Ca alternativă la această alianţă cu Apusul a fost concepută formula alianţei panortodoxe, de unde o serie de iniţiative ale Patriarhiei faţă de statele care aparţineau confesiunii răsăritene, şi în cele din urmă, cînd aceasta s-a dovedit la rîndul ei ineficace, împăcarea cu otomanii.

[2]Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 496, citand din Hurmuzaki, I/2, p. 207.

[3] Pentru domnia lui Laţcu şi opţiunile sale politice, v. studiul fundamental al lui Jan Sykora, *Poziţia internaţională a Moldovei în timpul tui Laţcu: luptă pentru independenţă şi afirmare pe plan extern* („Revista de istorie", 29, 1976, p. l135 — 1151).

presiunii constante a regatului angevin, şi stabilirea unei legături directe cu papalitatea; cele două acţiuni au fost dealtminteri strîns legate între ele, întrucît legătura cu papalitatea s-a stabilit prin mijlocirea ierarhiei catolice a Poloniei şi neîndoielnic cu ştiinţa legalităţii polone.

Ca urmare a acestor iniţiative, Laţcu a obţinut din partea Curiei papale, în schimbul acceptării confesiunii catolice, un scaun episcopal la Siret, desprins din dioceza Haliciului şi aşezat în subordinea directă a papalităţii. „Ducele" Moldovei — titlu pe care îl acorda papa lui Laţcu -, consolida prin legătura stabilită cu papalitatea statutul internaţional al „ţării" sau „ducatului" său, Moldova[1].

Apogeul si destrămarea puterii angevine în Europa răsăriteană. În 1370, la moartea lui Cazimir cel Mare, coroana polonă a revenit, conform convenţiilor încheiate între conducătorii regatelor ungar şi polon, regelui Ludovic de Anjou. Uniunea dinastică realizată acum între cele două regate i -a adus regelui Ungariei un considerabil spor de putere, consolidînd tendinţele sale hegemonice în răsăritul şi sud-estul Europei[2]. Dominaţia regatului ungar şi tendinţa de a o extinde asupra popoarelor din aria sa de expansiune se resimt acum cel mai apăsător. Paralel cu efortul de expansiune teritorială şi dominaţie politică se manifestă în formele cele mai riguroase, prozelitismul confesional al regelui angevin. Pretutindeni, cucerirea şi dominaţia au fost însoţite de un necruţător efort de convertire la catolicism.[3] Dar, la fel ca în trecut, opresiunea a declanşat o puternică reacţie împotriva unui efort de dominaţie care nega dreptul la autonomie într-una din zonele ei cele mai sensibile pentru omul medieval, confesiunea.

Semnalul noii orientări, a reacţiei împotriva presiunii catolicismului, a venit de la Bizanţ, care după eşecul politicii de cooperare cu Apusul latin şi după înfrîngerea principilor sîrbi de către otomani în toamna anului 1371 s-a decis la înţelegere cu noua putere în ascensiune rapidă. Situaţia creată de acest acord a fost folosită de Patriarhia constantinopolitană — cîştigată la doctrina isihastă a călugărilor atoniţi - pentru a bloca progresul catolicismului în aria de civilizaţie bizantină, în sud-estul Europei ca şi in lumea rusă apuseană, expuse deopotrivă presiunii politice şi confesionale a regatului ungar.

Manifestarea cea mai răsunătoare a politicii Patriarhiei Constantinopolului în această etapă, în scopul reconstituirii unităţii lumii ortodoxe pentru rezistenţa împotriva prozelitismului catolic, a fost reconcilierea cu biserica sîrbă. O ambasadă solemnă a bisericii sîrbc a fost primită fastuos la Constantinopol de împărat şi Patriarh: anatema care apăsa asupra bisericii sîrbe, după proclamarea unilaterală a Patriarhiei sub Ştefan Duşan, a fost

---

[1] N. Iorga, Istoria românilor, III, p. 224.
[2] Pentru faza finală a domniei lui Ludovic, cînd a cumulat cele două coroane, v. monografia lui J. Dabrowsld, Ostatnte lata Ludowika Wtelktego 1370—1382, Krakow, 1918, apud Ş. Papacostea, op. cit., p. 402-407.
[3] Ş. Papacostea, op. cit., p. 402-407.

înlăturată şi drumul spre cooperare între Serbia şi Bizanţ era astfel deschis. În acelaşi timp, prin noul patriarh de Tîrnovo, Euthimie, biserica bulgară era şi ea cîştigată la doctrina isihastă şi la colaborarea panortodoxă[1]. Solicitudinea Patriarhiei din Constantinopol s-a întins şi asupra Rusiei apusene, fostul cnezat Halici-Volhinia, supus acum unei puternice presiuni confesionale din partea catolicismului. Numit de patriarh în funcţia de mitropolit al Kievului, Rusiei şi Lituaniei, Ciprian Ţamblac a avut sarcina de a cuprinde în frontul rezistenţei ortodoxe zonele întinse ale diocezci sale[2].

Vasta acţiune diplomatică a Patriarhiei constantinopolitane a precedat îndeaproape una din cele mai puternice reacţii ale popoarelor din sud-estul şi răsăritul Europei împotriva dominaţiei angevine. În 1376 si 1377 Ludovic de Anjou a trebuit să înfrunte una din cele mai grave şi întinse răscoale împotriva sistemului său de dominaţie pe toată aria cuprinsă de efortul său hegemonie.

În sud, primejdia venea de la otomanii sultanului Murad, coalizaţi cu bulgarii taratului de la Tîrnovo şi sprijiniţi de Imperiul bizantin, de unde pornise, pe plan spiritual, iniţiativa reacţiei antilatine. Ţara Românească, ale cărei raporturi cu regatul ungar re deterioraseră în anii precedenţi, intră la rîndul ei în conflict deschis cu acesta[3]. Dacă lipsesc indicii despre adeziunea Serbiei la acţiunea antiungară — plauzibilă în contextul reconcilierii sîrbo-bizantine, — e sigur însă că banul Tvrtko al Bosniei, antrenat de curînd, asumă acum titlul de „rege din mila lui Dumnezeu", fapt care, fără a însemna neapărat ostilitate declarată faţă de dominaţia ungară, a atras inevitabil slăbirea acesteia în Peninsula Balcanică[4]. Ansamblul poziţiilor dobândite în sud prin eforturile perseverente desfăşurate încă din primii ani de domnie ai lui Ludovic era ameninţat să se destrame ca urmare a acţiunii forţelor ostile coalizate.

Succesul campaniei împotriva adversarilor săi din sud i-a îngăduit lui Ludovic să-şi concentreze eforturile în nord şi în răsărit, unde poziţiile regatului său erau tot atît de grav ameninţate.

În toamna anului 1376, lituanienii invadează în masă teritoriile polone, inclusiv cele din Euaia apuseană. Izvoarele, foarte lacunare, nu dezvăluie pricinile acestei acţiuni, dar

---

1 Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 497, citand din A. E. Tachiaos, Le mouvement hesychaste pendant les demieres decentes du XIV-e siecle („Klironomia", V, 1974, I, p. 118).

2 Legătura dintre politica balcanică a patriarhiei şi cea desfăşurată în lumea rusă a fost subliniată de Serban Papacostea - *Geneza statului in Evul Mediu romanesc,* Ed. Corint, Bucuresti, 1999, citand ca sursa pe J. Meyendorff, *Alexis and Roman: a study in Byzantine-russian relations (1352—1354)*, 1967, p. 287).

3 N. Iorga*, Studii şi documente*, XII, p. 275 — 276; M. Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină*, p. 55 — 56.

4 Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 498, citand pe M A. Huber, Ludwig I.von Ungarn und die Ungarischen Vasallenlander „Arthiv fur osterreichische Geschichte", XXXVI, 1885, 1-2, p. 43-44. Interpretările asupra sensului acţiunii lui Tvrtko în raport cu Ungaria sînt variate.

concomitenţa ei cu reacţia adversarilor din sud-estul european ai regatului ungar, lasă să se întrevadă că invazia lituaniană, coroborată cu rezistenţa lumii ruse ortodoxe faţă de presiunea catolicismului, s-a integrat în ceea ce a fost ultima mare răscoală împotriva dominaţiei ungare în zilele lui Ludovic de Anjou. Eliberat de primejdia din sud, Ludovic lansează, îu acelaşi an 1377, o mare campanie în nord[1].

Departe de a fi ocolit Moldova, marile convulsiuni din anii 1376 — 1377 s-au resfrînt puternic asupra situaţiei ei politice. Deşi foarte obscure, evenimentele, care s-au succedat rapid, pot fi surprinse, dacă nu in deta¬liul lor, cel puţin în sensul general al desfăşurării lor.

Domnia lui Laţcu, ca şi cea a lui Vladislav al Ţării Româneşti, încetează în împrejurările create de răscoala antiangevină a popoarelor din sud-estul şi răsăritul Europei. Moldova lui Laţcu, ameninţată de uniunea personală polono-ungară, s-a asociat probabil adversarilor regelui Ungariei sau cel puţin a păstrat o expectativă ostilă. Sosit în Transilvania-in iulie sau cel mai tîrziu în august 1377, Ludovic s-a îndreptat spre teritoriile ruse apusene pentru a-i înfrunta pe lituanieni. Succesul repurtat i-a inspirat proiectul de a desprinde cnezatele ruse apusene de coroana polonă pentru a le aduce sub autoritatea celei ungare, proiect care avea să devină curînd realitate[2]. La sfîrşitul lunii septembrie 1377, cnezii Alexandru şi Boris Koriatovici au primit „ducatul Podoliei" cu titlu de feud de la coroana ungară, în legătură directă şi imediată cu expediţia împotriva lituanienilor, înainte de declanşarea acesteia, concomitent cu desfăşurarea ei sau, încă mai probabil, după încheierea ei, în cadrul politicii regale de recuperare a poziţiilor pierdute, a avut loc episodul „domniei" moldovene a lui Jurg Koriatovici[3]. Episod foarte scurt, căruia i-a pus capăt o răscoală a localnicilor, sprijiniţi de o invazie lituaniană, prilej de îmbogăţire a martirologului franciscan cu doi noi martiri căzuţi pentru credinţă în Moldova, la Şiret. Dar noi mari victorii ale oştilor ungare şi ale celor ale ordinului teuton împotriva lituanienilor în 1378 au făcut posibilă restabilirea situaţiei şi în Moldova, care reintra în sfera de influenţă a regatului angevin, sub o nouă domnie, a lui Petru I. Ca şi predecesorul său Laţcu, Petru acceptă confesiunea catolică,

---

[1] Pentru izvoarele care semnalează invazia lituaniană în Polonia în 1376, v. Ghe. Bratianu, *Originile si formarea unitatii romanesti* Ed. Universitatii A.I. Cuza, Iasi, 1998 citand din J. Dabrowski, Oslatnie lata Ludowika Wtdktego, p. 303—306

[2] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 493, citand din G. Rhode, op. cit., p. 235—236, fixează data desprinderii de drept a cnezatelor ruse apusene de coroana polonă şi alipirea lor la coroana ungară în iarna 1373 — 1379.

[3] Rolul lui Jurg Koriatovici în viaţa politică a Moldovei e anterior domniei lui Petru I (N. Iorga, *Studii şi documente*, I— II, Bucureşti, 1901, p. XXVII); el nu a fost însă un exponent al unei reacţii ortodoxe, cura au crezut N. Iorga şi alţi istorici români, ci un instrument al politicii lui Ludovic de Anjou în Europa răsăriteană. Cnezii lituanieni din familia Koriatovici instalaţi în Podolia, la o dată incertă, au întreţinut raporturi de fidelitate constante cu Cazimir şi apoi cu Ludovic (v. P. W. Knoll, op. cit., p. 244 — 246 şi nota precedentă). Sfîrşitul stăpinirii Koriatovicilor în Podolia e legat de un act de fidelitate faţă de coroana ungară.
Pentru apartenenţa lui Jurg Koriatovici la catolicism, v. observaţiile pertinente ale lui Gh. Moisescu, op. cit., p. 106.

dar sub egida regatului angevin. Un rol deosebit în patronajul bisericii catolice din Moldova a revenit mamei lui Petru, Margareta[1].

Şi Ţara Românească pare să se fi reconciliat cu regatul ungar sub semnul hegemoniei restaurate a lui Ludovic de Anjou, în ultimii ani de domnie a acestuia. Dreptul acordat de Urban al VI-lea minoriţilor din vicariatul Bosniei de a înfiinţa mănăstiri în Serbia şi în Ţara Românească („*in partibus Rascie et Basarat*) în iunie 1379, instituirea unor inchizitori în Ţara Românească şi Moldova, la 1 aprilie 1381, dar mai presus de toate înfiinţarea, la 9 mai 1381, a episcopiei catolice a Argeşului, din iniţiativa lui Ludovic de Anjou şi în dependenţă de ierarhia ecleziastică superioară a regatului ungar, sîut semnele reintrării Ţării Româneşti, în timpul domniei lui Radu I, în orbita puterii angevine, restabilită după grelele înfruntări din 1377. Anii care au urmat pînă, la moartea lui Ludovic au fost vremea apogeului puterii politice a regelui Ungariei; ei s-au caracterizat şi prin cea mai grea apăsare a politicii sale confesionale asupra popoarelor dominate, în scopul de a le aduce la unitatea de credinţă, în spiritul indicaţiilor papalităţii din Avignon, dar mai ales pentru a se asigura de fidelitatea lor[2].

Dispariţia regelui Ludovic în 1382 şi criza puterii centrale în regatul ungar in anii următori au provocat rapida dezagregare a sistemului său de dominaţie în sud-estul şi răsăritul Europei. Statele aduse şi readuse de regele anjrevin sub puterea sa se desprind din nou din aria de dominaţie a regatului ungar şi îşi redobîndesc libertatea de acţiune. Moldova, revenită sub autoritatea lui Ludovic după evenimentele din 1377, se orientează hotărît spre regatul polon, care, unit cu Lituania din 1385, recuperează printr-o acţiune militară decisivă teritoriile ruse apusene. La Lwow, în 1387, Petru Muşat angajează hotărît Moldova, prin jurămîntul de fidelitate faţă de Vladislav Iagello în direcţia cooperării cu Polonia, în acelaşi timp, el iniţiază negocieri cu Patriarhia din Constantinopol care avea să confere Moldovei un scaun metropolitan, iar domnilor ei titlul de „autocrator" sau „samodîrjeţ", „de-sine-stătător", care exprimă noul statut al ţării. La sfîrşitul domniei lui Petru Muşat sau la începutul celei a succesorului său, Roman, care asumă titlul de domn „de la munte pînă la mare", Moldova, devine stat pontic şi îşi realizează unitatea teritorială prin absorpţia formaţiunei sau

[1] La 26 ianuarie 1378, papa Grigore al XI-lea acordă „doamnei" Moldovei, Margareta de Siret („nobili mulieri Margarethae de Cereth, dominae Valachiae Minoris") dreptul ca duhovnicul ei să-l poată acorda iertare deplină de păcate, „*in articulo mortis*" (Acta Gregorii Pp. XI, 1370—1318, ed. A. L. Tăutu, Roma, 1966, p. 493—494); nu e lipsit poate de interes pentru istoria Moldovei în această vreme faptul ca papa Grigore al XI-lea a acordat în acelaşi timp un privilegiu similar lui Alexandru Koriatovici, cneaz al Podoliei (ibidem, p. 494).
Margareta nu era catolică din naştere, cum s-a crezut mult timp, ci convertită la catolicism: „*Dominus ipsorum aliquando corversus fuit ad fidel nostram catholicam et specialiter mater sua domina Margarita per unum fratrem predicatorem vicarlum generalem illarum para um*". In vara anului 1378, Ludovic nu era încă decis să se oprească la această soluţie şi întrevedea încă posibilitatea restaurării descendenţei lui Dragos în voievodatul Moldovei; posesiunile pe care le-a acordat la 20 august 1378 lui Balc, Dragos şl lui Ioan urmau să fie ţinute de aceştia.
[2] Ş. Papacostea, op. cit., p. 402 — 407.

formaţiunilor teritoriale din sudul ţării şi prin lichidarea resturilor dominaţiei tătare[3]. Asocierea Ţării Romaneşti, sub Mircea, la alianţa cu Polonia, prin mijlocirea Moldovei, în scopul de a preîntîmpina revirimentul regatului ungar şi al pretenţiilor sale de dominaţie adus din nou cele două ţări române în aceiaşi tabără, de data aceasta în lumina documentaţiei istorice.

In intervalul de jumătate de secol care s-a scurs de la începutul ofensivei pentru înlăturarea dominaţiei tătare la răsărit de Carpaţi şi pînă în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea s-a desăvîrşit emanciparea politică a Ţării Româneşti şi Moldovei, în lupta împotriva Hoardei de Aur şi apoi a regatului angevin, care s-a străduit să-şi asigure un control efectiv asupra lor.

Cîteva decenii după Ţara Românească, Moldova îşi afirmă identitatea statală şi respinge încercările repetate ale regatului angevin de a-i impune dominaţia, în acelaşi interval care a asigurat succesul final al luptei celor două ţări împotriva hegemoniei ungare, s-a desăvîrşit şi organizarea lor statală, prin înzestrarea cu instituţiile fundamentale ale statului medieval de-sine-stătător: domnia autocrată şi scaunul metropolitan, dependent direct de Patriarhia din Constantinopol.

Evoluţia spre statul de-sine-stătător s-a desăvîrşit în cooperare cu Bizanţul, opţiune esenţială în istoria celor două ţări, care a însemnat implicit şi opoziţia făţişă faţă de politica confesională a regatului angevin.

Constituite în cursul secolului al XIV-lea şi consolidate prin crearea instituţiilor neatîrnării, cele două state româneşti îşi dezvoltă organizarea internă, îşi afirmă interesele vamale şi comerciale în raport cu politica comerciala a celorlalte puteri, îşi fixează marile opţiuni de politică externă. State independente, cu o neatîrnare cîştigată prin lupte îndelungate, Ţara Românească şi Moldova erau pregătite să înfrunte noile mari încercări care aveau să ameninţe în deceniile şi secolele următoare existenţa lor statală.

[3] Idem, *La începuturile statului moldovenesc. Consideraţii pe marginea unui izvor necunoscut* (SMIM. VI, 1973. p, 43-59).

CAPITOLUL III
ORGANIZAREA DE STAT A MOLDOVEI ÎN PERIOADA EVULUI MEDIU DEZVOLTAT

3.1. Organele centrale ale puterii

3.1.1. Forma de guvernământ şi regimul politic

Depăşirea perioadei de trecere şi instaurarea sistemului de organizare medievală a reprezentat un progres în dezvoltarea istorică a poporului român, manifestat sub raport economic, social, politico-instituţional şi cultural.

In Moldova, dat fiind procesul intern de constituire a structurilor statale, nu a existat o subrogare a cuceritorilor în drepturile patrimoniale ale Statului roman, ca în Occident, urmată de distribuirea de către căpetenii a unor teritorii sub formă de beneficii sau feude oamenilor de arme (*anirustioni*), în calitate de vasali (celt. *gwas* = lat. med. *vassus*), ca în cazul tipic al francilor. În calitatea sa de stăpân al întregului teritoriu al ţării, domnul avea un drept de proprietate eminentă (*dominium eminens*), adică un drept real asupra întregii proprietăţi private funciare din ţară, suprapus celorlalte forme de proprietate subordonată, existente asupra aceloraşi domenii[1].

Această prerogativă dădea domnului ţărilor române anumite drepturi când era vorba de înstrăinarea domeniilor şi anume: confirmarea prin hrisov domnesc, "*darea calului* "şi retractul. Spre deosebire de aceasta, formele proprietăţii funciare introduse în Transilvania de către noii veniţi au fost determinate de raporturile dintre Statul ungar ("*Sfânta coroană*") şi rege, pe de o parte şi obştile săteşti autohtone pe de altă parte, având într-o primă etapă, ca orice sistem legat de "*modul de producţie asiatic*", un caracter de Drept public şi care, cu

[1] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 345 citand pe G. BRĂTIANU, *Sfatul domnesc şi adunarea stărilor in Ţările româneşti în cadrul istoriei generale*, în "Anal.Acad.Rom. Mem. Secţ. Ist., S. III, tom. XXVIII, mem. 7; tom. XXIX, mem. 1946-1947.

timpul, s-a transformat (datorită şi unor influenţe externe) într-o structură feudală de tip occidental.

Imunităţile feudale au apărut în epoca medievală timpurie în strânsă legătură cu stratificarea societăţii agrare. Ele erau consacrate în diplome, redactate în chip analitic şi detaliat pentru asigurarea privilegiilor beneficiarului şi pentru înlăturarea oricărui conflict dintre acesta şi slujbaşii domnului sau ai regelui[1]. Formulele stereotipe ale cancelariilor din Moldova şi Ţara Românească (" *uric cu tot venitul*", "*ocină şi ohabă* ") erau formule menite să dea expresie juridică întăririi domnului, acordate în temeiul dreptului de proprietate eminentă actelor juridice privitoare la mutaţiunile de proprietate, asigurându-le publicitatea şi opozabilitatea *erga omnes*.

Ca forme de guvernământ, evul mediu pe teritoriul României a cunoscut, în principal, aceleaşi structuri comune tuturor ţărilor europene din această epocă: monarhie descentralizată, monarhie reprezentativă pe stări, monarhie absoluta şi republici orăşeneşt[2]i.

Dacă monarhia descentralizată ("*fărâmiţarea feudală*"[3]) a existat sporadic în Transilvania, în cadrul Statului ungar format pe baze clanale, ca în general în evul mediu, în schimb în Moldova şi Ţară Românească, datorită formelor specifice de formare pe baze teritoriale, n-a fost posibilă o astfel de fărâmiţare politică; în schimb, monarhia reprezentativă pe stări a fost bine reprezentată în toate cele trei Ţări Române, forma cea mai avansată realizându-se în Transilvania.

Dezvoltarea acestei forme de guvernământ în Ţările Române a scos la iveală d notă aparte şi anume faptul că adunările de ţări, începând prin a fi folosite de către puterea centrală pentru întarirea autorităţii sale (ca în Franţa, Spania şi Rusia) au sfârşit prin a fi utilizate de marii potentaţi în propriile lor interese, în scopul slăbirii Puterii centrale, cum s-a întâmplat în Germania şi Polonia.

Monarhia absolută îşi va face apariţia de-abia în ultima perioadă a evului mediu, în tranziţia spre epoca modernă (a doua umătate a secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XlX-lea), în timp ce republicile orăşeneşti, cunoscute în restul Europei (Veneţia, Genova, oraşele hanseatice, Novgorod) sunt mai bine reprezentate în cetăţile săseşti din Transilvania, cu conducere şi statute proprii şi numai ocazional în Moldova şi Ţara Românească, Baia, Târgovişte), beneficiind de unele privilegii.

In cadrul formei de guvernământ a monarhiei reprezentative pe stări, se pot distinge în Ţările Române, în linii mari, două regimuri politice: un regim de concentrare a

[1] Idem, citand pe AL. BUZESCU, *Domnia în Ţările Române până în 1866*, Bucureşti, 1943, 333 pag.
[2] Florin Constantiniu**,** *O istorie sincera a poporului roman,* Ed. Univers enciclopedic Gold, Bucuresti, 2010, p. 98 citand pe G.D. FLORESCU, *Divanele domneşti din Ţara Românească*, I, Bucureşti, 1943, p. 134
[3] G. BRĂTIANU, *Sfatul domnesc şi adunarea stărilor in Ţările româneşti în cadrul istoriei generale*, în Anal.Acad.Rom., 1980, p.121

puterii în mâna şefului statului, sprijinit de păturile producătoare libere pentru care poate folosi denumirea de "*regim domnesc*" sau "*voievodal*" şi un alt regim, caracterizat prin acapararea unor prerogative domneşti de catre marii boieri şi prin agravarea situaţiei producătorilor direcţi şi care a fost denumit, fără a întruni acceptul unanim, "*regim nobiliar*"[1].

Regimul domnesc prezenta următoarele trăsături caracteristice: se întemeia pe un aparat administrativ central puternic, subordonat domnului, folosea un corp de dregători-ostaşi ce depindeau direct de Capul Statului, includea în Sfatul domnesc numai boierii cu dregătorii ii acorda unele avantaje păturilor producătoare (ţărani şi târgoveţi) pentru a diminua în acest chip puterea marii boierimi. Regimul nobiliar, la rândul său, se caracteriza prin rolul precumpănitor acordat marii boierimi în conducerea ţării, prin "alegerea" domnului de către grupările boiereşti, care îi controlau şi activitatea sa internă şi externă ("*matcă fără ac*"- cum era considerat Petru Şchiopul), prin asigurarea unei poziţii privilegiate noii nobilimi în temeiul principiului *habeas corpus* şi a unor *pacta et conventa* impuse domnului, prin administrarea directă a veniturilor ţării, prin acapararea de domenii, prin extinderea rezervei senioriale, prin aservirea producătorilor direcţi şi prin sporirea rentei feudale în muncă.

Dacă sub raport economic fenomenul consolidării poziţiilor marilor stăpâni de domenii este general pentru cele trei Ţări Române, sub raport politic în Moldova regimul nobiliar, analizat teoretic de marii cărturari ai vremii, a avut în practică o sferă şi un conţinut relativ redus, datorită modului specific de formare a clasei stăpânitoare din "*căpetenii confederate*" şi nu din "*aristocraţie gentilică*" cu tendinţe centrifuge.[2]

Monarhia absolută va cunoaşte şi ea două regimuri politice: cel fanariot şi cel regulamentar, având corespondent în Transilvania regimul iosefini si şi cel postiosefinist.

În ansamblul formelor de stat, regimurilor politice din Ţării Române au constituit în secolele XIV-XVIII, datorită particularităţii lor, un element de diversitate, în timp ce unitatea s-a concretizat, în principal, în forma de guvernământ ce le-a asigurat, totodată, şi încadrarea în sistemul european. Realizarea pentru scurt timp, în 1600, a unificării politice a celor trei Ţări Române de către Mihai Viteazul a constituit dovada concretă a acestei realităţi (pe care Gaspar Bojtinus, istoricul oficial al principelui Gabriel Bethlen, o considera ca o "*lege inevitabilă a destinului*"[3], sigiliul oficial având stemele reunit ale celor trei ţări, iar titulatura de "*domn al Ţării Româneşti, Ardealului şi a toată Ţara Moldovei*"[4] o formulă pe

---

[1] Ghe. Bratianu, *Originile si formarea unitatii romanesti* Ed. Universitatii A.I. Cuza, Iasi, 1998, p. 167 citand pe L.P. MARCU, *Forme de guvernământ şi regimuri politice din Ţările Române în orânduirea feudală*, în "Revista română de drept X, 1968, nr.10

[2] Ghe. Bratianu, *Originile si formarea unitatii romanesti* Ed. Universitatii A.I. Cuza, Iasi, 1998, p. 98, citand pe L.P. MARCU, *Forme de guvernământ şi regimuri politice Ţările Române în orânduirea feudală*, în "Revista română de drept, X, 1968, nr.10

[3] Idem, p. 99 citand pe P.P. PANAITESCU, *Marea adunare a tarii, instituţie a orânduirii feudale în Ţările Române*, în "'Studii ", X, 1957, p. 109

[4] Idem, p. 100

care apoi alţi domni o vor considera, pe drept cuvânt, ca o aspiraţie firească a unui popor unitar prin origine, limbă, viaţă economică şi instituţională.

3.1.2 Domnia

În Moldova şi Ţara Românească, domnia a folosit modelul bizantin în multe din elementele structurii sale: titulatura domnului, puterea lui absolută, concepţia teocratică asupra puterii domneşti cu consecinţele sale, doctrina virtuţilor imperiale, asocierea la domnie etc. Calitatea de suveran apare în titulatura şi însemnele domniei. Astfel titulalura de "voievod" (*dux*) şi "stăpân" (*dominus*) dădea expresie majestăţii feudale, la fel ca şi cuvântul *IO* din titulatură, pus de unii în legătură cu cea a ţarilor bulgari, începând cu Ioan Asan, de alţii cu diplomatica bizantină, deşi nu este exclusă nici folosirea pronumelui personal, la care singularul nu era lipsit de valoare reverenţială, ca şi la vlahii balcanici a căror limbă o cunoşteau Asăneştii[1].

Însemnele domniei erau: a) coroana; b) buzduganul; c) sabia sau spada; d) hlamida; e)steagul; f). pecetea. O serie de însemne ale majestăţii (coroana, hlamida) continuă să apară în imaginile votive bisericeşti şi după înlocuirea lor cu elemente otomane (cuca, caftanul), ceea ce arată intrarea în tradiţie a celor naţionale, în ce priveşte stema ţării, cu motive specifice (capul de zimbru, acvila cruciferă, cu elemente din natură) şi aici au intervenit schimbări, deoarece "*când apoi a ajuns sub puterea păgânului i s-a adăugat o semilună pe fondul alb*"- afirmă călătorul polon Bartolomeu Paproki, care ignora probabil faptul că soarele şi luna erau totuşi motive populare străvechi[2].

Prerogativele domneşti erau vaste, corespunzând celor obişnuite în întregul ev mediu. Ele pot fi enunţate astfel:

a) era şeful întregii administraţii a ţării;

b) convoca Sfatul domnesc;

c) are iniţiativa legilor,

d) are iniţiativa actelor politice, declară război şi încheie pace şi tratate internaţionale;

e) este capul oştirii

f) are dreptul de a bate moneda (*jus monetae*), nereuşind întotdeauna o concordanţă deplină dintre titulatura de pe acestea şi poziţie reală;

g) primeşte şi acreditează trimişii diplomatici;

[1] Constatntin Giurescu, *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 252 citand din N. STOICESCU*, Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec.XV-XVII*, Bucureşti, 1968, p. 201

[2] Idem, citand pe E. VARTOSU, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie Ţara Românească şi Moldova până în secolul al XII-lea*, Bucureşi, 1960, p. 187

h) încheie tratate comerciale;

i) este ultima instanţă judecătorească, când nu judeca în primă instanţă;

j) stabileşte impozitele după o prealabilă consultare;

k) dispune de tezaurul ţării;

l) este deţinătorul peceţii ţării;

m) are o proprietate reală asupra domeniilor domneşti şi a celor fără stăpân (*dominium plenum*) şi de *dominium directum* asupra celor ordonate[1];

n) are drept de proprietate eminentă (*dominium eminens*) asupra întregului teritoriu al ţării;

o) are drept de alibinat asupra bunurilor străinilor decedaţi pe teritoriul ţării;

p) încuviinţează alegerea capilor Bisericii, înmânându-le însemnele demnităţii, ceea ce, aşa cum remarcă D.Cantemir "*nici unul dintre principii creştini nu-1 mai au în afară de ţarul rusesc*"[2].

Instituţia locţiitorilor domneşti a fost folosită în monarhia medievală numai până la începutul secolului al XVII-lea, şi doar pentru perioada în care domnul ales de ţară nu ajunsese la majorat. Mai târziu, când domnul era întărit sau chiar numit de turci, locţiitorii domneşti erau mai frecvent folosiţi în cazul lipsei domnului din scaun şi mai ales pentru timpul scurs de la investitură până la înscăunare. Spre deosebire de "regenţi "ce lucrau în numele domnului, locţiitorii din secolele XVII-XVIII ("ispravnicii de scaun" sau "caimacamii") lucrau în numele lor propriu şi semnau actele ca atare.

3.1.3. Adunările de stări

Originea adunărilor de stări la români trebuie căutată nu în reuniunea sub arme a membrilor valizi ai tribului, ca în statele "barbare" provenite direct din destrămarea formei de organizare primitivă, ci în tradiţia vechilor sfaturi de obşte ale comunităţilor teritoriale şi în dubla practica bizantină atât a unor adunări laice cu o structură de stări mai puţin bine cristalizată decât în occident, cât şi a unor adunări ecleziastice, soboare mixte de clerici şi de mireni ce înfăţişau structura de stare a societăţii, aşa cum o concepea Biserica. La aceasta s-au adăugat tendinţele, "regimului nobiliar "de a impune un caracter feudal adunărilor de stări româneşti prin imitarea unor modele transilvane şi polone.

Intr-o clasificare ce s-a impus, adunările de stări în Ţările Române, după obiectul lor, puteau privi probleme interne sau externe[3]. In funcţie de teritoriu, ele se deosebeau în

[1] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 254 citand pe I.C. FILITTI, *Despre vechea organizare administrativă Principatelor Române*, Bucureşti, 1935, p. 190

[2] P.P. PANAITESCU, Marea adunare a ţării, instituţie a orâduirii feudale în Ţările Române, în '"Studii ", X, 1957, nr. p, 163-175.

[3] L.P. MARCU, Forme de guvernământ şi regimuri politice Ţările Române în orânduirea feudală, în "Revista română de drept, X, 1968, nr.10, p. 51.

generale şi regionale sau provinciale. După procedura de convocare, ele puteau fi întrunite de domn din iniţiativă proprie sau sub presiunea unor categorii sociale, în sfârşit, sub raportul valorii lor juridice, adunările de stări pur consultative se deosebeau de cele de ale căror decizii domnul era obligat să ţină seama. De regulă, adunările luau decizii ce constituiau doar un aviz pentru domn, iar acesta din urmă, printr-un act emanat de cancelaria sa, transforma hotărârea adoptată de adunare într-un document de stat obligatoriu[1].

În ce priveşte efectivele adunărilor, în Moldova ele par a nu fi depăşit două sute de persoane, mai adesea o sută - o sută douăzeci, putând scădea până la treizeci; adunările mai numeroase par a fi fost în Ţara Românească cele din 1596, 1631,1746, iar în Moldova, în afară de cea de la "Direptate" (1457), care a ales ca domn pe Ştefan cel Mare, cele din 1574, 1741/1742, 1749, 1765/1767.

3.1.4. Sfatul domnesc

Format din boierii mari cu care domnul se consulta în problemele cârmuirii, acesta a luat fiinţă încă de la constituirea statelor de sine stătătoare. Compoziţia sa a evoluat de la o majoritate de boieri fără dregători (secolul XIV-XV) la una de dregători (a doua jumătate a secolului al XV-lea) şi a ajuns să fie constituit exclusiv din dregători (secolele XVI-XVII); numărul membrilor a variat, oscilând în jur de doisprezece[2].

Dregătorii care intrau în compunerea Sfatului în secolele XVI-XVII (prima jumătate) au fost în Ţara Românească: marele ban, vornicul, logofătul, spătarul, vistiernicul, comisul, paharnicul, stolnicul, postelnicul, clucerul, sulgerul şi pitarul.

In Moldova, de la Ştefan cel Mare au intrat în Sfatul domnesc şi pârcălabii cetăţilor, care apoi s-au împuţinat, dispărând din Sfat până în secolul al XVII lea. în secolele XVI-XVIII intrau în compunerea obişnuită a Sfatului: marele logofăt, vornicul Ţării de jos şi al Ţării de sus, hatmanul, postelnicul, spătarul, paharnicul, vistiernicul, în total opt dregători, la care se adăugau patru ierarhi bisericeşti[3].

Sfatul domnesc avea atribuţii multiple ce corespundeau, în linii mari, prerogativelor domneşti: politice, juridice, financiare, bisericeşti, militare. Şedinţele Sfatului domnesc erau închise sau publice, în funcţie de obiceiul dezbaterii: cele care dezbăteau o problemă de Stat erau secrete, iar cele judecătoreşti erau în principiu publice[4].

3.1.5. Dregătoriile centrale

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 341

[2] Constantin Giurescu, *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 231, citand din G.D. FLORESCU, Divanele domneşti din Ţara Românească, I, Bucureşti, 1943.

[3] Idem

[4] Constantin Giurescu, *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 233 citand din I.C. FILITTI, Despre vechea organizare administrativă Principatelor Române, Bucureşti, 1935

Dregătoriile centrale s-au dezvoltat şi dregătorii s-au înmulţit odată cu consolidarea Statului medieval. Atribuţiile dregătorilor nu erau limitate rigid, domnul delegând adesea unuia din ei o sarcină ce intra în atribuţiile altui dregător.

Până la reforma lui Constantin Mavrocordat din 1741, dregătorii nu aveau leafă, ci erau răsplătiţi prin danii domneşti de sate sau ocine, scutire de dări, concedare de venituri, taxe de judecăţi etc. în fruntea ierarhiei se aflau marii dregători din serviciul Statului, iar la baza acesteia cei din serviciul domnului sau al Curţii[1].

Dregătorii erau numiţi şi revocaţi de domn; la numire sau confirmare, ei depuneau jurământ solemn de credinţă faţă de domn.

Dregătorii centrali, după însemnătatea funcţiei, se împărţeau în mari şi mici, iar după participarea lor la Sfatul restrâns al domnului se făcea distincţia între "*boieri de sfat*" şi "*boieri de divan*"[2]. După un criteriu combinat ce ţinea seama atât de caracterul predominant civil sau militar al dregătoriei, cât şi de destinatarul serviciilor (Stat, domn sau Curtea domnească), dregătorii pot fi împărţiţi în trei categorii:

a) dregători civili de Stat, şi anume; banul, vornicul, logofătul, vistierul, postelnicul, portarul (uşarul);

b) dregători militari de Stat, şi anume; spătarul, hatmanul, pârcălabul, armaşul, aga, serdarul, şătrarul;

c) dregători de Curte şi de servicii personale ale domnului, aşa cum erau paharnicul, stolnicul, comisul, medelnicerul, clucerul, slugerul, jitnicerul, pitarul, cămăraşul, căminarul, vameşul.

In ce priveşte atribuţiile, logofătul era şeful Cancelariei domneşti şi purtătorul sigiliului, vornicul avea în grijă administrarea ţinuturilor şi judecarea unor pricini, spătarul purta la solemnităţii spata domnească, simbol al dreptului de viaţă şi moarte asupra supuşilor, şi comanda o parte a oştirii, atribuţii militare având şi hatmanul, pârcălabul, serdarul şi marele agă, postelnicul avea în grijă camera de dormit a domnului, treburile Curţii şi supravegherea slujitorilor de aici; paharnicul turna vin în cupa domnească, luând mai întâi "*credinţă*" că nu e otrăvit şi se ocupa şi de viile domneşti, vistiernicul era "*păzitorul cel mai mare al visteriei*"[3], supraveghind veniturile şi cheltuielile.

În rândul dregătorilor se mai aflau stolnicul care pregătea bucatele la ospeţele domneşti, comisul se îngrijea de grajduri, medelnicerul turna apa de spălat pe mâini la masa

[1] Florin Constantiniu, *O istorie sincera a poporului roman,* Ed. Univers enciclopedic Gold, Bucuresti, 2010, p. 156

[2] Idem, p. 157

[3] Constatntin Giurescu, *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 271 citand din N. STOICESCU, Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec.XV-XVII, Bucureşti, 1968

domnului, clucerul supraveghea cămările domneşti, sulgerul se îngrijea de aprovizionarea cu carne, jitnicerul de culegerea şi depozitarea recoltelor, pitarul de pregătirea pâinii pentru Curtea domnească, şătrarul se îngrijea de corturile domneşti, căminarul de adunarea dijmelor cuvenite domniei, vameşul de taxele vamale, marele portar şi marele uşier de găzduirea străinilor sosiţi la Curte, armaşul de executarea hotărârilor în judecăţile domneşti[1].

Ulterior, se vor adăuga şi ajutoare de gradul doi (*vtori*) şi trei (*tretii*) pe lângă diferiţii demnitari, urmându-se un sistem cunoscut încă din ultima perioadă a Imperiului roman şi desăvârşit în Bizanţ.

3.2. Organizarea administrativă

3.2.1. Organele regionale

În Moldova, pentru strângerea veniturilor şi asigurarea ordinei, domnia a creat încă de la întemeiere organe regionale şi locale. La început, acestea erau grupate în jurţfl curţilor domneşti de Ia ţară, fiind înarmate si sub comanda unui vornic. Cea mai veche subdiviziune administrativă a fost judeţul în Ţara Românească şi ţinutul în Moldova, organizare care îşi are originea în formaţiuni anterioare întemeierii[2].

În Moldova, ţinuturile s-au format tot pe baza unităţilor geografice naturale sau în legătură cu domeniile oraşelor şi cetăţilor. In fruntea ţinuturilor, ce cuprindeau în interiorul lor cetăţi, se aflau pârcălabii, iar în celelate sudeţii. Ţinuturile cu cetăţi, în secolele XVI, XVII aveau unul sau doi pârcălabi, în afară de pârcălabii de cetăţi, mai funcţiona şi un pârcălab de ţinut; conducătorii ţinuturilor de graniţa se numeau "*starosti*".[3]

Prin reforma lui Constantin Mavrocordat din 1741, pârcălabii de ţinut au fost înlocuiţi cu ispravnicii. Ţinuturile au intrat, treptat, sub controlul administrativ a doi ispravnici. Aceştia au primit atribuţii largi, administrative şi judecătoreşti, dar limitate exclusiv la satele din ţinut, fiindu-le interzise orice act de imixtiune injustiţia orăşenească.

3.2.2. Organele locale

In Ţările Române, oraşele au apărut înainte de întemeierea statelor medievale, din necesităţi economice determinate de schimbul intern de produse şi de comerţul extern. Teritoriul oraşului cuprindea trei zone: vatra târgului, adică centrul urban compus din clădiri, împrejurimi, uliţe; hotarul târgului, format din terenul înconjurător cultivat de târgoveţi: vii, livezi, izlaz, fâneţe, mori, iazuri;

[1] Victor Spinei , *Moldova in sec.XI- XIV*, Ed.Academiei, Bucuresti, 1980, p. 71
[2] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 267 citand pe I.C. FILITTI, Despre vechea organizare administrativă Principatelor Române, Bucureşti, 1935
[3] Idem

În fine, în Moldova, ocolul târgului, compus din mai multe sate învecinate care, alcătuind o unitate gospodărească, asculta de dregătorii domneşti ai târgului şi nu de cei ai ţinutului[1].

Oraşele româneşti, ca şi comunele medievale apusene, erau colectivităţi privilegiate şi închise. Administraţia orăşenească, aproape aceeaşi în Ţara Romanească şi în Moldova, se caracteriza prin coexistenţa a două categorii de organe administrative; unele alese de colectivitatea orăşenilor, altele numite de domn sau de persoane căreia domnul îi cedase târgul. Prima categorie cuprindea pe judeţ şi pe pârgari în Ţara Românească, pe şoltuz sau voit şi pârgari în Moldova, iar în ambele ţări, ca organ suprem, adunarea generală a orăşenilor. A doua categorie cuprindea pe vornicul de târg, pârcălabul şi alţi dregători cu caracter administrativ sau fiscal[2].

3.3. Organizarea judecătorească

În Evul mediu, justiţia era exercitată în Ţara Românească şi Moldova de următoarele organe: domnul ţării, divanul (din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, departamentele), anumiţi dregători centrali sau locali (în cadrul funcţiunii lor sau a unei delegaţii speciale date de domn), unele organe orăşeneşti sau de breaslă (justiţia orăşenească), stăpânul feudal (laic sau eccleziastic) în ce priveşte oamenii de sub puterea lui, "*oamenii buni şi bătrâni*"[3] (justiţia obştii săteşti) şi clericii (justiţia eccleziastică), precum şi judecarea de către Biserică, fără a înlătura pe cea domnească, în cauzele civile sau penale legate de canoane (planşa XI)[4].

3.4. Organizarea fiscală

3.4.1. Obligaţiile fiscale. Venituri şi cheltuieli

Asigurarea unor subsidii proprii a constituit un element component şi al Statului medieval românesc, cu o organizare financiară destinată procurării venituriloi şi dirijare a cheltuielilor. Adunate la început într-un singur loc, cu timpul se face distincţie între tezaurul ţării şi veniturile ("*cămara*") domnului. Cheltuielile priveau, în principal, nevoile Curţii domneşti, dar şi întreţinerea unui aparat civil şi militar în continuă creştere, la care apoi s-au adăugat obligaţiile ocazionale către suzerani şi de lungă durată faţă de Poarta otomană[5].

---

[1] N.Stoicescu (coordinator) – Intemeierea statelor medievale romanesti , Ed. Academiei, Bucuresti, 1998, p. 92

[2] Gheorghe Bratianu, *O enigma si un miracol istoric: poporul roman, Ed. Corint, Bucuresti,2000, citand pe* P. NEGULESCU, *Istoricul judeţelor în România*, în "Revista de drept public ", XVII, 1942, p.82-I05.

[3] Idem, citand din G.G. TOCILESCU, *Organisation des anciens jurisdictions en Roumanie*, în "Revue generale du droit et des sciences politiques ", I, 1887, nr. 11, p. 81-87.

[4] Idem, mentionand ca sursa pe VAL.AL. GEORGESCU şi P.STRIHAN, *Justiţia domnească în Ţara Românească şi Moldova* (1611-1831), I, Organizarea judecătorească, 2 vol., Bucureşti, 1979-1981.

[5] Gheorghe Bratianu, *O enigma si un miracol istoric: poporul roman, Ed. Corint, Bucuresti,2000, citand pe* I.C. FILITTI, *Consideraţii generale despre vechea organizare fiscală a Principatelor Române până la*

Veniturile Statului, la începuturile sale, au provenit, în general din domeniul domnesc, din dările supuşilor pu anumite prilejuri, din plocoane la praznice, sărbători mari, nunţi în familia domnitoare, apoi din vămi şi din amenzi.

Ca şi în alte părţi, apariţia în Ţările Române a impozitului regulat şi periodic perceput trebuie pusă în legătură cu înfiinţarea oştirii permanente; având în vedere necesităţile de apărare a ţării, domnia, atunci când acorda imunităţi, scutiri de dări şi slujbe, nu renunţă aproape niciodată la bir şi la oaste în favoarea privilegiaţilor, cum face cu unele obligaţii în natură şi în muncă, ceea ce arată importanţa celor dintâi pentru veniturile Statului.

După principiul aşezării lor[1], dările se împărţeau în:

a) dări în repartiţie (birurile), la a căror aşezare se ţinea seama de potenţialul fiscal al contribuabililor, de ansamblul bunurilor materiale şi;

b) dările de cotitate (dijmele din cereale, vin, vite mici, stupi), la care se avea în vedere materia impozabilă.

După forma în care se plăteau, dările erau în muncă, în natură şi în bani. în secolul al XV-lea şi în prima jumătate a secolului al XVI-lea au predominat dările în natură şi în muncă; începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cele mai multe din ele se convertesc în dări în bani, acestea fiind predominante în secolul al XVII-lea şi aproape exclusiv în secolul al XVIII-lea.

Dacă până la mijlocul secolului al XVI-lea obligaţiile faţă de turci erau, în general, neînsemnate, după instaurarea dominaţiei otomane ele devin pentru locuitorii Ţărilor Române o povară din cele mai apăsătoare. Astfel, spre sfârşitul veacului al XVI-lea din totalul veniturilor Ţării Româneşti, 30% mergea la Poartă, iar la sfârşitul secolului al XVII-lea aproape 50% lua acelaşi drum; la fel stăteau lucrurile şi în Moldova.

Categoriile fiscale au fost identice cu clasele şi categoriile sociale ("*stările*"[2]) şi în evul mediu românesc, ca de altfel pretutindeni.[3] Se poate afirma că obligaţiile fiscale, raportate la categoriile sociale ale contribuabililor, erau invers proporţionale: cu cât cineva se afla mai sus în ierarhia feudală, cu atât era supus la mai puţine obligaţii fiscale, povara fiind suportată de păturile inferioare ale societăţii. Marii boieri, mănăstirile şi clerul înalt, până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea beneficiau de privilegii fiscale, de scutiri de dări otale sau parţiale.

Regulamentul Organic, Bucureşti, 1935, pag. 53

[1] Gheorghe Bratianu, *O enigma si un miracol istoric: poporul roman, Ed. Corint, Bucuresti,2000, citand pe* P.P. PANAITESCU, *Tezaurul domnesc. Contribuţii la studiul finanţelor feudale în Ţara Românească şi în Moldova*, în "Studii ", XIV, 1961, nr.l, p. 49-95.

[2] Idem, citand pe I.C. FILITTI, Consideraţii generale despre vechea organizare fiscală a Principatelor Române până la Regulamentul Organic, Bucureşti, 1935, p. 34

[3] N.Stoicescu (coordinator) – Intemeierea statelor medievale romanesti , Ed. Academiei, Bucuresti, 1998, p. 152

Spre sfârşitul secolului al XVII-lea, în ambele ţări fiscul mparte populaţia în două mari categorii:

a) breslele fiscale şi;

b) birnicii, categorie ce cuprindea ţărănimea.

Deosebirea dintre ele consta în numărul şi greutatea sarcinilor fiscale pe care le suportau: mai puţine (între 3 şi 15) şi mai uşoare la bresle, mai multe (35 - 40) şi mai grele la birnici. Criteriile ce au stat la baza împărţirii în grupuri fiscale au fost mai multe: economice, sociale, militare, administrative, teritoriale şi chiar naţionale. Astfel, marii boieri, deşi aveau aceleaşi funcţii social-economice, erau împărţiţi în două bresle, după criterii administrative; cei cu slujbe şi cei fără slujbe; negustorii erau divizaţi în bresle naţionale (români, evrei, armeni etc.)[1].

In condiţiile evului mediu, Transilvania a cunoscut trei categorii de obligaţii ce priveau ţărănimea-dependentă: faţă de Stat, de stăpânul de moşie şi de Biserică. Obligaţia fiscală principală a ţărănimii faţă de Stat era determinată de obicei, de "*venitul cămării*" (*iucrus camerae*). Plătită la început în natură, ea s-a transformat într-o dare în bani, al cărei cuantum a fost fixat prin diverse diplome regale. Tot Statului, ţăranii mai plăteau şi o dare de pământ numită *terragium* ce se achita, fie pe gospodării, fie global pe unităţi administrativei Treptat, darea funciară se va transforma într-un fel de cens (*coilecta*) pe care cu timpul aveau să-1 plătească şi comunităţile orăşeneşti.

Ţăranii dependenţi (*iobagii*) aveau obligaţii sporite şi faţă de stăpâni *("domnii de pământ"*), iar cei care erau catolici şi faţă de membrii clerului care nu se arătau mai puţin pretenţioşi, fapt ce a dus la adânci nemulţumiri şi răscoale ţărăneşti.

3.4.2. Perceperea dărilor

In ce priveşte impunerea ţi perceperea dărilor, în Ţările Române se poate constata existenţa tuturor operaţiunilor unei fiscalităţi bine organizate:

a) constatarea numărului contribuabililor şi a averii lor;
b) impunerea sau aşezarea dărilor;
c) perceperea sau strângerea lor şi;
d) urmărirea în cazul neîndeplinirii obligaţiilor.

Dacă la început birarii erau cei ce se ocupau de toate operaţiunilor legate de dările de repartiţie, mai tărziu apar organe anume pentru fiecare operaţiune fiscală. Astfel, în secolul al XVI-lea[2] se pot distinge ca organe de constatare crestătorii (rizaieli), pererubnicii şi perepisnicii; ca organe de impunere există birarii de judeţ, samnicii, zlotaşii; ca organe de percepere, birarii (bircei) şi dăbilarii (în Moldova), la care se mai adaugă şi organele de

[1] Idem, p. 141
[2] Victor Spinei , *Moldova in sec.XI- XIV*, Ed.Academiei, Bucuresti, 1980, p. 159

constrângere, aprozii şi armaşii, cu sarcina de a sili pe contribuabili la plata dărilor prin orice mijloace (planşa XX).

3.4.3. Taxele vamale

Taxele vamale sunt şi ele legate de cele mai vechi formaţiuni statale şi de începuturile vieţii urbane. Asemenea taxe se încasau la frontiere pentru orice fel de marfă, la trecerea transporturilor prin centrele urbane, cu ocazia vânzării lor şi, în sfârşit, la ieşirea din ţară. Regimul taxelor vamale a fost fixat prin convenţii[1], tratate sau privilegii comerciale, încheiate de domni cu şefii statelor cu care Ţările Române aveau relaţii comerciale, precum şi cu anumite centre comerciale străine sau asociaţii de negustori.

Punctele vamale şi cuantumul taxelor au depins de relaţiile comerciale cu alte state, de centrele urbane interne şi externe şi de drumurile comerciale ce străbăteau ţara. In afară de vama principală, mai erau vămi mari, vămi mici, vămi de hotar, vămi de strajă, vămi de uscat şi vămi de apă; unii boieri sau dregători au primit dreptul de a fixa puncte vamale, iar alţii erau chiar proprietari de vămi. Taxele vamale se plăteau pe valoare şi greutate dacă mărfurile nu se desfăceau pe loc, iar pentru vite pe cap. Cuantumul lor n-a avut stabilitate, variind după bunul plac al domnilor, al slujbaşilor vistieriei, a arendaşilor sau a celor cărora le fuseseră concesionate.

In vederea sporirii veniturilor Statului, necesare satisfacerii rapide a exigenţelor mereu crescânde ale Porţii, domnia recurgea la unele reforme ale sistemului fiscal; astfel au fost reformele domnilor Matei Basarab (1635), Antioh Cantemir (1700), Constantin Brâncoveanu (1701), Constantin Mavrocordat (1739-1741). Din totalul veniturilor Statului, în Evul mediu doar o parte infimă mergea pentru satisfacerea intereselor publice. Cea mai mare parte a sumei se împărţea între domnie, boieri şi turci.

Spre sfârşitul secolului al XVI-lea, veniturile Statului se repartizau astfel: domnia 45%, turcii 30% şi boierii 25%. Cu timpul, în secolele XVII şi XVIII partea cedată turcilor creşte, iar în Transilvania va fi preluată de autorităţile habsburgice care s-au dovedit a nu fi mai puţin exigente în materie fiscală[2].

Ca monede, în Ţara Românească circulau monede de argint, bilon şi bronz, ducatul, dinarul şi banul, iar în Moldova groşi de argint, bilon şi bronz, taleri, dinari şi orţi de argint, ducaţi de aur. Emisiunile monetare au durat până la sfârşitul secolului al XVI-lea,

[1] Constantin MihăiescuGruiu, *Moldova 13591859*, Bucureşti, 1996, p. 159160; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor (de la mijlocul secolului al XIVlea la începutul secolului al XVIIIlea),* vol. II, Bucureşti, 1976, p. 54.

[2] Gheorghe Bratianu, *O enigma si un miracol istoric: poporul roman, Ed. Corint, Bucuresti,2000, citand din* C.C. GIURESCU, *Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1927, 58 pag.

continuate apoi sporadic de Mihnea al III-lea, C.Brâncoveanu, iar în Moldova până la Gh. Duca.

3.5. Organizarea militară

După constituirea statelor medievale, vechea obligaţie a localnicilor de a participa la apărarea obştii a devenit o îndatorire faţă de autoritatea centrală şi de Stat. întrucât marea majoritate a locuitorilor trăiau încă în obşti libere, fiind proprietarii pământului pe care îl locuiau, făranii liberi alcătuiau baza oştirii ţării, în caz de mare primejdie, când se decreta ridicarea generală la oaste, aşa-numita "*oastea cea mare*"[1]. Situaţia a fost diferită în Transilvania, unde din cauza aservirii în masă a autohtonilor de către stăpânitorii unguri, îndatoririle militare ale iobagilor luaseră aspectul de plată a dărilor militare, subsidii, lucru la cetăţi, obligaţia de întreţinere a armatei etc.

Chemarea la oaste se făcea prin strigarea în târguri şi sate a poruncii domneşti de strângere a oştirii, căreia i se fixa un loc de adunare în funcţie de situaţia existentă; ostaşii care se distingeau în cursul luptelor erau cinstiţi şi răsplătiţi după victorie. Decăderea oastei celei mari, jn care a stat puterea militară a românilor secole de-a rândul, s-a datorat pe de o parte perfecţionării armelor de foc pe care oştenii de rând nu le puteau procura, pe de altă parte dominaţiei otomane care nu a mai îngăduit Ţărilor Române să ridice oştiri prea numeroase; împuţinarea treptată a numărului ţăranilor liberi făcea de altfel imposibilă o concentrare mai numeroasă de oşteni, ceea ce a determinat recurgerea, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea la mercenari[2].

Oştirea permanentă era formată în Ţara Românească şi Moldova din slugi, curteni, slujitori şi mercenari, iar în Transilvania din trabanţi, recrutaţi dintre români şi haiduci, corp înfiinţat la începutul secolului al XVIII-lea. Comandantul suprem al armatei era domnul sau principele, singurul care putea decreta mobilizarea oastei. Domnul putea delega la conducerea trupelor în timpul luptelor pe oricare din marii săi dregători; comandanţii obişnuiţi ai armatei erau marele spătar în Ţara Românească şi hatmanul în Moldova[3].

Diversele categorii de oşteni aveau, la rândul lor, proprii lor comandanţi din rândurile dregătorilor. Curtenii erau conduşi în luptă de marele logofăt în Moldova şi de marele postelnic în Ţara Românească; dorobanţii se aflau sub ordinele marelui agă, în timp ce călăraşii aveau ca şef un mare căpitan. Existau apoi comandanţi teritoriali: pârcălabii, şefi ai

---

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, p. 266 citand din I.I. ATANASIU, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, 1933, pag. 860

[2] Idem, p. 267 citand ca sursa pe AL. CONSTANTINESCU, *Instituţii militare în ţările române (secolele XIV-XVI)*, în *Studii şi articole de istorie, XX, XXI*, 1973, p. 117-124.

[3] Idem, p. 268

cetăţilor, sub ordinele cărora se strângeau oştenii din ţinuturi şi căpitanii de margine care asigurau paza şi administraţia în regiunile de graniţă. Tot un comandant teritorial era şi serdarul care asigura, după 1650, paza regiunii de răsărit a Moldovei, având în subordine slujitorii din această regiune.

În ce priveşte efectivele armatelor, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, mai exact din epoca lui Ştefan cel Mare, oştirea Moldovei, ca şi cea a Ţării Româneşti, a atins fiecare, în caz de primejdie, un efectiv de circa 40.000 de oameni. După decăderea oastei celei mari, în a doua jumătate al secolului al XVI-lea, efectivele au scăzut; în anumite epoci însă, de pildă în timpul domniilor lui Vasile Lupu între anii (1634-1653) şi Matei Basarab (1632-1654), Ţara Românească şi Moldova au putut ridica din nou efective de aproape 40.000 de oşteni[1].

Pentru apărarea lor, Ţările Române au dispus de un număr de cetăţi, mai numeroase în Transilvania şi mai puţine în Ţara Românească şi Moldova. Primele cetăţi din Transilvania datează din secolele IX-X, fiind ridicate de căpeteniile populaţiei autohtone (Biharea, Dăbâca etc); după cucerirea acestei provincii de către regatul maghiar, s-au construit alte numeroase castre şi cetăţi, unele nobiliare, iar cele mai multe oraşe au fost înconjurate de ziduri sau şi-au construit cetăţi de apărare. S-au ridicat şi o serie de cetăţi ţărăneşti, iar după 1438 o serie de biserici au fost fortificate[2].

Ţarile Româneşti au dispus de câteva cetăţi aşezate fie pe Dunăre (Turnu Severin, Turnu Măgurele, Giurgiu), fie în nord, spre Transilvania (Cetatea Dâmboviţa, Poienari). Moldova dispunea de numeroase cetăţi aşezate la hotare (Hotin, Orhei, Soroca, Tighina, Cetatea Albă, Chilia) sau în interiorul ţării (Suceava, Neamţ, Roman). Unele din aceste cetăţi au fost ocupate de turci (Chilia şi Cetatea Albă în 1484, Hotinul în 1715), iar celelalte au fost demolate din ordinul sultanilor în secolele XVI-XVII.

3.6. Organizarea ecleziastică

Ca şi în antichitate, şi în evul mediu instituţiile religioase au jucat un rol important în viaţa societăţii şi, ca atare, datorită rolului lor organizatoric, au fost încadrate în structurile de Stat. Locul vechilor credinţe este luat acum de o nouă religie. Creştinarea populaţiei dacoromâne începe, în mod efectiv, odată cu cucerirea Daciei de către ostile Romei biruitoare, răspândită fiind de către soldaţii creştini ai acestei armate şi mai ales de către misionarii aflaţi printre negustorii ce întreţineau strânse legături comerciale între cele două maluri ale Dunării.

---

[1] Victor Spinei, Razvan Teodorescu, *Istoria Romanilor*, vol. III "*Genezele romanesti*", Ed. Enciclopedica, Bucuresti, 2010, citand pe I.I. ATANASIU, Oastea română de-a lungul veacurilor, Bucureşti, 1933, p. 56-57

[2] Idem, p. 270, citand ca sursa pe N. IORGA, Istoria annatei româneşti, ed. a II –a, Bucureşti, 1929-1930, pag.383

Vechimea creştinismului este atestată nu numai de marele număr de cuvinte latine (Dumnezeu, cruce, biserică, rugăciune, înger, păcat, păgân etc.), ci şi de un interesant disc din secolul IV, găsit la Birtan în Transilvania, cu o cruce monogramică a lui Hristos, de care atârna o tăbliţă de bronz (tabula ansata) cu inscripţia: "*Pus-am această ofrandă eu Zenobius*"[1], cuvântul votum amintind de modul roman de contractare a obligaţiilor prin manifestare unilaterală de voinţă, iar scopul juruinţei în acest caz confirmă teoria originii mistice a sistemului ca atare.

Prezenţa comunităţilor creştine la nordul Dunării, dovedită de existenţa unor basilici şi obiecte de cult din secolul al IV-lea, de participarea în aceeaşi epocă a unor episcopi din Dacia la unele sinoade ecumenice din sudul Dunării, de existenţa unei episcopii la Tomis. aflată începând din secolul al IV-lea sub jurisdicţie directă a Patriarhiei din Constantinopol, iar din anul 533 sub aceea a arhiepiscopiei Justiniana Prima; personalităţi ca Betranion al Tomisului sau Ulfila s-au remarcat prin "*cugetarea de râvnă*"[2] în propovăduirea noii credinţe.

Mai târziu, izvoarele istorice consemnează participarea episcopului Ursu din Cenad la lucrările Sinodului al VII-lea ecumenic (787), iar ducele Ahtum din Banat (secolul al XI-lea) avea în capitala sa Urbs Morisena (Cenad), o mănăstire ortodoxă în frunte cu un ierarh[3].

Izvoarele continuă să amintească în secolele XII şi XIII de aşezările bisericeşti din Dobrogea şi Transilvania, iar o scrisoare a Papei Grigore al IX-lea către Bela, principele de coroană al Ungariei (14 noiembrie 1234), aminteşte de existenţa unor "*pseudo-episcopi*", români ce ţin de "*ritul grecilor*"[4] şi care, opunându-se catolicizării, conving şi pe catolici să treacă la ortodoxie.

După constituirea statelor medievale româneşti, Biserica începe să joace un rol politic şi mai important, în 1359 este recunoscută prima mitropolie a Ţării Româneşti cu sediul la Curtea de Argeş, iar aşezămintele bisericeşti înmulţindu-se devin în acelaşi timp proprietare de domenii funciare, în Moldova, domnii, începând cu Laţcu (1365-1365) au căutat să scoată Biserica de sub dependenţa străină, opunându-se încercărilor patriarhului de la Constantinopol de a trimite aici un ierarh grec.

În acest chip, Biserica din Moldova a început să susţină lupta pentru neatârnarea sa, care treptat se va consolida în timpul lui Alexandru cel Bun, în 1401 Iosif fiind recunoscut

---

[1] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 233 citand pe GH. CRONŢ, *Clericii în serviciul Justiţiei*, Bucureşti, 1938, pag.24

[2] Idem, indicand sursa pe N. IORGA, Istoria Bisericii româneşti şi a vierii religioase a românilor, ed. a II -a, 2 vol., Bucureşti, 1929-1932.

[3] Idem, citand din M. PĂCURARU, Istona Bisericii ortodoxe române, Sibiu, 1972, pag. 388

[4] Constatntin Giurescu**,** *Istoria romanilor vol.I,* Ed. BIC ALL, Bucuresti, 2007, p. 235, citand din M. THEODORIAN-CARADA, Dreptul canonic oriental, 3 vol., 1905-1907.

ca mitropolit cu sediul la Suceava. Ca şi în Ţara Românească, aşezămintele religioase dobândesc în deplină proprietate domenii întinse.

Biserica a fost organizată pe baze ierarhice: în vârf se aflau mitropoliţii[1], după care urmau episcopii, protopopii, stareţii, preoţii etc. şezămintele bisericeşti, în special mănăstirile, dar şi mitropoliile, şi episcopiile au fost înzestrate cu bunuri funciare, în special din partea domnilor; în acest chip, ele au devenit posesoare de mari domenii ce deprindeau pământuri arabile, păduri, heleştee, etc. fiind lucrate cu răni dependenţi şi robi. Înzestrate adesea cu imunităţi, aceste domenii asigurau înalţilor ierarhi o poziţie influentă în mecanismul statului medieval[2].

Intre conducerea superioară a Bisericii ortodoxe şi cea de Stat existau relaţii de strânsă colaborare şi sprijin mutual[3]. In conducerea statului, mitropolitul, capul Bisericii, avea un rol important, fiind sub aspect teoretic a doua persoană după domn. Este un sistem, care, tot teoretic, aminteşte de bicefalia Bizanţului, deşi acolo, ca şi în Ţările Române, primul şi ultimul cuvânt îl avea de fapt basileul autocrator, în contextul încadrării instituţiilor eclesiastice în mecanismul statal.

Mitropoliţilor le revenea sarcina de a unge pe domn, întocmeau hotărârile domneşti (anaforă), luau parte la promulgarea actelor legislative, aveau atribuţii judecătoreşti, iar reşedinţa lor era de regulă cetatea de scaun a domnului. În soluţionarea problemelor bisericeşti, domnul ţării avea şi el un rol important. În fapt, intervenţiile sale erau hotăritoare şi uneori arbitrare, mai ales cât priveşte alegerea ierarhilor bisericeşti, a egumenilor, judecarea faptelor bisericeşti, rânduiala slujbelor etc. Exista un drept de apel împotriva hotărârilor pronunţate de orice instanţă bisericească, partea mulţumită putând să se plângă domnului, iar acesta putând infirma orice judecată clericală.

Dreptul canonic a avut la bază, în principal, nomocanoanele bizantine în redacţii greceşti sau slavone, iar o traducere în limba gotică a Evangheliei fusese efectuată încă de Ulfilas (mijloc secolului IV)[4]. Părţile de Drept canonic ale acestor legislaţii au servit la reglementarea juridică a vieţii eclesiastice, Legea pentru judecarea mirenilor atribuită lui Methodie a fost cunoscută probabil, în redacţia medio-bulgară şi în nordul Dunării, şi mai târziu îndreptarea legii a fost folosită pe scară largă la rezolvarea pricinilor de către membrii clerului, sau cum rezultă din multiplele însemnări aflate pe exemplarele transilvane.

---

[1] Ghe. Bratianu, *Originile si formarea unitatii romanesti* Ed. Universitatii A.I. Cuza, Iasi, 1998,pag. 131
[2] Idem, cu citare din M. PĂCURARU, Istoria Bisericii ortodoxe române, Sibiu, 1972, 388 pag.
[3] Florin Constantiniu**,** *O istorie sincera a poporului roman,* Ed. Univers enciclopedic Gold, Bucuresti, 2010, p. 201, citand pe I.N. FLOCA, Originile Dreptului scris în Biserica ortodoxă română, Sibiu, 1969, 208 pag.
[4] Idem, p. 202

CONCLUZII

În demersul nostru ştiinţific, am observat că cercetarea genezei statului în evoluţia societăţii româneşti medievale se loveşte de o dublă dificultate: complexitatea proceselor din înmănunchierea cărora a rezultat statul de sine stătător şi fragilitatea documentaţiei pe care se reazemă reconstituirea lor.

Complexitatea proceselor în primul rând, întrucât astăzi, după mai bine de un secol de cercetare de către istoriografia română modernă, constituirea Moldovei (dar şi a Ţării Româneşti) apare ca rezultat al împletirii unor factori din domeniile cele mai variate: politic, economic, social, spiritual-cultural, bisericesc. Iniţiativa politică sau faptul militar de care era legată în chip tradiţional „ întemeierea " celor două state au devenit, în viziunea mai recentă, doar momentele culminante ale unor tensiuni generate de valurile adânci ale istoriei.

Cercetarea acestora în varietatea şi întrepătrunderea lor a lărgit considerabil orizontul istoriografie în problema genezei statelor româneşti; apreciem că ea impune însă, totodată, investigaţii laborioase si complexe, pe măsura complexităţii materiei cercetate.

Opinia noastră e că, cu cât mai larg e perceput procesul constituirii statelor în istoria noastră, cu atât mai greu sunt resimţite lipsurile documentaţiei disponibile. Credem însă că rămâne una din sarcinile cele mai de seamă ale medievisticii noastre să recupereze din bibliotecile şi arhivele europene ştirile încă necunoscute referitoare la îndelungatul răstimp al gestaţiei şi formării statelor româneşti. Apariţia unor noi documente însemnate în deceniile din urmă cu privire la vremea întemeierii e dovada cea mai sigura ca izvorul reînnoirilor documentare nu e secătuit.

Pe lângă reînnoirea documentară, înţelegerea mai cuprinzătoare a realităţilor româneşti din vremea întemeierii vine din cercetarea lor în conexiunile de istorie generală cărora le aparţin şi din desprinderea corelaţiilor dintre destinele diverselor fragmente politice ale poporului roman in procesul constituirii Ţării Româneşti şi Moldovei

În prezenta lucrare m-am străduit să urmărescambele direcţii, având în faţă exemplul celor mai iluştri cercetători predecesori în acest domeniu de cercetare.

Ca şi trecutul pe care îl cercetează, ştiinţa istorică e o permanenta devenire, orice nouă descoperire, orice adaus documentar impune interpretarea faptelor, iar aceasta, la rândul ei, atrage reînnoirea interpretărilor. Constatarea explică deosebirile de interpretare sau nuanţările diferite de la un studiu la altul în unele aspecte speciale.

Studiile cuprinse în volumul de faţă urmăresc în dezvoltarea lor istorică unele dintre realităţile politice, economice şi spiritual-culturale consolidate în vremea constituirii

statelor şi cadrul de istorie generală al istoriei româneşti în secolele XIV-XV. Am incercat în demersul nostru să înfăţişăm succint procesul însuşi al genezei statelor feudal Moldova şi marile etape ale interpretării sale de către gândirea istorică românească.

Concluzia pe care am putut-o trage cu uşurinţa în urma studiului întreprins a fost aceea că întemeierea unor state proprii de către români în evul mediu, printr-un excepţional efort de despresurare de sub dominaţiile străine, a fost faptul decisiv al istoriei naţionale, care a salvat însăşi existenţa poporului român, însemnătatea istorică a procesului explică şi atracţia pe care a exercitat-o asupra unora din reprezentanţii cei mai de seamă ai istoriografiei române moderne. Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alexandru D. Xenopol, Dimitre Onciul, Nicolae Îorga, Gheorghe I. Brătianu sunt doar numele cele mai ilustre dintr-o pleiadă de istorici care, în ultimele decenii ale secolului trecut şi în cursul secolului nostru, şi-au închinat eforturile încercării anevoioase de a aşeza pe baze cât mai solide înţelegerea genezei statului în istoria românească, în dubla sa întruchipare: Ţara Românească şi Moldova.

Apreciem la rândul nostru că datorită cercetărilor lor laborioase, interpretarea acestei complicate chestiuni a istoriei româneşti a trecut din sfera înţelesurilor medievale în cea a ştiinţei moderne.